

Förord

Är det här en historik eller en biografi?

I strikt bemärkelse är det ingetdera, men kanske lite av båda. För mig är det framför allt ett personligt porträtt av en intressant människa, men jag gör det med en dokumentär berättelse från 1950-talet, ett händelserikt decennium för Malmöradion och dess nye chef Gunnar Ollén.

Själv var jag inte med på den tiden men hade Gunnar som chef från 1969 till dess att han pensionerades tio år senare. Utan att förringa hans efterträdare kan jag säga att han var något alldeles speciellt i chefsväg, och alla kolleger som jag talat med har samma uppfattning. Förhoppningsvis kan den här boken visa varför vi tycker så.

Min ambition är att fortsätta berättelsen i varje fall genom hela 60-talet, men här fokuserar jag alltså helt på femtiotalet i Malmö. För den som vill veta lite mer om Olléns bakgrund, övriga intressen och samhällsinsatser och om hans plats i radions utveckling finns ett särskilt *Appendix* sist i boken.

När det gäller källor så kommer viktiga delar av materialet från bandade samtal med Gunnar Ollén, andra kolleger och medverkande. Jag har också fått en hel del skriftligt material – publicerat och opublicerat - från Ollén och andra hjälpsamma människor. Programtidningen Rösterna i Radio har gett berättelsen tidslinje, kontinuitet och detaljer, och det har jag också fått från radions dokumentarkiv i Stockholm.

Jag har inga vetenskapliga ambitioner, så analys och slutsatser har jag i stort sett lämnat till läsaren. Notapparaten är begränsad och mest till för att underlätta läsningen för den som inte själv var med. Av samma skäl har jag försökt begränsa det tekniska och det alltför interna. Layoutmässigt ligger en del material i textutor, och det är sådant som jag tycker kan belysa berättelsen men som var svårt att baka in i en löpande text.

Researchen spänner över tre decennier och det blev mer än 70 intervjuer, så en namnlista skulle tyvärr bli alldeles för lång. Men tack allesammans för er tid, era minnen och er kunskap, för tips, uppmuntran, böcker, tidningsklipp och annat material som jag har fått!

Utän er hade det inte blivit någon berättelse om den olydige docenten.

Lund 2012

Björn Lindgren

Den olydige docenten

Om Gunnar Ollén och radio/TV i Malmö 1950 - 1959

Så började det

I slutet av juli 1950 satt den trettiosexårige stockholmarenn Gunnar Ollén på planet till Malmö, full av idéer och förväntningar. Han skulle ta över som Radiotjänsts programchef i Malmö efter fil dr. Adolf Anderberg som hade skött jobbet i tjugofem år.

Adolf Anderberg och C F Hill

Anderberg var konstvetare, bland annat expert på lundakonstnären Carl Fredrik Hill, och han hade stor betydelse för upptäckten och presentationen av Hills teckningar från sjukdomstiden. Därför var det inte konstigt att han engagerade sig själv att hålla radioföredrag om denne favorit. Som ensam programtjänsteman i Malmö brukade han också hallåa programmen, och därför kunde det låta så här:

– *Stockholm - Motala. Nu talar filosofie doktor Adolf Anderberg om konstnären Carl Fredrik Hill.*

Kort paus och nytt röstläge:

– *Konstnären Carl Fredrik Hill...*

Och så kom föredraget. När det var slut blev det ytterligare en kort paus.
– *Det var filosofie doktor Adolf Anderberg som talade om konstnären Carl Fredrik Hill, och därmed var det slut från Malmö.*
Berättat av Rune Ruhnbro i intervju.

Ollén hade extraknäckt som hallåman medan han doktorerade på Strindberg, och efter disputationen arbetade han i drygt nio år som producent på kultur- och teateravdelningen i Stockholm. Intresset för publicistisk verksamhet hade han med sig hemifrån. Hans farfar, Per Ollén, hade startat det liberala, frikyrkligt orienterade Svenska Morgonbladet som sen drevs vidare av Pers fyra söner. Gunnars far var redaktionschefen Johannes Ollén. * **/*Mer om familj och uppväxt, liksom om Olléns Strindbergforskning, finns i kapitlet Bakgrund, sist i boken./**

Det fanns förväntningar om att sonsonen också skulle ägna sig åt tidningen, men det ville han inte. När jag frågade varför nämnde han den frikyrkliga konventionen som hindrade honom från att röka och ta en nubbe, men jag tror att det låg djupare än så. Hela Olléns chefstid i Malmö präglades av kampen för självständighet, och han trodde envist på sitt eget omdöme även när han måste gå på tvärs mot etablerad uppfattning och överheten i Stockholm.

Med den personligheten – kombinerad med stor uppskattning och respekt för far och farbröder – kändes det nog problematiskt att gå in som junior partner i familjeföretaget. Gunnar Ollén har säkert alltid varit medveten om sin stridbara läggning – han har berättat om dispyter med lärarna i skolan – och när jag sa vilken titel jag tänkte sätta på det här arbetet skrattade han bara och tyckte den var bra.

För Ollén var det nya jobbet en spännande utmaning, men han anade nog lika litet som någon annan vilken betydelse arbetsbytet skulle få, inte bara för Malmöradion utan för distriktsorganisationens utveckling och därmed för mediebalansen mellan Stockholm och resten av Sverige.

Blygsam befordran

Sitt chefskap tog den nyutnämnde med viss humor, eftersom han själv utgjorde hela redaktionen. Vid den här tiden hade Radiotjänst bara fyra fast anställda utanför Stockholm – två i Göteborg, en i Sundsvall och en i Malmö. I övrigt bevakades den så kallade landsorten av frilansande lokalombud. Men nu skulle det bli en kraftig procentuell förbättring i Skåne. Gunnar Ollén hade nämligen fått fyra flyttpresenter av företaget: sekreteraren Gunvor Ismark, teknikern Gotthard Landin, inspelningsbilen Snövit och ett så kallat ödemarkstillägg på lönen eftersom han var tvungen att jobba så långt från Stockholm.

Gunnar Ollén.

Vid sammanträde den 11 maj 1950 har styrelsen beslutat förordna Eder till chef för programcentralen i Malmö under två år, räknat från den 1.7.1950. Eder lön höjes till 1594 kronor per månad att räkna från tillträdet av befattningen, varjämte utgår ett särskilt arvode på 200 per månad så länge förordnandet varar.

Stockholm den 15 maj 1950

Erik Mattsson.

De 200 kronorna var enligt Ollén det så kallade "ödemarkstillägget" som man fick om man arbetade utanför Stockholm.

Olléns första program i Malmö - bortsett från några pjäser som han hade producerat där under sin tid på teateravdelningen - var ett trettio minuter långt avsked till Adolf Anderberg den 1 augusti 1950, och som en honnör åt företrädarens långa och trogna tjänst bjöd han ner den legendariske Sven

Jerring för att sköta intervjun.

Vaktombytet 1950

Först ger *Röster i Radios* reporter en bild av stämningen medan man väntar på inspelningen av den tillreste Jerrings intervju med Adolf Anderberg. Anderberg ser ut att grubbla på vad han ska säga, Ollén studsar omkring som en pingpongball, Gunvor Ismark ler milt och Televerkets personal hamrar och borrar och sliter i sladdar. Endast Farbror Sven är lugn.

"Så småningom lyckas Ollén samla ihop sig själv och sina skaror till ett debutsammanträde i skjortärmarna. Något störs detta till en början av en ytterst flitig gosse som monterar in en ny telefon i sammanträdes- chefsrummet och till den ändan tycks behöva bulta ett och annat hål i väggen mot Djäknegatan.

Dessemellan hör man emellertid Ollén yttra några ord: han vill bygga vidare på Anderbergs tradition men känner sig lite rädd; han är ju inte nån landskapets person och relativt obekant med dess människor och förhållanden, och därför prisar han sig lycklig att som medarbetare ha fröken Ismark, som kan tala med skåningar på skåningars sätt. Men, tillfogar han, han har den fördelen att väl känna de svåra herrarna på Kungsgatan 8 i Stockholm och vet någorlunda hur de ska tas - där kommer de största nappatagen att bli.

Efter sammanträdet blir det äntligen tid att prata lite med Ollén. Så mycket vill han nu inte förråda om sina planer, men något går att pressa ur honom. För det första ämnar han ta upp de lokala idrottskrönikor som för några år sen hölls i Malmöradion: brev med böner därom har redan *vällt* över honom. Det är i högsta grad berättigat, menar han: Skåne är ju det största och främsta idrottslandskapet med toppmän och topplag i praktiskt taget alla idrottsgrenar.

För det andra tänker han för radiobruk slå samman Malmös och Hälsingborgs stadsteaterensemblen och får därmed en både kvalitativt och kvantitativt förnämlig skådespelartrupp att arbeta med.

Och för det tredje tänker han inte skaffa sej en reporter utan helst 100. Han ska försöka få tag i för ändamålet lämpliga och intresserade personer, journalister o.d., låta dem försöksintervjua varandra, träna dem framför mikrofonen, vänja dem vid den så att de inte på grund av nervositet och bristande rutin blir stumma när det sen gäller. På så vis får han kanhända en hel stab av friska röster och specialkunniga reportrar."

Ollén berättar också om de båda studiobandspelare han lyckats skaffa, framför allt med tanke på radiopjäserna som nu kan spelas in på plats i stället för att som tidigare sändas per ledning till Stockholm eller Göteborg för att bandas där, vilket gör att man kan undvika en hel del tekniska besvärligheter.

På kvällen, efter det att Jerring spelat in sitt samtal med Anderberg, går sällskapet på Savoy, där också radiochefen Elov Ehnmark finns med för att hålla tal och välsigna vaktombytet. När klockan blir 21.45 tar Jerring upp sin reseradio ur västfickan, programmet avlyssnas och befinns ganska gott tillsammans med kaffet och konjaken.

Så småningom bryter Gunvor Ismark och Sven Jerring upp, Jerring för att ta nattåget till Stockholm och Gunvor lokaltåget hem till Lund. De övriga drar tillbaka till studion för ett litet nachspiel med champagne och konstvetaren Anderbergs initierade historier om Zorn, Carl Larsson och diverse Skånemålare. Gunnar Ollén var definitivt installerad som Radiotjänsts programchef i Malmö.

Röster i Radio 1950:33.

Nästa dag började sen vardagsjobbet med ett redan inbokat jordbruksföredrag, och den första veckorapporten innehåller sammanlagt tjugofem program eller kortare inslag på sammanlagt 6 timmar, 36 minuter och 35 sekunder. Det var inte så illa för en ensam producent. Sändningstiden var alltid oerhört viktig för Ollén, eftersom den styrde programpengarna, och pengarna avgjorde i sin tur hans möjligheter att utvidga och förbättra produktionen. Därför gällde det att noga redovisa tiden, och i hans fullskrivna almanackor ser man ständiga noteringar som "21.45 - 22.15" – "13.50 - 14.20" och så vidare.

Ensam i bräcklig farkost

En rejäl påminnelse om lokalredaktionens villkor fick han sin första lördag i Malmö. Man jobbade ju halva lördagen på den tiden och han hade just börjat plocka ihop och ställa in sig på en litet lugnare eftermiddag. Telefonen ringer, och i luren har han Lennart Hyland:

– Gunnar, det är kanot-VM i Köpenhamn, och jag måste ha fem minuter till Ekot klockan 19.30. Du får åka över och fixa det, jag ska ha inslaget senast klockan sex!

Det var bara att glömma alla planer, slita åt sig Maihakbandspelaren och störta iväg till Köpenhamnsfärjan. Dagens plikter bestod av två jordbruksföredrag, en uppläsning av skåneskalden Gabriel Jönsson, trettiosex minuters underhållningsmusik samt en ljudvinjett från Skånemässan, men det som var ogjort fick han lämna åt ljudteknikern med hjälp av frilansproducenten Thorild Anderberg – son till Adolf – och den nyblivna radiosekreteraren Gunvor Ismark. Gunvor tycks, enligt Olléns almanacka, ha gjort sin eterdebut som hallå åt Gabriel Jönsson.

Kanot hörde tyvärr inte till Gunnar Olléns sportsliga specialiteter. I själva verket kunde han inte ett dyft om det, men han lyckades få med sig en uppslagsbok på bokstaven K innan han stack, och överresan ägnades åt att plugga in vad som fanns. Vilka sträckor som kördes, vad de kryptiska beteckningarna K1, K2 och K4 stod för, och så vidare. Sen var tanken att snabbast möjligt ta sig ut till VM-banan och få sig en överblick, men den förhoppningen grusades av den trevliga danska kollega som väntade på kajen i Köpenhamn.

– Goddä, herr Olin! Radiochefen vil først snakke lidt med dem.

Det lilla ´snakket´ visade sig handla om en braklunch på finare restaurant, avsedd att ´maeget rolig avnydes´ i sällskap med nämnde radiochef samt presschefen, som uppenbarligen uppskattade möjligheten att representera på företagets bekostnad i sällskap med den nye programchefen från Malmö.

Den ofrivillige kanotexperten fann det svårt att njuta av delikatesserna, som givetvis ackompanjerades av såväl ´en lille en´ som en god konjak till kaffet. Dels led tiden oroväckande snabbt, dels – och ännu värre – hur skulle det gå att komma inte bara okunnig utan även lite smålullig till ett viktigt sportreportage i Sveriges enda radiokanal?

Till slut lyckades han ändå slita sig loss och ta sig ut till banan, och efter det avlöpte allting väl: Sverige tog sju guld, bandspelaren funkade, Danmarks Radio var behjälplig med överspelningen, Hyland blev nöjd och Gunnar Ollén hann hem med båten. Produktionerna på hemmaplan hade uppenbarligen gått som de skulle, och även nästa dag kunde Malmökontoret klara sig utan sin chef. Det blev en högmässa från St. Petri kyrka, en hamnsjäärregatta och en husmorshalvtimme, medan Ollén kämpade vidare med sina kanoter i Köpenhamn.

Källor: Opublicerat manus av Gunnar Ollén samt hans almanackor från tiden.

Malmö som varumärke

En grundidé hos Ollén var att utveckla och betona en skånsk profil åt Malmökontoret. Hade ordet varit uppfunnet på den tiden hade man kunnat tala om varumärkesbyggande. Folk skulle veta att programmen kom från Malmö, och att Malmö gjorde bra program. En annan käpphäst som ingen anställd i distriktet kunde undgå att märka var den ständiga tävlan. I kvalitet skulle vi inte stå Stockholm efter, och när det gällde sändningstid och tekniska resurser var det ständiga jämförelser med Göteborg, som ju var "killen i samma viktklass".

På ett plan var tävlandet säkert en sport för pingisstjärnan och sportentusiasten Ollén, men i grund och botten handlade det om viljan och glädjen att ta vara på det rika programstoff som fanns på

hemmaplan. Skåne-regionen mätte sig ju faktiskt rätt väl med Stockholm när det gällde folkmängd och ekonomi, här fanns en särpräglad folkkultur och historia, i Lund låg det ena av Sveriges två klassiska universitet och i Malmö en stor teater med duktiga skådespelare och regissörer. Och så hade vi ju hela Köpenhamn precis intill.

Gunnar Ollén har berättat hur nyfiken och entusiastisk han kände sig när han satt på planet till Malmö – inte alldeles självklart för en stockholmare på väg till en landsortsplacering. Precis som nu menade många att allt viktigt händer "i Stan" och att begåvade människor förr eller senare måste söka sig dit. Att attityden fortfarande finns kvar märks i en intervju om TV-programmet *Bingo Royale* som på pappret skulle göras i Malmö men lades ut på ett produktionsbolag i Stockholm.

– Det kan synas märkligt att SVT Syd producerar ett program någon annanstans än i södra Sverige. Men TV-marknaden hårdnar och det handlar så mycket om att skapa starka varumärken och attrahera rätt grupper kring ett tv-program. I Stockholm finns de grupperna och en väldigt stor del av medierna.

Programchefen Johan Grafström till Sydsvenska Dagbladet, 2006-09-08

Skånskan duger

Gunnar Ollén var däremot helt övertygad om Skånes och Sydsveriges potential. Han menar själv att den positiva inställningen berodde dels på hans långa och nära kontakt med Hjalmar Gullberg, dels på trevliga erfarenheter av det akademiska Lund och av de skådespelare och regissörer som han arbetat med när han rest ner för att göra radioteater i Malmöstudion.

I strategin för att lansera Skåne som en intressant och egensinnig station valde Ollén att inte hymla med särarten i dialekt och traditioner. Tvärt om utnyttjade han den medvetet och konsekvent, både den sofistikerade varianten hos Sten Broman, Arenhill och de lärde i Lund och den mera folkliga i Lennart Kjellgrens visprogram och underhållningssuccéerna *Bialitt* och *N P Möller*.

Särskilt i *Bialitt* utvecklades idén till en lek med schablonföreställningar om det skånska gemytet, och "skånsk humor" blev ett begrepp som Malmödistriktet sen har fört vidare i både radio och TV genom underhållare som Cilla Ingvar, Ernst-Hugo Järegård, Nisse Ahlroth, Stellan Sundahl, Nils Poppe, Adde Malmberg och nu senast Anders Jansson och Johan Wester, för att bara nämna några. Långt efter Gunnar Olléns tid men ändå i den tradition som han startade.

Att redan från början ge sekreteraren Gunvor Ismark en röst i etern säger också en annan sak om Ollén: Han utnyttjade de resurser som fanns och lät sig inte hindras av förutfattade meningar om vem som kunde och borde göra vad. Många av de kolleger jag talat med vittnar om Olléns djärvhet när det gällde att satsa på nya kort men också om hans generositet att förlåta ett misslyckande.

Talangjakt

En stor anledning till Malmödistriktets framgångar var Gunnar Olléns näsa för radiobegåvning, och mindre än en vecka efter tillträdet hade han bjudit in två lokala journalister som verkade passa för mediet. Enligt Olléns almanacka hade Lennart Kjellgren fått tid den 7 augusti 16.00 och Bengt Bedrup en timma senare. Efter några dagar läser man "*Bedrup röstprov 11.30*, medan Kjellgren, som hade litet radiovana från Anderbergs tid, tycks ha sluppit provläsa.

Kjellgren och Bedrup fick ytterligare trimning för jobbet genom de kurser i radiopraktik som Ollén startade redan hösten 1950. Bland eleverna fanns också den mångsidige Arne Ericsson, bäst känd för sin rekordlånga radioserie *Besökstid*. Kjellgren och Ericsson skulle höra till Malmöradions stöttepelare i flera decennier, medan Bedrup som bekant avvek till Stockholm efter ett tag.

Bedrups dubbelbetalning

Det enda arkiverade beviset på Bedrups radioengagemang i Malmö verkar vara följande sorglustiga skrivelse, daterad på självaste Lillejulafton, 23 december 1950, adresserad till MFF-idolen och nyblivne VM-bronsmedaljören, senare fotbollsproffset Calle Palmér. Arkivkopian har ingen undertecknare, men både ämnet och den finstämda språkbehandlingen gör att man gissar på Gunvor Blomquist.

Herr Karl Palmér
Zenithgatan 1 b
Malmö.

Den 20 augusti i år gjordes en inspelning av redaktör Bengt Bedrups intervju med Eder. I samband med denna inspelning utbetalades honorar till Eder och redaktör Bedrup. På grund av ett beklagligt förbiseende kom detta inslag att honoreras på nytt, när det insattes i riksprogrammet, den 28 oktober.

När vi upptäckte misstaget underrättade vi redaktör Bedrup, som tillställde oss sitt gage och lovade att försöka utverka även Edert. Under livligt beklagande av det extra besvär vi förorsakat Eder får jag härmed be Eder vara vänlig att till oss återbetala de 30: - kronor som utbetalats för mycket. Beloppet kan insättas på vårt postgironummer, 37739, eller överlämnas direkt till oss.

Med utmärkt högaktning
Ur Sveriges Radios dokumentarkiv.

Men ett par lika stora fynd gjorde Ollén i två unga kvinnor som också kom in under hans allra första veckor i Malmö. Sekreteraren Gunvor Ismark promoverades 38 år senare under namnet Blomquist till hedersdoktor vid Uppsala Universitet, främst för sin legendariska radioserie *Vårt att veta*. Den andra var Aina Behring, en teatertokig ung mamma som gjorde sin första insats som inspicient genom att gå i en gruslåda med högklackade skor. På 90-talet avrundade hon karriären som producent för ett antal långfilmer, bland annat *Glädjekällan*, Richard Hoberts kanske största succé.

Gunvor Blomquist

År 1950 arbetade Gunvor Ismark halvtid som kanslist vid Lunds Universitet vid sidan av de juridikstudier som hon behövde för sin karriär i universitetets administration. Då hände följande:

En granne hade haft fest och knackade på hos den då 27-åriga Gunvor för att lämna lite överbliven efterrätt. Så sa hon:

– Har du förresten sett annonsen i tidningen? Det är ett jobb som skulle passa dig precis.

Gunvor hämtade tidningen och såg att det var Radiotjänst i Malmö som sökte en person med kontorsvana och språkkunskaper, som dessutom borde tala en vårdad skånska och veta en del om musik. Hon tyckte att det passade henne på pricken: Kanslist med handelsgymnasium och organistexamen plus en allmänt humanistisk bakgrund och påbörjade studier i juridik. Dialektkravet tyckte hon också att hon uppfyllde, så hon sökte tjänsten och fick den.

Det var säkert ett plus att Ollén kände Gunvor litet grand efter en kontakt om Strindberg tre-fyra år tidigare. Han uppfattade hennes allmänna kapacitet och såg nu ett extra värde i hennes musikkunskaper och personliga nätverk på universitetet. Både musik och akademiska föredrag var inarbetade genrer för Malmö – programmen var populära och gav mycket sändningstid för pengarna – så dem tänkte han behålla, och särskilt på föredragssidan var Gunvors kontakter en stor bonus.

Och den vårdade skånskan?

Jo, den kom snabbt till användning på ett sätt som hon kanske inte hade väntat sig. Ollén ville ju poängtera den skånska prägeln, och Gunvor fick genast börja som hallåa. I verkligheten kom hon snart att arbeta som producent samtidigt som hon skötte administration och ekonomi på det lilla kontoret.

Men produktionen växte, och så fort det fanns pengar till en ersättare fick Gunvor Blomquist gå över helt och hållet till programsidan. Radiomediet förblev hon trogen fram till pensionen, och TV

lockade inte. Även om hon i början gjorde litet av varje så hittade hon snart sina specialområden, gudstjänster och föredrag, och framför allt skulle hon bli känd för sina 18 år som producent och programvärd i serien *Värt att Veta*.

Gunvors gubbar

Under flera år satt jag i samma korridor som Gunvor, bara ett par rum från hennes, och jag lärde nog känna henne ganska väl. Å ena sidan kunde hon ampert eller med mild sarkasm säga ifrån när någonting inte passade henne, å den andra hade hon ett äkta sinne för humor, och på interna fester gick det lätt att få igång henne med roliga historier, gärna om de lärda "gubbarna" och de dråpliga situationer som kunde inträffa.

Gunvor Blomquist och Vilhelm Moberg

– För många har (Moberg) kommit att framstå som en av våra främsta företrädare för det fria ordet, yttrandefriheten. Från detta kan ibland steget till censur inte vara långt. Detta kom inte minst att gälla när gamla ungdomsvänner steg fram och ville berätta. Flera av dem fick verkligen känna av den Mobergska reaktionen. I sitt eget författarskap har han generöst skildrat ungdomsårens sökande, men de som delade detta med honom skulle inte få ge sin version.

Det fick Carl Graneskog i Markaryd erfara. Han hade anmodats att i anslutning till författarens 60-årsdag berätta för radiolyssnarna om författaren. Detta ledde till en uppsats i *Röster i Radio*. När denna nådde den blivande jubilaren, kom ett iltelegram från Danmark till Graneskog:

– Inhibera ditt föredrag! Ville.

I denna brydsamma situation vände denne sig till producenten Gunvor Blomqvist i Malmö. Hon svarade kort och gott:

– Moberg bestämmer inte över Sveriges Radio. Håll du ditt föredrag.

Berättat av Växjöradions Stig Tornehed i *Vilhelm Moberg i blickpunkten*. (Vilhelm Moberg-sällskapet 1999.)

Hur Josef blev Josefus och tvärt om

Gunvor Blomquist klippte sina egna program och var nog lite stolt över sin skicklighet med sax och tejp. En gång hade hon lyckats få en biskop från ett tämligen avlägset stift till studion för att berätta om några kyrkofäder när han ändå besökte Skåne.

Inspelningen gick bra och biskopen reste hem.

Men vid redigeringen upptäckte Gunvor ett fel. Det var nämligen så att det fanns en prelat som hette Josef och en helt annan som hette Josefus, och nu hade biskopen råkat säga Josefus på ett ställe när han menade Josef.

Gunvor Blomquist ringde upp för att diskutera problemet. Förargligt, tyckte biskopen, men rubriken stod redan i tablån och det fanns varken tid eller budget för nyinspelning.

– Jag får väl bjuda på missen, även om det svider.

– Njaa, sa Gunvor. Jag ska ändå se om jag inte kan reparera det på något vis.

Så satte hon sig vid bandspelaren.

Självklart gick det inte att bara klippa bort "-us" på slutet, för karlen kunde ju inte få heta Joséf... och inte lät det bättre när man tog bort hela "-efus" heller, för det blir inte samma fonetiska "Jos" i Josef som i Josefus.

Här hade de flesta gett upp, för en bokstav på band är inte många millimeter lång, ofta handlar det om en bråkdels millimeter var man sätter klippet, och att sitta och tejpa ihop sådana små remsor är minst sagt tålmodsprövande. Men Gunvor fann att i varje fall själva initialen "J" kunde användas.

Och ser man på, efter en stunds spolande fram och tillbaka kom hon på att biskopen också hade talat om Moses – och Heureka! Här kunde man med litet fingerfärdighet få fram "-ose-" att skarva på det befintliga J:et. Sen hittade hon ett jättesnyggt "f" som slutkonsonant, och med litet pillande satt hela kyrkofadern som han skulle.

Gunvor kopierade om bandet snyggt och prydligt och skickade upp det till Stockholm. Efter sändningen ringde hon biskopen och frågade om han hade märkt något.

– Ja, sa han. Det var ju rent fantastiskt... fast det är förstås bara det att jag säger *Josef*.

Oturligt nog då med akut accent, medan en skånsk radioproducent självfallet tycker att den ska vara grav.

Berättat i en arbetspaus på 80-talet av Gunvor själv.

I jobbet var hon perfektionist, både när det gällde manus, inläsning och redigering, och inte minst vid urvalet av medverkande. Självklart skulle de kunna sitt ämne, men lika viktig var förmågan att berätta på ett underhållande sätt. Ämnena fick föredragshållarna välja själva, just för att det skulle bli roligt. Deras manus nagelfors och bearbetades före inspelning, för Gunvor Blomquist visste hur det skulle låta i radio. Svåra, främmande ord och komplicerade meningar fick bytas ut, årtal och andra siffror hölls till ett minimum.

Hon sa också:

– *Man ska aldrig överskatta lyssnarens förkunskaper men inte heller underskatta hans intelligens!*

Att "lyssnaren" var en man får skyllas mer på tiden än på Gunvor själv, och samma sak gäller för det övervägande manliga urvalet av föredragshållare. De som hon hade hittat och lärt upp fick gärna komma igen, och de bästa och roligaste hördes år efter år, massor av gånger.

Hon höll noga reda på vad var och en behärskade, och vad som redan var gjort. "Gunvors låda" var ett begrepp på Malmöradion, en brun gammal box med arkivkort där inte bara kalla fakta utan på något vis hela programmets själ fanns bevarad. Där bläddrade hon fram och tillbaka mellan personer och specialiteter för att hitta just den rätta blandningen för varje program.

För många lyssnare blev Värt att veta ett kultprogram, och man gillade Gunvors sakligt anspråkslösa stil i presentation och övergångar. Hon var förstås populär i akademiska kretsar och fick flera större utmärkelser, som ett pris av Svenska Akademien och medalj av Kungliga Vetenskapsakademien. Kronan på verket var utnämningen till hedersdoktor, och litet snopet kan det ju vara å Skånes vägnar att hon blev det i Uppsala och inte i sitt eget kära Lund.

Expansion – hur och varför?

Adolf Anderberg satt som programchef i tjugofem år, hela tiden ensam om än med viss hjälp av frilansar, och under hans sista budgetår* /*1949/50/ i tjänsten sändes bara 108 timmar från Malmö, jämfört med 274 från Göteborg. Redan tre år senare** /*1952/53/ var Malmö uppe i 286, alltså bortemot en tredubbling, och nu med fler timmar än Göteborg. Samtidigt hade den fasta personalen ökat till sju personer.

Det här var bara början på en lång expansionsperiod i Malmö, och man undrar varför det blev så. Radion befann sig visserligen i en expansiv fas, liksom hela samhället, men det gällde också före 1950 och förklarar knappast skillnaderna mellan Göteborg och Malmö.

Uppenbarligen arbetade Ollén på ett annat sätt än Anderberg. Själv pekar han på sina kontakter och erfarenheter från tiden i Stockholm, och det var mycket viktigt med tanke på att distrikten saknade egen programbudget. Det gällde alltså att hitta uppslag som gick hem i Stockholm och samtidigt veta vem som kunde vara intresserad av vad.

Den trojanska hästen

– När jag den 1 juli 1950 (reellt den 1 augusti) efterträdde Adolf Anderberg efter hans långa och resultatrika kamp på barrikaderna, fick jag trenne presenter som han borde ha fått för länge sen men aldrig fick: en sekreterare, en studiotekniker och en inspelningsbil. Det låter kanske blygsamt, men innebar i realiteten en mångdubbling av produktionsmöjligheterna. I synnerhet som sekreteraren var Gunvor Ismark-Blomquist, teknikern Gotthard Landin och bilen kunde vidga

programområdet från sektorn Malmö-Lund till Sydsverige och Danmark.

Jag kan förstå om Adolf Anderberg i avskedets stund kände en viss bitterhet. Här kommer det ner en relativt ung stockholmare, som kan mycket mindre än han om Skåne, och får genast den resursförstärkning som han i så många år hade önskat sig.

Men han måste samtidigt medge att Stockholm i mångt och mycket varit en främmande stad för honom med främmande radiofolk, som han sällan träffade. Jag hade däremot arbetat tio år i etermaktens centrum, kände nästan alla och nästan alla kände mig. Jag var den trojanska hästen som hamnat utanför tullarna med riskabelt god erfarenhet av hur det var innanför. Riskabelt för dem som ville hävda en orubbad stockholmsk maktposition.

Min programpolitik var redan från början tydlig för mig. Jag skulle presentera och diskutera programförslag förstående och smidigt kolleger emellan, utan surhet och arrogans om jag inte alltid fick som jag ville, men hade förslag väl antagits stod det mig fritt att söka få dem utformade efter de regionala och lokala förutsättningarna så att de på en gång blev attraktiva både som riks- och lokalprogram. Programmen skulle plöja vägen, och jag hade en ganska stark känsla av vad Skåne hade som Stockholm inte hade.

Men jag skulle akta mig noga för att falla in i någon generaliserande anti-jargong om "stockholmare" kontra "skåningar". Jag skulle inte bli gnällmånsen där nere i söder. Däremot skulle jag oavlatligt och kritiskt söka vaka över hur programbudget, personal, teknik och lokaler fördelades. Stockholm fick gärna växa, om Skåne växte parallellt. På den punkten var det konkurrens på kniven. Strid, även offentlig, via pressen.

Den programpolitiken behöll jag i de 29 år det förunnades mig att vara radio- och TV-chef i södra distriktet.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften. (sid 28 ff.)

Det handlar också om en ovanlig uppsättning av personliga egenskaper hos Gunnar Ollén själv: Djup bildning och bred allmänbildning, publicistisk ambition och begåvning, kreativt programtänkande och praktisk smartness, handlingskraft, intuition för medverkande, medarbetare, publiksmak och marknadsföring – allt kombinerat med en högst ovanlig vitalitet och en glödande lust till programarbete. Att arbeta var det roligaste han visste, och nu hade han fått ett jobb där han ganska fritt kunde följa sin nyfikenhet och sin syn på substans och kvalitet.

En annan viktig faktor var säkert hans genom livet bevarade idrotts- och tävlingsintresse. De som var med minns säkert med ett leende alla de redaktionssammanträden där Gunnar förtjust berättade att Malmö på något sätt hade "klått" Göteborg eller till och med tagit poäng på storebror Stockholm. Hans egen kommentar till detta:

– Jag kände mig som tränare för ett talangfullt Malmölag i etermediernas allsvenska.

Fler program, fler genrer

I de programtablåer som publicerades varje vecka i programtidningen Röster i Radio markeras produktionsorterna utanför Stockholm, och på så sätt går det att överblicka produktionen i Malmö och jämföra utvecklingen från år till år. Jag ville se vad som egentligen hände efter Olléns tillträde 1950 och har därför gått igenom årgångarna närmast före och efter "tronskiftet". Det visade sig att det blev rejäla förändringar inte bara i total kvantitet utan också i fördelningen mellan olika genrer.

Genrebeteckningarna är de som känns naturliga och normala efter mina egna år som radioproducent i Malmö:

Underhållningsmusik, Kåserier och föredrag, Klassisk musik, Gudstjänster, Utbildningsradio för vuxna, Uppläsningar, Radioteater, Kultur- och samhällsprogram, Barn- och ungdomsprogram, Talad underhållning, Reportage och intervjuer samt Kortare inslag i program som inte producerades i Malmö, exempelvis *Dagens Eko*.

För den som vill finns ett litet **appendix** sist i boken, där undersökningsresultaten presenteras i diagramform.

Ändrad tyngdpunkt

Adolf Anderbergs produktion dominerades av underhållningsmusik, klassisk musik, andakter, kåserier och föredrag. De här fyra programområdena verkar ha stått för drygt 80 % av Malmös programutbud under år 1949.

Redan under Olléns första termin, aug - dec 1950, ser man en skillnad. Beräknat på samma sätt minskade de fyra stora genrerna till 70 %, och samtidigt märks en tydlig ökning av programtyper som knappast eller inte alls funnits med tidigare. Räknar man om de fem månaderna (aug-dec) till helårsproduktion – vilket är gjort i diagrammet för timtid – ser man också hur produktionstakten ökat i nästan alla genrer.

Tendensen blir ännu tydligare under helåret 1951, som också ger en reell jämförelse med 1949 vad sändningstiden beträffar. Nu är Anderbergs "fyra stora" tillsammans nere i ungefär 60 % av Malmö-utbudet, och proportionerna mellan dem har också ändrats. Mest påfallande är den kraftiga *procentuella* minskningen av klassisk musik och kåserier/föredrag. I absoluta timtal ökade alla genrer utom utbildningsradio för vuxna.

En intressant sak är produktionen av korta malmöinslag i ordinarie stockholmsprogram, framför allt Dagens Eko. Tyvärr gick det inte att göra en riktigt objektiv jämförelse mellan Anderberg och Ollén i det fallet, eftersom inslagen inte anges i Röster i Radios programtablåer. Den enda tillgängliga skrivna källan var därför Gunnar Olléns almanackor, där han noga antecknat varje sänt inslag med datum och antalet tillgodoräknade minuter.

Men enligt Rune Ruhnbro, frilansreporter hos både Anderberg och Ollén och senare distriktschef i Örebro, blev skillnaden stor. Anderberg var inte särskilt intresserad av aktualiteter, medan Ollén såg dem som ett mycket viktigt område. Som son till Johannes Ollén, redaktionschef på Svenska Morgonbladet, hade han ju bokstavligen vuxit upp med nyheterna vid frukostbordet.

Underhållningsmusik

Lättare musik var alltså den största genren under Adolf Anderbergs tid, trots att den klassiska var ett av hans stora intressen. Underhållningsmusiken var populär bland lyssnarna, den var förhållandevis enkel och billig att producera, och det fanns gott om duktiga musiker i Malmö. Samma bedömning tycks Ollén ha gjort, så han upprätthöll traditionen, först med hjälp av Thorild Anderberg, sen av pianisten och kapellmästaren Wollmar Sandell. Wollmar hade medverkat länge och flitigt som musiker och behärskade allt från lätt underhållning till stor klassisk orkester.

Wollmar Sandell (1917 - 1994)

Jag satt i samma korridor som Wollmar i flera år och såg honom passera min öppna dörr, ofta tankfull och med sorgmodig uppsyn. Men ibland stack han in huvudet, drog snabbt en liten vits eller historia på sin kostbara västgötadialekt, skrattade kort, nickade och gick vidare.

En sann Wollmarhistoria som många kolleger minns handlade om programmet *Musik under arbetet* som bl. a sändes från Malmö under 40- och 50-talen. Det var i regel samma gäng av musiker som medverkade, men för att ge ett större intryck av omväxling döpte man om sig från gång till gång, så att alla i tur och ordning fick stå som kapellmästare:

Ena dagen hette man till exempel Gino Filippinis ensemble, några dagar senare Gunnar Anderssons orkester, Knut Hanssons ensemble, Gino Filippinis kvintett, Helge Duvanders trio, Wollmar Sandells ensemble, kvartett, kvintett eller trio - allt eftersom det föll sig med medverkande. Alla var duktiga musiker i sin genre och som avsett gav detta naturligtvis ett mäktigt intryck av musiklivet i Malmö och på Malmöradion i synnerhet. (B L)

Harry Arnold (1920 - 1971)

Född i Helsingborg. Kapellmästare, kompositör, arrangör och musiker, som framför allt blev en symbol för 50-talets svenska storbandsjazz.

Arnolds instrument var altsax och klarinett, och han spelade i olika orkestrar under 30-talet innan han fick ett eget elvamannaband på 40-talet. Väldigt populär inte minst från danspalatset Amiralen i Malmö bildade han och ledde det legendariska Radiobandet 1956 med solister som Gunnar Svensson, Weine Renliden, Åke Persson, Arne Domnérus, Nils-Bertil Dahlander och Simon Brehm.

Kvaliteten på deras musik chockade jazzkännarna i USA när musikjournalisten Claes Dahlgren presenterade en inspelning. Radiojazzbandet fanns kvar fram till 1965 och drog till sig gästande stjärnor som t ex Quincy Jones, Toots Thielemans och Coleman Hawkins.

Vid sidan av orkesterverksamheten var Harry Arnold flitigt anlitad som arrangör och kompositör och skrev bland annat musik till många populära svenska filmer.

Sammanställt från diverse källor.

Bland de skånska artister som användes fanns helsingborgaren Harry Arnold och hans jazzstorband, liksom andra nationellt kända stjärnor med skånsk anknytning som Gaby Stenberg, Olaf Gerthel och Sonja Stjernkvist. Studentsångarna i Lund medverkade rätt ofta, och i tablån för nyårsdagen 1951 slutar en av programpunkterna med orden: "... vid flygeln Gullan Bornemark". Bara några år senare skulle hon vara "Tant Gullan" med barnpubliken och hela svenska folket genom sin långa rad av sångprogram från Malmö.

Kåserier och föredrag

Eftersom man inte alltid kan se på programrubriken om det handlar om det ena eller det andra – de kan ju dessutom vara underhållande och lärorika på samma gång – så har jag slagit samman dem till en genre i statistiken. Föredragshållarna hämtades till stor del från Lunds Universitet, och agronomer från Alnarpsinstitutet förekom flitigt, eftersom lantbruksfrågorna fortfarande var viktiga för en stor del av Sveriges befolkning. En del föreläsare var kvar från Anderbergs tid, och Gunvor Blomquist upptäckte ständigt nya.

– Gunvor Blomquist hade med utomordentlig smidighet och energi byggt upp ett ackvisitionssystem ifråga om föredrag, som knappast någon enda offentlighetsföraktare bland andens stålmän i Lund kunde stå för. Hon fångade in både de gamla som Lauritz Weibull, Fredrik Böök, Bertil Hanström och Knut Lundmark och de unga som Staffan Björck, Carl Fehrman, Ingvar Holm, Gösta Ehrensvärd, Lars Holmberg, Bengt Sjögren, Paul Lindblom och Hans Villius och alla de bemärkta nånstans mitt emellan, namn som Hans Ruin, Ragnar Josephson, Algot Werin, Jan Waldenström, Albert Wifstrand, Erland Ehnmark.

Ur En landsortsstation under fyrtio år, Gunnar Ollén i Sveriges Radios årsbok 1964.

Den manliga dominansen är som synes närmast total, och författarinnan Dagmar Edqvist sticker ut med både namn och rubrik: *Hur kvinnor skriver om män*. Bland kåserierna var Sten Broman flitig med sina rapsodier på musikaliska teman, liksom journalisten Bertil Norlander i Kalmar, senare fast anställd som producent i Malmö.

Klassisk musik

Här följde Ollén den anderbergska traditionen och lämnade gott utrymme åt Skånes och i viss mån Danmarks bästa musiker. Särskilt flitiga var radioorkestrarna i Helsingborg och Malmö med sina respektive dirigenter Håkan von Eichwald – också ett stort namn inom storbandsjazzen - och hans malmöitiska motsvarighet Sten-Åke Axelsson.

Gudstjänster

Andliga program hade stort utrymme i radion i början av 50-talet, av tradition och som spegling av

religionens betydelse i samhället. Både studioandakter och högmässor var dessutom ganska billiga i förhållande till sändningstiden, eftersom innehåll och medverkan byggde så mycket på idealitet.

Malmö hade många utmärkta predikanter och andaktsledare på nära håll, till exempel Anders Nygren, biskop i Lund, och hans efterträdare Nils Bolander. Ett annat intressant namn var författarinnan Emilia Fogelklou, kväkare och pionjär i freds rörelsen, som höll morgonandakt julen 1951. Pingstvännen Göte Strandsjö, omtyckt sångare, körledare, kompositör med mera finns med under rubriken *Andliga sånger* redan i början av 50-talet. Mest känd blev han väl sen genom sitt mångåriga samarbete med TV-producenten Bengt Roslund.

Gunvor Blomquist var lika viktig för gudstjänsterna som för föredragen. Hon kände till området både som prästfru och av eget intresse, och programmen skulle bli många genom åren.

Utbildningsradio för vuxna

Vuxenundervisningen var den enda genre där Anderberg gjorde fler timmar än Ollén under den undersökta perioden. Det handlade då om en kurs i franska.

Uppläsningar

Den här programkategorin får väl ses som relativt lättproducerad, eftersom allt som behövs är en text och en uppläsare. Däremot är den inte direkt billig, för både skådespelare och författare har i regel avtalsenligt gage. När det gäller urvalet av texter och medverkande finns både likheter och skillnader mellan de båda programcheferna.

Båda använder skådespelare från stadsteatrarna i Malmö och Helsingborg, och båda blandar kända författare med mindre kända – men den som ser till att framhäva provinsen är inte skåningen Anderberg utan stockholmaren Ollén som ger stort utrymme åt skånska poeter och berättare som Gabriel Jönsson, Daniel Rydsjö, Gerda Åkesson, Nils Ludvig, Elly Hallgren och Ernfrid Tjörne. De läste i regel sina egna verk, och av rubrikerna att döma drog man sig inte för rent dialektala övningar. Blekinge kommer också med genom Swahn i Karlskrona som också läste egna historier, uppenbarligen helst om blekingska båtsmän.

Radioteater

Redan som stockholmsproducent hade Gunnar Ollén varit i Malmö flera gånger för att arbeta med skånska regissörer och skådespelare. Nu tog han gärna chansen att regissera själv, trots sin stora arbetsbörda, och hans mest uppskattade föreställning blev Dostojevskijs *Vita nätter* med Per Oscarsson i huvudrollen.

Mängden radioteater från Malmö ökade snabbt, precis som Hjalmar Gullberg hade tänkt sig när han rekommenderade Ollén för jobbet. Det blev fyra timmar under augusti-december 1950 och tio timmar nästa år, en ansenlig produktion med tanke på den krävande genren och den stora arbetsbördan i övrigt.

Men ovanpå det ordinarie teaterutbudet gjorde Malmö tre timmar barnteater och teaterliknande barnprogram hösten 1950 och hela nio under 1951, oftast med Ollén som regissör. Det innebar totalt en fyrdubbling av teaterproduktionen på ett och ett halvt år. För skådespelarna var förstås ökningen välkommen, och från kommunen fick Ollén veta att de hade fått in märkbart mer skatt från teaterfolk sen han kom till stan.

Själva pjäs urvalet påverkades förmodligen mindre, eftersom den kvalificerade teatern är nationell och internationell snarare än lokal. Ändå var det nog ingen slump att Ollén lyfte fram den skånskfödde dramatikern Sigvard Mårtensson som gärna anknöt till hembygden i sitt författande. Mårtensson hade debuterat med en radiopjäs 1946 och anställdes rätt snart vid radion i Stockholm, där han arbetade som dramaturg och regissör och under lång tid även som chef för radioteatern. 1949 hade Ollén producerat hans pjäs *Ett hus på slätten* i Helsingborg, i regi av Lars-Levi Laestadius, och i februari 1951 lät han samme regissör sätta upp Mårtenssons enaktare *Världens ände*.

Trämålning

Den som är road av teater- och filmkuriosa kan notera att både *Världens ände* och Laestadius egen komedi *Fjäderboll* – också sänd av Ollén från Malmö 1951 – skulle komma att ingå i ett helaftonsprogram vid Malmö Stadsteater i mars 1955, regi Ingmar Bergman. Det tredje inslaget var scenpremiär för *Trämålning*, förlagan till *Sjunde Inseplet*.

Fast redan ett halvår tidigare hade Ollén gett *Trämålning* som radioteater, då med Bengt Ekerot som riddaren och Gunnar Björnstrand som Jöns, den roll som han sedan också spelade i filmen. Rollfiguren Döden förekom inte i pjäsen. Bergman själv medverkade som regissör och berättare.

Källa: Notiser och tablåuppgifter i Röster i Radio.

Kultur och samhälle

De här områdena har alltid varit viktiga i public service, och för att bredda utbudet använde Ollén de tillgångar som fanns, både lokalombud, frilansar och sig själv. På samhällsidan behöll han *Utrikeskrönikan* från Anderbergs tid med kommentatorerna Gösta Bringmark och Gunnar Franzén men introducerade också husmorsprogram och något som väl nu hade setts som "miljö". Det var ett debattinlägg om den hotade skånska jorden av Gösta Netzen, då chefredaktör för *Arbetet*, senare statsråd och slutligen landshövding i Malmö.

Under 1951 växte produktionen kraftigt, och bland samhällsprogrammen var variationen ganska stor. *Utrikeskrönikan* fanns kvar, och Ollén hade också lyckats kapa åt sig en annan klassiker, nämligen den *sociala brevlådan* som tidigare hade gjorts i Stockholm. För Malmös del gjordes den av Åke Elmér, blivande rektor vid Socialhögskolan i Lund, som skulle komma att fortsätta med serien i rätt många år.

Kulturprogrammen ökade också rejält, och man märker den regionala touchen: Sten Broman presenterar Falstaff Fakir, Piraten berättar egna historier och ett antal framstående lundaakademiker lyfts fram, till exempel litteraturvetarna Carl Fehrman och Staffan Björk, och inte minst den legendariske filosofiprofessorn Hans Ruin. Skånsk konst presenteras under rubriken *Montparnasse i Malmö*, med de så kallade imaginisterna C O Hultén, Anders Österlin och Max Walter Svanberg. Frågan är hur många av dessa program som hade blivit av om allt hade hängt på Stockholm.

Maxa Hansen

Ett typiskt exempel på Gunnar Olléns programsinne ser man vinterhalvåret 1950/51. Han hade just gjort upp med Stadsteatern om en radioföreställning byggd på deras kommande uppsättning av *Värdshuset Vita Hästen*. Operettens stjärna var Max Hansen i sin paradroll som Leopold, och Ollén såg nu snabbt till att engagera den internationella stjärnan för en serie kåserier i intervjuform. De hade ett stort underhållningsvärde och gav dessutom fin reklam för den kommande operetten.

Trots att föreställningen låg ett och ett halvt år fram i tiden började Ollén med radiokåserierna redan dagen före nyårsafton 1950, och sen blev det ett uppehåll till våren 1952, när Max kom igen med en hel rad program där han sjöng och berättade minnen ur sitt brokiga liv, inte minst om samarbetet och vänskapen med operettkungarna Lehar, Kálmán, Oscar Straus och Vita Hästens kompositör Ralph Benatzky.

Ollén hade själv bearbetat och regisserat radioversionen av operetten, som sändes midsommardagen -52, och jämte Max Hansen hörde man Evy Tibell som värdinnan Josepha, och bland andra också malmöskådepelarna Åke Askner och Nils Bäckström.

Barn- och ungdomsprogram

Som teaterproducent i Stockholm hade Gunnar Ollén gjort en hel del för barn, och det märktes snabbt även i Malmö. Redan tidigt på hösten 1950 började en teaterserie från Helsingborg av den då mycket populära barn- och ungdomsförfattaren Karl- Aage Schwarzkopf, och i december var Ollén klar med *Det försvunna halsbandet*, en föreställning i egen regi, som snart skulle följas av flera.

Den första riktigt stora succén blev nog barnkabarén *Glada Åttan* som började i juni 1951. Det programmet hade Ollén producerat i Stockholm några år tidigare, och då hette en av de medverkande flickorna Margreth Weivers. Nu var hon skådespelerska vid Malmö stadsteater, gift med sin kollega Bertil Norström. Ollén kontaktade paret och föreslog att de skulle starta *Glada Åttan* på nytt med Weivers som programledare och Norström som manusförfattare.

Åtta nya flickor rekryterades, några med tidstypiska smeknamn som Knubben, Pluggis och Pyret. I stället för traditionell barnteater satsade man här på en friare, kabaréartad form, och att döma av återkommande notiser i *Röster* i radio tycks programmet ha blivit rejält populärt och uppmärksammat.

Glada åttan

– Vi är åtta glada flickor som vill vara med i barnprogrammet! sa 14-åriga Margret Weivers och pekade glatt och förhoppningsfullt på sig själv och den lilla grupp ungar, som kom uppstegande en dag till mig i studion. Och eftersom de inte bara var glada och förhoppningsfulla utan också kunde spela en mängd instrument, sjunga och själva skriva vers, visor och sketcher fick de vara med.

Men det är många år sen dess. Nu är den oförfärad Margret både skådespelerska och mamma till egna barn. Men hon glömde aldrig sin Åtta, och nu i år har hon samlat några flickor nere i Malmö som har det så bekvämt att de inte behöver hitta på själva utan bara kvittra fram det, som Margret och hennes man skriver ihop åt dem. Och en sak är klar: *Glada Åttans* erfarna ledare har lyckats få de nya åttorna lika spralliga och ogenerade framför mikrofonen, som hon själv är. *Glada Åttan* kommer alltså tillbaka - på midsommardagen 1951.

Skrivet på barnsidan i *Röster* i Radio nr 1951:26 av Barbro Svinhufvud.

Allmänna reportage och intervjuer

Reportage innebär alltid att man lämnar studion, och många intervjuer blir bättre i naturlig miljö. Därför kan de här båda programtyperna bli relativt dyra, framför allt genom kostnaden för reporterens resor och arbetstid, särskilt som efterarbetet blir stort för lyssning, bearbetning och redigering.

I början av 1950-talet var detta ännu tydligare än nu, eftersom tekniken var komplicerad och i regel krävde tekniker med inspelningsbil, och direktsändning från "fältet" krävde ännu större teknisk apparat och planering. Handburna bandspelare var fortfarande sällsynta och de som fanns kunde inte spela in mer än sex minuter innan man måste bryta intervjun och veva upp fjädern.

Att spela in med Snövit

Inspelningsbilen gav många nya möjligheter att söka upp stoff och personer ute i distriktet, men alldeles enkelt var det inte med den tidens teknik. Man graverade in ljudet på lackskivor, ungefär som på gamla stenkakor.

Vid inspelningen hade reportern en handhållen mikrofon med så kallad återgångshögtalare, en liten sak som han satte vid örat för att höra vad teknikern sa inne i bilen. Rent journalistiskt skilde sig inte arbetet särskilt mycket från en direktsändning, medan teknikern fick jobba desto intensivare eftersom varje skiva bara hade plats för tre-fyra minuter och måste bytas i farten. Vid långa inspelningar kunde det bli fråga om rätt många byten.

Detta gick tack vare att man hade två parallella gravyrverk att skifta mellan, men det ställde stora krav på snabbhet och precision. Märkligt nog var gravyrverken gjorda så att man började från mitten på skivan och gick utåt – tvärt emot en vanlig grammofonskiva – medan nålen skar ut en lång, spiralformad spåna som efter hand föll ner på golvet. Materialet var mycket eldfarligt, och så fort det bara gick skulle spånorna stoppas ner i en plåttunna med lock.

När inspelningen var klar satt producenten där med kanske tio-tolv olika skivor att gå igenom och välja ut passande stycken, ta tiden på varje stycke och arrangera dem i rätt ordning. Det kunde kanske handla om en minut och femton sekunder från skiva ett, två minuter och trettiosju sekunder från skiva två, sen åter till ett annat avsnitt på skiva ett och så vidare. In- och utgångsställena markerade teknikern på lackskivan med gula kritstreck.

Sedan skrev producenten ett manus med sammanbindande texter, tider och start- och slutord på varje utvalt stycke. ”Pratorna” gjordes direkt i studio vid sändningstillfället, och teknikern följde med i sin manuskopia för att kunna sätta ner och lyfta nålen i rätt sekund och på rätt platta. Lackskivorna begränsade förstås redigeringen rätt avsevärt jämfört med modernare band eller hårddisk, och det var helt omöjligt att korrigera misstag och snygga till genom att ta bort enstaka ord eller ljud.

När bandspelarna kom var de till en början inte så mycket mer hanterliga än ett gravyrverk. Det handlade först om stålbandsapparater, stora och stationära som maskiner i en mekanisk verkstad. Stålbanden gick inte att redigera och användes bara för exklusiva teaterpjäser och konserter. De första plastbandspelarna var portabla så tillvida att de kunde tas med i bilen, men de var ändå så tunga och åbakiga att det krävdes flera stadsbud för att flytta dem.

Önskedrömmen var en bärbar bandspelare som reportern själv kunde hantera, och den kom under namnet Maihak omkring 1950. Men antalet var begränsat, Maihaken hade kort speltid och banden var fortfarande så dyra att man inte gärna klippte i dem.
Sammanställt efter samtal med tekniker och producenter som var med på den tid det begav sig.

Det är mot den här bakgrunden man måste se Olléns snabba ökning av reportage och intervjuer från noll till elva årstimmar. Redan på elfte dagen efter tillträdet i Malmö gjorde han själv ett tjugo minuters, direktsänt reportage från Köpenhamn som i efterhand ser ut som en tanke: Det handlade om TV-starten på Danmarks Radio. Egna TV-sändningar skulle bli hans främsta mål under hela decenniet, och inspirationen och lösningarna hittade han i Danmark.

Ollén släppte också snabbt fram de andra reportrar som fanns i distriktet, till exempel Sven-Öjvind Swahn på hemmaplan med *Senhöst på Hanö* och dåvarande Arbetet-journalisten Rune Ruhnbro med ett reportage om nyårsklockor. Ruhnbro's journalistiska profil var bred, och under våren 1951 varierar ämnena från brevdovor till valborgsfirande lundastudenter.

Talad underhållning

Under den tid som jag har undersökt gjorde Anderberg inte så mycket talad underhållning, men han ska ha stor heder av ett program som hette *Frågan är fri*, ett embryo till den senare TV-succén Fråga Lund. I de två sändningar som gjordes under våren 1950 medverkade framstående lundensare som Staffan Björck, Ivar Agrell och Tore Broman (bror till Sten). Det klassiska teamet med Jan-Öjvind Swahn, Gerhard Bendz, Sten von Friesen, David Ingvar, C H Lindroth och Jörgen Weibull kom alltså in senare.

När Gunnar Ollén tog över insåg han det här programmets potential och sände nästan ett i månaden från september 1950 och fram till nästa sommar. I början behölls den ursprungliga rubriken, men ganska snart dyker *Lärda i Lund* upp, först i Olléns almanacka och sen som programmets officiella namn. Ändringen var givetvis ingen slump utan ett led i hans strategi att betona det skånska, och han tog säkert aktiv del i programmets utveckling, både redaktionellt och i den medvetna marknadsföring som märks i Röster i Radio.

Man ser också en del intressanta försök att kombinera olika programtyper för underhållningens skull. Vid sidan av de renodlade musikprogrammen under 1951 gjorde Malmö en jazzfrågesport och ett program med studentspex inför publik. Från lokalombudet Jan-Erik Anderbjörk beställdes *Dikt och visa, blandad underhållning från Växjö*, och den mångsidige skådespelaren Benkt-Åke Benktson gav lysande underhållning på flera olika plan.

– Oförglömlig under den epoken var också den väldige slättens son, som hette Benkt-Åke Benktson. Snabb i repliken, kvick i intellektet, med tvåhundra kilos förödande pondus, alltid i centrum, där en krets av skådespelare var församlad.

Han berättade historier med bullrande gemyt, till exempel om alla stolar han suttit sönder under sitt liv, som den hypermoderna korkskrusstolen, som vid den fina middagen stilla sjönk till golvet med sin herre när han kommit till desserten, och domarsätet som fick bli ved på scenbålet under "Jungfrun av Orléans". Eller om hur han föll överbord när han seglade i en elegant men rank båt, var omöjlig att få upp och måste tas på släp förbi Vinga fyr.

Han kåserade om "I dag för hundra år sen", han höll föredrag om "Det personliga uppträdandet" och radiosamtalade med den berömde medicinaren professor Jan Waldenström om det känsliga ämnet "Fetma". Samt spelade roller, färgstarka, myndiga, fantasifullt varierade. Det var sorg i Malmö när han gick bort kort efter femtioårsdagen på nyåret 1957.

Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Korta inslag

De flesta inslagen gick till Dagens Eko, enligt vad man kan se i Olléns almanackor, oftast flera stycken i veckan. Eftersom TT fortfarande hade monopol på nyhetssändningar i radio måste Radiotjänsts eget aktualitetsprogram koncentrera sig på kommentar och fördjupning. Inslagen blev därför längre, oftast kring fem minuter, ibland upp till tio, och många av ämnena skulle nog kännas lite udda i Ekot av i dag. Hur som helst blev det mycket sändningstid för Malmö att debitera.

Fastän Gunnar Ollén inte själv var nyhetsjournalist insåg han att nyheter var viktiga i utbudet, inte minst när man ville växa som radio- och TV-station. Han gjorde en del inslag själv i början, men det mesta lades ut på frilansbasis, och flitigast där var nog Rune Ruhnbro. Han var mångsidig och gjorde mycket annat än nyheter, inklusive sportreferat när så behövdes. På sportsidan frilansade också reportrar från lokalpressen, som Birger Buhre, Bengt Bedrup och gamle stjärnsprintern Lennart Strandberg.

Lennart Kjellgren arbetade både för Ekot och mer specialbetonade magasin, och ett annat tidigt namn i sammanhanget är Ingrid Schrewelius, senare känd som modejournalist men vid den här tiden allmänreporter i Helsingborg utan minsta anknytning till Paris eller modevärlden.

Missat scoop?

Att läsa Gunnar Olléns tättskrivna arbetsalmanackor är ett spännande hieroglyfiskt äventyr, men ibland kan man göra fynd även i det som saknas. Tisdagen den 23 maj 1951 läser man till exempel: "*D. E. Dir Ruben Rausing insp. Kl. 16*" och intill anges längden på inslaget till 4.30, en ganska normal längd i Dagens Eko, den tidens stora aktualitetsprogram.

Inslaget står också nämnt den 23 maj, synbarligen avsedd som sändningsdag: "*D. E. Dir Ruben Rausing om mjölkförpackning.*" Men rubriken är överstruken med ett blyertsstreck, och i marginalen saknas den sedvanliga minutsiffran, omgiven med den röda ring som Ollén alltid använde för att markera att ett program hade sänts och således inbringat dyrbar sändningstid till distriktet.

Ville inte Ekoredaktionen i Stockholm ha inslaget?

Nja, en skånsk mjölkförpackning hade kanske inget vidare riksintresse.

Utan tillgång till Ekots sändningsschema för maj 1951 kan jag inte med säkerhet påstå att radion den gången missade starten på världsföretaget Tetra Pak, grundat av Ruben Rausing just 1951, när Åkerlund & Rausing efter många års utvecklingsarbete hade fått fram en pappförpackning som verkligen fungerade.

Men i Olléns almanacka finns ytterligare ett indicium. Två sidor längre fram gör han en summering av Eko-inslagen under de senaste månaderna, och för maj ges antalet sju. Jag räknar noga, och det finns sju sända D. E -inslag i maj, Rausing förutan. (BL)

Åkesons finger

Gunnar Ollén berättar att tidigt på 50-talet var inspelningsbilen inte utrustad med bandspelare utan man fick spela in på en lackskiva. En gång när han och ljudteknikern Curt Åkeson kom hem till Malmö med ett inslag som skulle gå direkt i riksnyheter från Stockholm, pajade elen till skivspelaren just som man skulle sätta igång.

Det fanns ingen tid att söka felet och reparera, så när inslaget annonserades och Malmö lades ut i etern satte Åkeson till Olléns stora förvåning – och kanske inledningsvis även förfäran – igång att veva skivan runt på tallriken, och han lyckades göra det med så exakt hastighet att talet lät precis normalt.

Efteråt ringde Ollén, lätt chockad och aningen nervös, upp den sändningsansvarige i Stockholm.

– Hur lät det?

– Alldeles utmärkt, tack så mycket!

Ingen hade märkt ett dugg.

Ur intervju med Ollén.

“The pessimist sees difficulty in every opportunity. The optimist sees the opportunity in every difficulty.”

Winston Churchill

Ett par månader efter min ankomst till Malmöradion ringde en ivrig röst från Eko-redaktionen i Stockholm.

– Du måste sticka över till Danmark med samma, vi måste ha nåt om Churchill. Han har kommit till Köpenhamn.

– Så dags att säga det nu, jag är ju inte ackrediterad. Får väl inte se skymten av honom.

– Hjälp inte, vi måste ha fem minuter i ekot. Det är en såpass stor sak.

Det blev rusning till färjan som vanligt med min lilla Maihak, inspelningslådan, i handen.

Winston Churchill skulle besöka den danska huvudstaden för första gången efter befrielsen från tyskarna 1945. Han skulle åka i kortege genom staden och tala från Rådhusets balkong. Cirka hundra tusen danskar hade samlats på Rådhusplatsen. Han beräknades komma till Rådhuset om en halvtimme. Jag tänkte först försöka få ett intryck av kortegen, men det var stört omöjligt att komma i närheten av färdvägen. Åskådarmassor, poliser och avspärningar överallt. Jag höll på att gripas av panik, trängd av folk från alla håll.

Då fick jag en idé: Jag chansar på Rådhuset!

Av någon slump kom jag in genom en tillfälligtvis inte bevakad sidoingång. Jag frågade mig fram var kortegen skulle gå. På vägen till den lilla balkongen från vilken Churchill skulle tala fanns en korridor som han och följet skulle passera. Just där den gjorde en sväng stod en pelare. Jag ställde mig bakom den och låtsades syssla med min Maihak, plockade fram en mikrofon och mixtrade med sladden. Det vimlade av poliser.

Efter en stund hördes ett sorl. Churchill kom, omgiven av ambassadfolk och egna följeslagare. Jag smet fram och anslöt mig så smidigt som möjligt till följet. Omedelbart haffades jag av en dansk polis, ganska hårdhänt. Jag fick en idé och sa på engelska ganska högdraget förolämpad: *“I belong to the staff”*. Han släppte mig genast, verkade be om ursäkt. Jag hade visserligen inte någon form av legitimation på mig, men det hade inte alla och han kunde ju inte veta om jag kanske hörde till den allra innersta kretsen.

Jag traskade på, ett par steg efter Churchill. När man kom fram till salen innanför balkongen gjordes halt, men jag fortsatte ut på balkongen, där det stod en mikrofon uppställd. Jag gjorde mig så liten jag kunde, så jag inte kunde ses från torget. Ställde mig på knä och gjorde Maihaken i ordning. Alla trodde att jag handlade på något slags arrangörsuppdrag. Så kom den 75-årige Churchill ut på balkongen, en vithårig, överraskande liten man – han hade sett så kraftfull ut på fotona från krigsåren. Han gjorde ett V-tecken med fingrarna och möttes av en orkan av applåder.

Befriaren hälsades av danska folket.

Mitt lilla Maihakband snurrade. Applåderna ville aldrig ta slut, och jag blev orolig, Maihaken kunde bara ta sex minuter, sen skulle man bryta och veva upp den igen. Skulle man inte få med något av talet, det hade ju blivit fiasko! Gudskelov började han tala, trots det ihållande jublet, tala med sin starka och engagerande röst, den röst man hört i radion så många gånger under krigsåren.

Jag fick med ett par minuter av talet. Sen iväg till Statsradiofonien, lade på några inledande presentationsord om kortegen och folkmassorna och sen var det överspelning till Stockholm. Inslaget kom i sista minuten till en oroligt väntande redaktion. Det gick nästan omgående ut i luften – "sex minuter Churchill från Köpenhamn". Man var mycket nöjd.

Den danska radion sände naturligtvis också, en omfattande inspelning, men hade tydligen ljudet via de ekande högtalarna på torget. När jag matt av spänningen och mycket lättad gick ut från överspelningsstudion hörde jag en häpen dansk tekniker säga till en kollega:

– *Hvor fanden fik den mand lyden fra?*

Gunnar Ollén, opublicerat manus. Statsradiofonien bytte år 1959 namn till Danmarks Radio.

Bakom kulisserna våren och sommaren 1951

Förutom den mer översiktliga bild som man får genom Röster i Radio och Olléns almanackor finns det en del ögonblicksbilder att hämta i Sveriges Radios dokumentarkiv i Stockholm. I april 1951 – efter ungefär tre kvarts år som programchef i Malmö – skriver Gunnar Ollén ett drygt firsidigt brev till Radiotjänsts mäktige economichef, senare VD, Erik Mattsson:

– Årade Broder!

När jag den här gången skriver till Dig i Malmöärenden ligger snart den första säsongen här nere överblickbar. Programverksamheten har kommit i gång i en omfattning, som jag knappast vågat hoppas på. Men utvecklingen i det avseendet förefaller ändå bara vara en början.

Orsaken är helt enkelt att Sydsverige torde ha nästan lika stora möjligheter som i varje fall Västsverige att leverera bidrag till riksprogrammet. Jag skulle tro, att den förskjutning i riktning mot en mer decentraliserad programproduktion som nu pågår inte alls är framprovocerad utan en naturlig följd av de tillgångar Sydsverige har som radiodistrikt.

Så vitt jag kan bedöma har programverksamheten under våren ökat avsevärt i jämförelse med höstens. Men detta beror mindre på att vi skulle ha hittat på fler program än på att Stockholmsproducenterna funnit, att Malmö kan överta fler program än tidigare. Decentraliseringen har alltså berott på åtgärder såväl från Malmö som från Stockholm.

Dessutom har andra sydsvenska stationer än Malmö, särskilt Hälsingborg och Karlskrona, funnit att inspelningar går lättare att göra till Malmö än till Stockholm, vars tekniska avdelning är hårt belastad. Risken för störningar på ledningarna är ju också mindre, när dessa löper över kortare sträckor.

Kanske är det inte alltför förmätet att förmoda att den ökade överflyttningen av program till Malmö, särskilt från Stockholm, i någon mån berott på att man under höstens verksamhet tyckt sig finna, att vi något så när hyggligt går i land med de uppgifter som anförtros oss.

Men – i samma mån som det blivit liv och rörelse om dagarna i våra studior och inspelningsbilen fått fler uppgifter så har den tekniska personalen satts på hårda prov.

Mera till Malmö, tack!

Efter denna diplomatiskt ödmjuka ingress kommer Ollén till sitt egentliga ärende, nämligen resursbrist, som skulle bli en följetong i de framtida kontakterna med ledningen i Stockholm.

På ett mycket grundligt och resonabelt sätt framhåller han hur hårt pressade hans radiotekniker Landin och Åkeson hade blivit av produktionsökningen – som ju enligt brevets inledning var beställd från Stockholm. Fast de numera var två stycken, mot ingen alls ett år tidigare, så tvingade arbetsvolymen fram en massa övertid som var dyr för företaget och gick hårt åt teknikernas familjeliv.

Trots övertiden, klagar Ollén, måste en hel del jobb lämnas åt dyrt inhyrda televerksingenjörer som egentligen saknade erfarenhet och kompetens i studion.

– Fel har uppstått under inspelningarna, dessa har måst göras om, tidsutdräkten och irritationen hos de

medverkande i programmet har understundom blivit avsevärda. En inspelning, som exempelvis Åkeson skulle klarat på en timme, har för TV: s folk kunnat ta 2 – 3 timmar.* /***TV syftar här på Televerket.**

Ej sällan har då också inträffat, att den som skall sköta inspelningen telefonerat efter ytterligare en man från TV, varefter den sistnämndes assistans kallas för förstärkarexpedition, som Radiotjänst fått betala dyrt. Härtill kommer att kvaliteten på det inspelade blivit dålig, med abrupta övergångar, tvära toningar och besvärande nivåskillnader.

Bortsett från dessa olägenheter är det väl principiellt föga lyckligt om TV blir oundgängligt även för sådant studioarbete, som kräver av Radiotjänst specialutbildad teknisk personal. Praktiskt taget all enklare rattning, d v s föredrag, kåserier och liknande, utföres ju i regel av TV:s personal, men även i sådana fall har åtskilliga fataliteter inträffat, t ex avklippning av såväl på- som avannons till ingressen till "Konungen", eller ett eko med hallåman och föredragshållare vid bordsmikrofon, varvid dock i själva verket utsändningen gjordes via en stående mikrofon i ett hörn av studion, etc. ...

Olléns argumentation utmynnar i det föga överraskande beskedet att det behövs en tredje ljudtekniker i Malmö – sen kommer en väl avvägd reträtt enligt ett mönster som man skulle se flitigt upprepat i kommande inlagor genom åren:

– Men detta önskemål är det säkert otaktiskt att framföra i nuvarande läge, även om behovet är lätt att motivera. Däremot skulle det vara en stor lättnad, om du ville bevilja Åkeson övertidsersättning samt att Landin finge en löneförhöjning.

Hur det gick med denna begäran är tyvärr obekant. Möjligen kände Mattson vid det laget att ett par små löneförhöjningar var ett billigt pris? Malmös tredje tekniker kom år 1954 och den fjärde 1955.

– Det sista alternativet – att av tekniska skäl fränsäga oss program och inte genomföra planerade – ha vi tyvärr måst tillgripa i viss utsträckning. Det känns olustigt, och stämningen smittar av sig på inställningen till oss från både sydsvenska och stockholmska programplacere. Har de ett par gånger fått nej, så upphör de att lämna även sådana förslag som vi kunnat förverkliga.

Dessutom förefaller det mig som om Skåne med 1 000 000 invånare (Malmö med omgivande tätbygd) borde kunna leverera minst lika mycket program som Göteborg med 350 000 invånare och mest klippor runt omkring.

De tidigare ganska högröstade klagomålen från de sydsvenska skådespelarna (c:a 200) och musikerna över oproportionerligt ringa radiomedverkan synes ju ha minskat betydligt nu, och den sydsvenska pressen har med välvilligt intresse följt programverksamhetens utvidgning. Ett "stopp och back" just nu skulle komma mycket olägligt.

Vi levererar dock i genomsnitt bara omkring fyra riksprogramtimmar i veckan, vilket jag tycker är för litet, om man jämför med Göteborg, och knappast motsvarande den siffra Du nämnde för mig innan jag tillträdde min Malmö-tjänst. Göteborg torde ju dessutom när som helst komma att ytterligare öka sitt försprång.

Jag är ledsen om jag betungar Dig med dessa nya önskemål, men jag tror att de är en följd av en naturlig utveckling som i längden måste innebära en avlastning för Stockholms mycket hårt ansträngda tekniska personal och studioutrymmen.

Hjärtliga hälsningar!

Din tillgivne Gunnar Ollén.

SR:s dokumentarkiv: Brev till Erik Mattsson, 25 april -51.

Frilanspionjärerna

Från början fanns ju ingen anställd producent i Malmö utom Ollén själv. För att öka produktionen hade han då tre resurser: Den villigt dubbelarbetande Gunvor Blomquist, sina sydsvenska lokalombud och de frilansjournalister som han kunde hitta och som fungerade i radio.

I personallistan 1950 nämns som frilansare Thorild Anderberg, Bengt Bedrup, Lennart Kjellgren, Horst Kyhlberg, Thorsten Luthander och Rune Ruhnbro. Thorild fanns ju redan i huset som son till Adolf och användes flitigt, särskilt i musiksammanhang. Han blev den förste fast anställda producenten i Malmö men flyttade till Stockholm efter bara några år. Där arbetade han i både radio och TV och kom tillbaka till Malmö på 70-talet som TV-producent.

Kyhlberg och Luthander märks inte särskilt mycket i tablåerna, och inte heller Bengt Bedrup, troligen för att han mest gjorde korta, orubricerade inslag om sport och andra nyheter. Riktigt känd blev han först efter flytten till Stockholm, där han fick fast anställning 1956.

De andra tre, Kjellgren, Ruhnbro och Ericsson skulle däremot bli långvariga och flitiga medarbetare i Malmö, mycket viktiga för Ollén.

Jerring, Madsén, Anderberg, Ollén

Första gången som Rune Ruhnbro (f 1917) fick prova på radioarbete var vid skid-SM i Hudiksvall 1942, där han fungerade som speaker men också fick assistera Sven Jerring vid sändningarna. Det gav mersmak, och när han sen kom till Norrköping som journalist gick han upp och presenterade sig för Radiotjänsts lokalombud, rektor Engström.

Men den som skulle ge skjuts åt karriären var Lars Madsén. En av hans berömda reportageresor startade nämligen i Norrköping, och då tog Ruhnbro chansen att haka på med en artikelserie i sin tidning. De följdes åt i tre-fyra dagar, och Madsén måste ha anat en viss talang, för han kom tillbaka med några småjobb och ordnade fler kontakter i radiohuset.

Det här gjorde att när Ruhnbro sen flyttade ner till Arbetet i Malmö 1949 kunde han gå upp till Adolf Anderberg på Djäknegatan 4 och erbjuda sina tjänster. Ekonomiskt gav det inte så mycket, för Anderberg gav aldrig mer än trettio kronor för ett jobb, och var det fler än ett så blev det ändå bara trettio kronor. Trots det minns Ruhnbro platschefen som "en mycket älskvärd herre" och rolig att umgås med.

När Ollén tog över 1950 skulle Ruhnbro ändå snabbt märka skillnaden. Han blev till exempel genast engagerad som hallå, för medan Anderberg själv hade skött den saken kom Ollén med en mera medveten strategi: Program med skånsk profil skulle annonseras av en skånsk röst medan de mer allmänt svenska skulle introduceras med rikssvensk accent, och där passade Ruhnbro in.

Ruhnbro ville givetvis göra nyheter och egna reportage, och det fick han också, även om han måste slåss lite för sitt första eko-inslag eftersom Ollén fick lust att göra det själv. Det handlade om Bror Marklunds monument som står vid Sundet söder om Malmö till minne av krigsårens danska flyktingtrafik. Olléns speciella intresse kan möjligen ha berott på att Marklund också har gjort den berömda Thalia-statyn i Malmö stadsteaters foajé, men Ruhnbro stod på sig och fick göra inslaget.

Rune Ruhnbro var radiovan och hade bra kontakter på Eko-redaktionen, så nyhetsinslagen fick han fick snart i stort sett sköta själv. Längre intervjuer och reportage ville Ollén också gärna ha, och i radiotablåerna från början av 50-talet syns Ruhnbro titt och tätt med rubriker i väldigt skilda ämnen. Han såg också till att puffa för programmen med foton och egna artiklar i Rösterna i Radio.

Strindbergs skånska näktergal

Bland det som Ruhnbro särskilt ville minnas var programmet "*Är näktergalen kommen i Lund?*", som han gjorde tillsammans med en då mycket grön frilans vid namn Lasse Holmqvist. Om det berättar Lasse också i memoarboken *På luffen*.

De stod med sin mikrofon i den milda vårnatten utanför Strindbergshuset i centrala Lund, och just som man hade börjat bygga upp en skir stämning av historia, doft och stillhet hörs ett distinkt väsande ljud åtföljt av en fruktansvärd knall. Ruhnbro tystnar men fortsätter efter en kort paus:

– Ett... gammalt hus... detta. Det där var en taklucka, eller vad det var som föll, som föll i gården. Ja ja, sånt händer i nattens tysta mörker. Stålbrogatan heter den här lilla gatan, den lilla gränd där vi har gått in, och här innanför, i Strindbergs trädgård, här står två gamla träan. Jag tror att det ena är en vildapel och det andra är tvelsutan... en ask. Nja. Svårt att se i mörkret...

Varpå han obekymrat och på mycket fri hand spånar vidare om det som han anar i dunklet: Husets veranda, där Strindberg gissningsvis hade druckit sitt kaffe med punsch, och ett öppet fönster där han nog kunde ha legat och lyssnat på näktergalen.

Det infallet leder sen via en lätt akrobatisk övergång till strindbergskännaren Gunnar Ollén – kanske vet han något om författarens funderingar kring näktergalens "språk"? Jo, Ollén visar sig veta det, miniföreläsningen bandas några dagar senare och klipps in, och som krona på verket undfägnas lyssnaren med en kort, ljudhärmande strindbergsdikt där Gunvor Blomquist övertalats att spela näktergal på äkta lundensisk fågelskånska. Bäst lät kvittret i dubbel hastighet.

I samma program medverkade bland andra Bo och Margareta Strömstedt, ett ungt lundensiskt par som båda skulle få mycket att göra i radio och TV, och Ruhnbro's reportage på plats vid Bo Strömstedts hornhinneoperation blev mycket uppmärksammat och medicinskt betydelsefullt. Vid den här tiden fick man nämligen inte ta transplantat från döda, så bristen var stor, och programmet lär ha bidragit till en lagändring.

Gary Engman

Gary hette en annan yngling under Rune Ruhnbro's tidiga beskydd. Han hoppade av realskolan och sökte sig till journalistiken, först på Kvällsposten – som 17-åring – och sen på Arbetet där Ruhnbro fanns när han inte var på radion. Det ville sig samtidigt så att Gary också var god vän till ljudteknikern Curt Åkeson, och med två sådana kontakter blev väl radion ett självklart intresse.

Alla som kände den unge Engman vid den här tiden beskriver honom på samma sätt: "Stirrig" och full av rampfeber, med en ambition så glödande att den tvingade honom att försöka ändå. Lennart Kjellgren berättar med ett skratt om tonåringen Garys allra första uppdrag på radion, nämligen att följa med Kjellgren till Helsingborg som auskultant för att se hur man gjorde ett inslag för Dagens Eko. När de kom fram sa Gary:

– Det där kan väl jag få göra åt dig?

Och Curt Åkeson minns med samma förtjusning en reportageresa till Ljungbyhed där Gary var alldeles blek av nervositet. Efter några miles körning bad han Åkeson stanna bilen, vräkte sig ut på dikesrener, spydde, torkade av sig och satte sig in igen.

– OK, då kör vi.

Reportaget gick bra, och med ökande rutin slutade nervositeten att vara ett problem. Gary Engman var en stor radiobegåvning med sin snabba och intelligenta uppfattning, sin mänskliga inlevelse och utmärkta röst, och detta undgick givetvis inte Gunnar Ollén som gav honom fast anställning redan som tjugوåring, år 1958. Att det så småningom skulle visa sig mer lönsamt för Gary att återgå till frilansandet är en annan historia.

Lasse Holmqvist och Gary Engman – det må ha varit tur eller skicklighet, men dessa båda fynd från femtiotalet skulle naturligtvis bli oerhört värdefulla för Gunnar Ollén och för Malmöradions vidare utveckling. För oss som jobbade där stod de i en klass för sig, de var "Lasse och Gary". Inget efternamn behövdes för att alla skulle veta vem man talade om.

För Rune Ruhnbro's del var frilansandet i början av 50-talet bara början. 1957 fick han fast anställning vid Malmöradion och stannade där fram till 1960, när han flyttade till Örebro för att bygga upp det mellansvenska distriktet av Sveriges Radio – som ju på den tiden också inkluderade TV – och blev kvar som distriktschef i många år. Med sig från Malmö tog han ljudteknikern Curt Åkeson.

Lite mer om Strömstedts

Näktergalsprogrammet var Margareta Strömstedts första radioframträdande, dit hon och Bo hade övertalats av gode vännen Lasse Holmqvist. Det mest minnesvärda med upplevelsen var att det ösregnade i Lund när deras inslag – som svärmande par i Lundagård på valborgsnatten – skulle spelas in, så att det måste göras i studio i Malmö någon dag senare.

Den tänkta näktergalen i Lundagårds kronor kom från effektarkivet och för att få lämplig stämning i studion släcktes ljuset, varpå det sedan länge gifta paret improviserade ett lätt nonsensbetonat kärlekskutter. Bland annat handlade det om Hjalmar Gullberg och Greta Thott, förmodligen inspirerat av näktergalen*, /*Dikt av Hjalmar Gullberg: Till en näktergal i Malmö./ och i resonemangets förlängning kom man också in på seriefigurerna Knoll och Tott. Gagat blev 100 kronor.

När Margareta Strömstedt sen började skriva för barn kontaktade hon Malmöradion och fick några sagor antagna för uppläsning med Gunvor Blomquist som producent. Margareta hade gärna gjort det själv, men hennes småländska idiom ansågs inte lämpligt på den tiden utan en skådespelare fick läsa i stället.

Ännu mer om Strömstedts

När Malmö-TV hade kommit så långt att man behövde en programvärdinna anmälde sig Margareta, uppmuntrad av Ann-Marie och Lasse Holmqvist. Uttagningen började med en sorts mannekänguppvisning där aspiranterna poserade framför kameran, först sittande på rad med propert 50-talskorsade ben, sen gående fram och tillbaka i höga klackar över studiogolvet enligt regissörens tecken. Så kom själva hallåprovet där ett färdigt meddelande skulle levereras, leende och utantill, rakt in i den stora, hemska TV-kameran. Efter det kände Margareta Strömstedt mycket tydligt att det här inte var hennes väg till berömmelsen, och uppenbarligen hade Gunnar Ollén kommit till samma slutsats.

Men revanschen väntade. De trogna vännerna Holmqvist bytte spår och puffade Margareta till att i stället lämna in ett programförslag. Ollén gillade förslaget, och på så sätt blev det hon som gjorde Malmö-TV:s allra första barnprogram, både idé, manus och regi. Programmet, som sändes nyårsafton 1959, hette "*Födelsedagen*" och handlade om en pojke i Margaretas trappuppgång i Lund och hans kalas med kompisarna. En del filmades i Lund och resten gjordes i den nya, ännu oinredda och obemannade livestudion i Malmö med hjälp av team, teknik och producent från Stockholm.

1960 flyttade Strömstedts till Stockholm och etablerade sig där, Bo på Expressen och Margareta som barnboksförfattare och recensent. Margareta började som TV-producent i samband med TV2-starten 1969 och arbetade sen med både barn- och vuxenprogram tills hon lämnade Sveriges Radio för att bli författare på heltid.

I Olléns almanacka kan man läsa redan i oktober 1952: *Talprov Bo Strömstedt, Lund*. Det första framträdande jag hittat var en morgonandakt i juli 1954, och sen gjorde han rätt många framträdanden, framför allt med litterära och lyriska radioprogram av en sort som han ju sen skulle odla mycket framgångsrikt även i TV.

Morgonandakt, Bo Strömstedt

Bo Strömstedt, som talar vid morgonandakten i dag, är lundastudent. Han har länge varit aktiv i Fria Kristliga Studentföreningen (FKS) och har varit ordförande i dess lundaavdelning. Han är fil. kand. med litteraturhistoria som sitt speciella fack. Under senare år har han varit flitigt verksam som litteraturanmälare, bl. a. på kulturspalterna i Expressen där han visat prov på en god, ibland ganska vass penna.

Ur Röster i Radio, 29 juli 1954.

Lennart Kjellgren och den skånska profilen

Till skillnad från allmänjournalisten Ruhnbro var Kjellgren ganska tydligt specialiserad i sitt val av ämnen. Hela hans karriär präglas av intresset för lokalhistoria och folkkultur – särskilt den skånska – och inte minst för vår skatt av folkliga visor. Det här bottnade säkert i Kjellgrens uppväxt på ett småbruk i mellersta Skåne, men också i ett stort musikintresse som bland annat ledde till kantorsexamen.

Som journalist började han med små alster i lokaltidningarna för fem öre raden medan han fortfarande bodde hemma på gården, och via Arbetets lokalredaktion i Höör kom han till ett fast jobb på Länsdemokraten i Hässleholm. Parallellt började han frilansa i veckotidningar.

– Jag åkte till Stockholm med en bunt manuskript och gick runt som en gårdfarihandlare på redaktionerna.

Efterhand började artiklarna gå hem så bra att Lennart sa upp sin fasta plats på Länsdemokraten. 1950 fick han höra talas om den nye programchefen Ollén i Malmö, gick upp och erbjöd sina tjänster, och trots att han i stort sett saknade radiovana blev det napp omedelbart.

Ollén märkte säkert att den unge frilansen kunde sina saker rent journalistiskt, och viss radioerfarenhet hade han redan. Men framför allt var det nog så att Kjellgrens personlighet, intresseprofil och röst passade väldigt väl in i Olléns strategi att lyfta fram det specifikt skånska.

Lennart Kjellgren blev alltså snabbt ett välkänt "hallå" tillsammans med Gunvor Blomquist och flitig leverantör till Dagens eko och andra magasin. Helst ville han göra längre, rubricerade program, och Gunnar Ollén tog gärna med sig hans förslag på sina handelsresor till Stockholm. Utöver folkmusiken, bygdereportagen och den skånska historien blev det gärna program för barn och ungdom, bland annat i form av teatermanus. I musikaliska sammanhang medverkade Lennart själv som sångare, ibland med egna visor.

1956 fick han fast anställning vid Malmöradion men insåg snabbt att han trivdes bäst i en friare roll och slutade redan samma år. Sen skulle han fortsätta att frilansa i åtskilliga decennier, både i radio och i TV, som en viktig del av Malmös profil.

Arne Ericsson

Arne Ericsson hade kommit ner från Stockholm år 1949 för en journalisttjänst på Sydsvenskan. Han

var intresserad av radio och deltog i Olléns praktiska kurser, och precis som för kurskamraterna Bedrup och Kjellgren ledde det till frilansuppdrag. Arne hade en bra radoröst och personlig utstrålning i mediet, och genom sin stil och allmänbildning var han användbar i många olika sammanhang.

Mest känd blev han nog ändå för det mycket populära radioprogrammet *Besökstid* som han ledde från Malmö i nära trettio år, från 1957 till 1985, sammanlagt blev det 1 173 program. Idén var att lyssnarna skulle skicka hälsningar och musikönskningar till sjuka vänner och släktingar, både hemma och på sjukhuset, och Arnes lugna, avspända och ofta humoristiska tilltal var en stor anledning till succén.

Gunnar Ollén menar att det fanns ett samband mellan *Besökstid* och den svåra polio som Arne Ericsson drabbades av år 1953. Dels för att Arne sen förstod både situation och miljö, dels på grund av en lyckosam nödlösning som man kom på medan han låg där, sjuk, deprimerad och nästan helt förlamad. Gunnar Ollén hade nämligen lyckats få tillstånd att dra en ledning fram till sjukhussängen, så att ett tablåsatt program kunde genomföras. Den erfarenheten fick Arne att inse att han faktiskt kunde fortsätta med radion.

25 augusti 1953.

GO/SW

Kära Anne-Marie!

Ja, det var gräsligt sorgligt detta med Arne! Vi skickade honom ett litet telegram, när vi fick reda på hur det förhöll sig. Jag hade hört en del rykten förut men fick genom Ditt brev den fulla bekräftelsen. Jag vore väldigt tacksam, om Du skulle vilja hålla oss underrättade om hur det fortskrider med Arnes sjukdom. Vi följer utvecklingen med största deltagande och intresse. Jag skickade över 100: - till Dig för Arnes program om torpederingar. Det lär komma i radio någon gång om ett par månader.

Det vore väldigt roligt, om Arne skulle kunna göra lite för radio under sin konvalescens. T.ex. ett program om skvallerspeglar, som jag föreslog honom i våras, och som vi har körorder på, men som han inte fick tid att göra. Fördelen med att jobba för radio under konvalescensen är ju, att han inte behöver visa sig på tidningen men ändå kanske tjäna lite kosing.

Tack för dina vänliga rader om Heidelberg och krönikan. De gladde mig mycket. Och skriv, Anne-Marie, dels om hur det går för Arne (om vi får hälsa på honom, när han kommer till Ortopeden), dels om vi via radioprogram kan få hjälpa till lite ekonomiskt.

Jag är glad, om Du vill framföra allt detta till Arne. Jag vet inte alls, hur pass medtagen han är. Därför är det kanske bra, att alla meddelanden går via Dig?

Med bästa hälsningar!

Din tillgivne

**Brev från Gunnar Ollén till Arne Ericssons fru Anne-Marie.
Radions dokumentarkiv, Stockholm.**

Vid sidan av programledarskapet var Arne Ericsson under årens lopp en ständigt återkommande redaktionsmedlem vid radio/TV i Malmö, särskilt i underhållningssammanhang. Han var idérik, erfaren och skrivkunnig och bidrog inte minst med sångtexter och andra manus. Hans kapacitet som

programledare framgår till exempel av att det var han som fick inviga den nya livestudion i Malmö med musikfrågeprogrammet *Tittut* den 7 januari 1961. Först tre veckor senare kom Lasse Holmqvist med serien *Bialitt*.

Arne Ericssons långa och framgångsrika radiobana framstod som en stor prestation när man såg honom stiga ur hissen på väg mot studion, år efter år, stödd på sina käppar och ofta andfådd av ansträngningen att ta sig fram.

Aina Behring

En dag i augusti 1950 ringde en flicka i tjugosåldern – i och för sig gift och nybliven mor – till Radiotjänst i Malmö och frågade om hon kunde få komma upp och tala med docent Ollén. Det gick bra, så Aina Behring lyckades ordna barnvakt, satte på sig det finaste hon hade och travade dit. Inte kunde hon ana att det här företaget skulle bli hennes andra hem i mer än fyrtio år, eller att hon skulle få arbeta med så många av sin tids största artister, skådespelare och regissörer. När hon tog docenten i hand så neg hon.

Aina Behring kom från Göteborg, hade tagit studenten på reallinjen och läst ett år på journalisthögskolan – det var då det enda sättet för en realare att få läsa litteraturhistoria. Fast det var inte journalistik hon ville syssla med utan teater, och det berättade hon för Ollén. Hon kände till hans teaterintresse och anade att det skulle bli en hel del av den varan i Malmöradion framöver.

Några större meriter kunde hon inte åberopa förutom dansstudier och några roller vid studentteatern, men hon hjälpte gärna till med vad som helst bara för att få pröva på. Docenten lyssnade vänligt och sa sen att det var väl inte helt omöjligt att det kunde yppa sig något lite längre fram. Mindre än tre veckor senare ringde telefonen, och nu var det inspicienten Sven Ahlström, inlånad från Stadsteatern, som behövde assistans med ljudeffekterna.

Blygsam debut

Ainas första uppgift i etermedia blev att gå med högklackade skor i en låda med grus samt en smärre musikalisk insats som pianospelande barn. Betalningen var tio kronor, kanske inte så illa i betraktande av insatsen, en tia räckte ju till fyra-fem biobesök på den tiden. Ändå var det inte pengarna som var behållningen, utan chansen att vara där och se hur det gick till, att få studera skådespelarna på nära håll. I den där första pjäsen var det Georg Årlin och Aino Taube som hade de bärande rollerna.

Vid det här laget hade radion ännu inte byggt upp sitt stora bandarkiv med ljudeffekter – ljudband var en dyr bristvara, och fanns det några färdiga effekter så låg de på lackskiva. Det hände att teknikerna skickades ut för att spela in sådant som inte kunde tillverkas i studion, till exempel fågelsång eller trafikbuller. Men de flesta effekter var det enklast att göra "live", och det gällde för inspicienten att använda sin fantasi och inte minst att vara på alerten när effekterna skulle in.

Inspirerad inspicient

Aina Behring minns en barnpjäs som repeterades a prima vista med Gunnar Ollén som regissör, Åke Askner och Curt Masreliez i rollerna. Plötsligt ser hon i manuskriptet anvisningen: "*Det hörs en duns*", och snabbt som tanken slänger hon sig i golvet mitt för fötterna på de båda skådespelarna. De garvade proffsen fortsatte som om inget hade hänt, men deras miner var kostliga och i pausen efteråt var stämningen mycket god.

Det gällde förstås att ha rätt effekter framme och sen sätta dem snyggt och exakt, men också att undvika alla ljud som inte hörde till pjäsen, exempelvis manusprassel vid mikrofonen. För det hade radioteatern utvecklat en hel del tricks, som att blöta papperet och släppa manusbladen på golvet efter hand som de lästes.

Ollén regisserade alltså ofta själv under de första åren, och Aina Behring kom att assistera honom i åtskilliga uppsättningar. Han var en bra regissör, säger hon, lågmäld och lyssnande, och allra roligast var det att följa hans textanalyser vid kollationeringen, hans tolkning och värdering av replikerna.

Teater non stop

Teater som det tidigare hade varit ganska ont om i Malmöstudion blev nu dagligvara. Radioteater tekniken hade utvecklats och krävde specialister såväl på producentsidan som ifråga om dem som skulle klara volymkontroller, musikackompanjemang och ljudeffekter. Gotthard Landin hade under sin stockholmstid gjort sig känd både som teater- och musiktekniker. Han blev till ovärderligt stöd när produktionen började rulla igång på allvar redan efter en månad. Jag regisserade och producerade, Landin rattade.

Efter kort tid fick vi ännu en teater tekniker, Curt Åkeson, och måste utvidga med en tredje studio i huset vid Djäknegatan. Artisterna var spelsugna, teaterchefen Lars-Levi Laestadius ytterst samarbetsvillig. Tror jag det, förresten! Skulle Stadsteatern i konkurrens med Stockholms teatrar kunna hålla sig med en stark Malmöensemble, så måste artisterna ha ungefär lika stora möjligheter till extrainkomster från radion. Filmbolag fanns inga i Malmö. Samtidigt slöts cirkeln: hade stadsteatern i Malmö bra artister, så fick de mycket att göra i radio. Detsamma kom senare att gälla för TV-teaterföreställningarna och TV-underhållningen. Radio/TV betydde arbetstillfällen, extrainkomster och riksreklam.

Det var inte bara teaterpjäser utan också barnpjäser (t ex serien *Glada Åttan*), features och uppläsningar som avlöste varann under 50-talets förra hälft. Vid sidan om höll jag radiokrönikor och ledde spelsugna teatercirklar. Den laestadianska cigarrdoften vilade tung i stora studios kontrollrum, och i den lilla foajén trängdes artisterna. De yngre satt på mattan med sina rollhäften, de äldre intog stolarna, och över det hela strök parfymdoft och cigarrettrök. Malmöstudion fungerade på sitt speciella vis som den stadsteaterns tredje scen som man så ofta hade efterlyst.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Med tiden blev det mer och mer jobb för Aina, mest på teatersidan där hon blev ordinarie som inspicient, faktiskt Sveriges första kvinnliga på radiosidan. Hon kunde också få rycka in och passa telefonen när Gunvor Blomquist var borta, eller kanske som någon sorts studiovärdinna, exempelvis vid en minnesvärd Köpenhamnsresa med de pigga flickorna i barnserien *Glada Åttan*. Men viktigare för framtiden var förmodligen den 50 timmar långa kurs i radioteknik som hon fick av Gotthard Landin. Sådant var det inte många kvinnor som kunde på den tiden, och även om Aina aldrig blev tekniker själv var det bra att veta hur tekniken fungerade, inte minst i den kommande TV-karriären som scripta och producent.

Att jobba med Ingmar Bergman

I Aina Behrings minnen från radioteatern står naturligtvis samarbetet med Ingmar Bergman i en viss särklass. Bergman och Gunnar Ollén hade träffats i Stockholm redan på 30-talet, på den kyrkligt drivna *Mäster Olofsgården* i Gamla Stan där Ollén var aktiv som ungdomsledare, särskilt i en bordtennissektion som han själv hade dragit igång.* */*Se bakgrundskapitlet om bordtennis sist i boken./*

På *Mäster Olofsgården* fanns en amatörteatergrupp som givetvis lockade den teaterintresserade doktoranden. 1938 erbjöds den då helt oprövade, bara tjugoårige Ingmar Bergman att ta över som ledare och regissör för gruppen. Bergmans absoluta regidebut skedde alltså i *Mäster Olofsgårdens* kyrksal våren 1938 med pjäsen *Till främmande hamn* av Sutton Vane. I publiken satt Gunnar Ollén, som skrev en uppskattande recension i SFP-bladet, den stencilerade klubbtidningen för Storkyrkans Flickor och Pojkar.

Kontakten fortsatte sen under 40-talet, särskilt när Ollén arbetade på radioteatern i Stockholm och fick ta hand om Ingmar Bergmans insända pjäsmanus. I slutet av 1952 kom Bergman till Malmö Stadsteater, där han stannade till 1960, en lysande period för stadsteatern, för regissören själv och inte minst för radio- och TV-teatern i Malmö.

De goda åren

När Bergman kom till Skåne var det efter en tung period i Stockholm med ett långt filmstopp, sparken från SF och "nödarbete" med tvålreklam på bio. Nu gav flytten till Malmö helt nya möjligheter både på scenen och i etern. Så här berättar han på sin officiella hemsida *Face to face*:

– De åtta åren vid Malmö Stadsteater blev den bästa biten av mitt dittills levda liv. På vintrarna gjorde jag tre uppsättningar, på somrarna en eller två filmer. Jag hade fria händer, mitt privata liv hade praktiskt taget upphört att existera, jag levde innesluten i en kollektiv ansträngning, där allt var inriktat på att förse vårt monster med fungerande teaterföreställningar. Utan att tyngas av administrativa besvär kunde jag fritt ägna mig åt att utforska mitt yrke.

Och så här säger Gunnar Ollén i en bandad intervju:

– Lars Levi Laestadius var förstås en väldigt bra teaterchef för honom, därför att Ingmar var ju väldigt bångstyrig... så där, och Lasse matchade honom på ett klokt sätt, bråkade tydligen inte med Ingmar även när han hade konstiga idéer, så jag undrar om Ingmar nånstans i Sverige hade fått den friheten på teatern som han fick hos Lars Levi Laestadius. Alltså, Lasse var ju resonabel på något sätt, och se det var inte Ingmar...

Under sommaren och den tidiga hösten -52 hade Bergman spelat in *Sommaren med Monika*, den 3 november var det premiär för hans första komiska succé i *Kvinnors väntan* med Eva Dahlbeck och Gunnar Björnstrand, och under hösten satt han också och skrev på *Gycklarnas afton*.

Och så gjorde han teater: Den 14 november hade Strindbergs *Kronbruden* premiär på Malmö stadsteater, och den 4 december sändes Bergmans radioversion av *En vildfågel* av Jean Anouilh, gjord i studion på Djäknegatan med Malmöskådespelare, bland andra Gertrud Fridh, Georg Årlin, Åke Fridell och Naima Wifstrand. Detta var början till det elitgarde som sen skulle byggas på med andra som sökte sig till Stadsteatern under Bergmans epok.

Inte bara Bergman

Givetvis handlade det också om andra regissörer än Bergman och Ollén, oftast från stadsteatrarna i Malmö och Helsingborg. Ibland kom någon av radions egna anställda ner och gjorde en pjäs, till exempel Åke Falck från Göteborg eller Willy Peters från Stockholm. De kunde ju då också ta hand om producentansvaret, vilket säkert var skönt för Ollén som fortfarande var ensam teaterproducent i Malmö.

För skådespelare och regissörer i Skåne var det ett lyft att Malmöradion satsade så stort på teaterproduktion. Arbetsmiljön var lugn och intim, samtidigt som mediet gav plats och uppmärksamhet på en viktig nationalscen – radion var ju den enda eterkanal som fanns – och engagemangen gav välkomna gager.

I Aina Behrings uppgifter ingick det att sätta upp tider och kalla till repetition och inspelning efter regissörens önskemål. Eftersom skådespelare och regissör oftast hörde till Stadsteatern fick schemat läggas efter arbetstiderna där. Ordinarie repetitionstid på teatern var från 11 på förmiddagen och några timmar framåt, så på radion fick det bli ett morgonpass från 9 och ett eftermiddagspass efter 16. Aina skrev noga upp vem som var där och hur länge, för det skulle sen vara underlag för gaget.

Ett av hennes riktigt stora radioteaterminnen är Dostojevskijs *Vita nätter* som gjordes 1954 i Olléns regi och med den 27-årige Per Oscarsson i huvudrollen. Hon glömmar aldrig hur hon kom insmygande i studion för en ljudeffekt under pågående inspelning och fick se Oscarsson stå mitt på golvet, intensivt koncentrerad, talande sin roll rakt in i mikrofonen, helt utan manus. Han kunde rollen utantill med alla dess långa, krävande monologer.

Demonen från Hades

Många gånger under mina 23 år i radiohuset på Baltzarsgatan fick jag höra historien om hur Ingmar Bergman dök upp som en flammande furie från underjorden ur en spiraltrappa på gamla Djäknegatan och hudflängde en stackars bondeförbundare som enligt regissören hade klampat i golvet och stört hans teaterinspelning på våningen under. Ingen passerade någonsin den där trappmyningen utan ett skratt och en kommentar om den diaboliske Bergman.

Anekdoten berättades med förtjusning av ett stort antal äldre kolleger som med få undantag också hade varit ögonvittne till händelsen. Den här pikanta upplevelsen av en rasande Bergman måste ju platsa väl i en historik över radion i Malmö, men det fanns vissa nyanser mellan versionerna som fick

mig att misstänka en intern vandringssågen, och min skepsis förstärktes av det osannolika antal personer som skulle ha samlats just då vid just den där spiraltrappans mynning.

Den journalistiska hedern krävde nu att jag grävde mig ner till Djäknegatans Ur-Bergman, även till priset att den flammande furien skulle avslöjas som en välgrillad anka. Resultatet är följande version, berättad muntligen i första person av Bertil Norlander med så många övertygande detaljer att det inte kan råda något tvivel:

Så här var det!

Statsrådet och glöden

– Bergman gjorde mycket teater i Malmö på den här tiden, och i en av pjäserna fanns en scen där man behövde en ekande atmosfär. På den tiden hade vi inget elektroniskt eko, men teknikern Curt Åkeson kom på att om man drog en ledning från studion till en högtalare längst ner i trappuppgången, och sen tog in det ljudet via en mik högst upp i trappan, så fick man ett fantastiskt fint eko i kontrollbordet.

Det enda problemet var att det brukade gå folk i den där trappan, den ledde till några kontor i samma hus. Dom arbetade ju bara från måndag till fredag, så radioteatern kunde lösa problemet genom att lägga inspelningen på en lördag.

Allt hade säkert gått väl om inte Latinskolan i Malmö, grundad 1406, hade fått för sig att fira sitt 550-årsjubileum just den där lördagen under medverkan av ecklesiastikministern, bondeförbundaren Ivar Persson i Skabersjö. Han var ju högste chef för det svenska skolväsendet, dessutom gammal elev på Latinskolan och nu också pappa till en av eleverna.

Vi tänkte då att en intervju med statsrådet kunde sitta bra i sammanhanget, för han borde ju ha lite olika aspekter på denna gamla kulturinstitution från den danska tiden. Så vi fick löfte att han skulle komma upp på Djäknegatan direkt efter galahögtiden i St. Petri kyrka, det var ju inte långt dit, och jag som skulle göra intervjun knallade över till Petri för att haffa Skabersjö, precis som han gick och stod i frack, ordnar och allt, och så gick vi upp till en studio på våningen över teaterstudion.

Tyvänn visade det sig att spontana intervjuer inte var ecklesiastikministerns starkaste gren, så det slutade med att jag fick skriva ner både frågorna och svaren, och efter flera timmars kamp var vi klara med ett inlägg som kunde passera. Vi gick ut i kontrollrummet där ministern skulle ta på sig ytterrocken.

Då rycks korridor dörren upp och en upphetsad Ingmar Bergman störtar in med håret på ända. Den förste han får se är ecklesiastikministern:

– Vad är du för en jävla idiot som klampar omkring på det där viset?!

Persson tappar hakan som den beskedlige lantbrukare han var och kan ingenting svara utan bara gapar medan Bergman vänder på klacken, slänger igen dörren och rusar tillbaka. Jag var ju tvungen då att liksom försöka rädsla situationen, så jag sa att detta alltså var den kände regissören Ingmar Bergman.

– Åååouh... va´ de´ Ingmar Bergman?

Ministern var mäktigt imponerad och tog alls inte illa upp, som väl var. Jag följde honom ut, men sen måste jag ju ta reda på vad det egentligen var som hade hänt. Det visade sig då att en av våra tekniker – det kan kvitta vem – hade råkat gå i korridoren iförd skor med klackjärn på, och det ljudet hade tyvärr gått igenom till teaterstudion på våningen under, mitt under inspelningen av den där känsliga scenen.

Ja, så var det med den historien!"

Ekot i trappan

Sanningshalten i följande anekdot kan inte helt garanteras, men den anknyter till det som Norlander berättade om trapphuset som ekokammare, och jag hörde den en gång berättas av en ljudtekniker vars identitet jag av lojalitetsskäl har glömt.

Någon skulle nämligen ha kommit på att det där fina, närmast sakrala ekot skulle kunna användas för att fördjupa stämningen i en studioandakt. Högtalare och mikrofon gillrades upp, och sändningen gick ut i etern. Men olyckligtvis hade någon glömt att låsa trapphusdörren, och mitt i sändningen hörde svenska folket:

– **Bommelibom**... bom... bom... bom... bommmmm...

– Men vem i *helvete* är det som har ställt en *högtalare* här ute?! (B L)

Provinsen sticker ut hakan

Vad skulle hända om någon i dag på fullt allvar föreslog att P1-tablåen skulle överlåtas till Karlskrona

under en hel dag, från kvart över sex på morgonen till halv tolv på kvällen? Dessutom skulle hela jobbet göras av en ensam, extraknäckande folkskollärare i direktsändning med 40-talsteknik och mycket lite inspelat material.

Nästan lika absurd verkade nog idén när Gunnar Ollén lade fram den för Radiotjänst i Stockholm år 1951. Men på något vis lyckades han sälja in inte bara "*Karlskronadagen*" utan också en motsvarande heldag från Malmö ett par veckor senare. Och detta i Sveriges enda radiokanal.

Evenemanget sändes onsdagen den 11 juli av Sven-Öjvind Swahn, far till författaren Sven Christer och folklivsforskaren Jan-Öivind. I ärlighetens namn ska det sägas att Swahn var en garvad radioman med stora talanger vid sidan av lärarjobbet. Han hade skrivit i lokalpressen under många år, hembygdsforskat och gett ut en hel del böcker om Karlskrona, Blekinge, flottan och skärgården, så stoff det hade han.

Den okonventionella och djärva satsningen var en strategisk utmaning från Gunnar Olléns sida, mindre än ett år efter tillträdet. Här handlade det om att demonstrera det programmaterial och kunnande som faktiskt fanns i den ringaktade "provinsen". Kuppen blev ännu tydligare genom att första sändningen kom från lilla Karlskrona och inte ens från distriktscentralen i Malmö. Att fräckheten uppfattades anar man av en sötsur kommentar i Rösterna i Radio*. /**Se ruta.**/

Swahnesång

– Denna vecka uppenbarar sig en nyhet i programmet. Ithyt att en provinsfilial svarar för en hel dags program. Det är Karlskrona som har den äran. Längre fram blir det Malmö tur, ännu längre fram kommer Västerås o.s.v. Det är inte meningen att göra dessa provinsdagar till ett slags skyltfönster för respektive domän, utan meningen är att respektive filial övertar centralorganisationens funktion den dagen och komponerar programmet i dess helhet ur allmänna programsynpunkter men med användande av landsändans resurser.

Med tanke på alla syrliga påpekanden tidigare om huvudstadens dominans i radioprogrammet bör detta falla provinsen på läppen liksom honung för en dag. Kan man sen tänka sig att provinsen ett annat år gör var sin vecka, kan Stockholm ta semester, och går det vidare på den inslagna vägen kan provinsen så småningom få var sin månad, medan vi i Stockholm tar igen oss och ägnar oss åt meditationer och blomkålsodling.

Jöns Borg.

Ur *Rösterna i Radio 1951*, nr 28, där Swahn för övrigt var omslagspojke i helfigur, promenerande bland pittoreska små hus nere vid hamnen i Karlskrona. Enligt Gunnar Ollén skall Jöns Borg ha varit signatur för programtidningens chefredaktör, Manne Ginsburg, vilket ju också antyds av den fonetiska likheten mellan namnen.

Karlskronadagen

Det började som vanligt med *Vardagsmorgon* och *Morgonandakt*. Mellan 8.20 och 12.00 var det programuppehåll, vilket var rätt normalt på den tiden, men vid tolvslaget kom ett nytt och hädiskt påhitt:

Inget klockspel från Stadshustornet i Stockholm!

I stället var det flottan i Karlskrona som slog sina glas, följda av *Dagens dikt* och *Dragspelsmusik*. Det marina temat följdes upp av en sjömansoktett och ett kåseri om *Segling vid Sydkusten*, annars såg väl programtablan ut ungefär som den brukade, fast med tonvikt på Blekinge.

Där fanns *Sommarsånger* med lutsångaren Daniel Feyerabend, ett inlägg om *Vägeländet på landsbygden*, ett drygt halvtimmeslångt reportage om *Amiralens träslott*, d v s Henrik af Chapmans Skärfva utanför Karlskrona, och ett program med författaren Sven Edvin Salje. Som avrundning sändes populärmusik, först en halvtimmas *Modern dansmusik* – jazz på den tiden – och allra sist *Nattsexa*. *Vi spisar skivor med Babs*. Halv tolv var dagen slut, ungefär som vanligt.

Men vad hade Alice Babs för lokalanknytning? Jo det framgår av ett foto i Röster där hon poserar i hatt, päls och stort leende framför en dörr på sin mammas gata i Karlskrona.

Malmödagen

Från Skånes horisont var den sammanfattande rubriken på heldagen från Malmö den 25 juli 1951. Man märker att Ollén arbetat på att visa upp "det bästa från Skåne" som han ofta talat om.

Därför hölls morgonandakten av domprosten Nils Bolander, en av sin tids mest uppskattade svenska predikanter och senare biskop i Lund. *Vardagsmorgon* gjordes av Skånemålaren Emil Johansson-Thor, och klockspelet klockan tolv sändes från Lunds Allhelgonakyrka. Framåt kvällen kunde man höra Edvard Persson sjunga visor under rubriken *Söder om landsvägen*, följt av det ambitiösa 50-minutersprogrammet *Möllan. En rapsodi om kvarnen i dikt och verklighet* av den skånske dramatikern Sigvard Mårtensson.

Ett inslag som Gunnar Ollén minns med både skräck och förtjusning hade titeln *Heribert Torsson och jordgubbskungen*. Tanken var att han skulle intervjua dessa båda mellanskånska herrar, som han hade fått rekommenderade men aldrig träffat, och bägge visade sig nu så kraftigt dialektala att Ollén helt enkelt inte förstod vad de sade. Programmet var redan annonserat i tidningen med bild och allt, så lösningen fick bli att Heribert och jordgubbskungen pratade på bäst de ville i tjugofem minuter. Gunnar Ollén har aldrig fått veta vad samtalet egentligen handlade om, men den skånska delen av radiopubliken var mycket nöjd.

Lokalombuden

Ollén hade ju till en början inga andra fasta producenter än sig själv och den dubbelarbetande sekreteraren Gunvor Blomquist. * / *Thorild Anderberg anställdes 1953 och först 1955 kom ytterligare två, Bertil Norlander för "talade" program och Wollmar Sandell för musik./ Att det ändå gick så fort att öka och bredda programutbudet hängde till stor del på deras goda lagarbete, kapacitet och vilja, men också på Gunnar Olléns förmåga att använda frilansarna och de deltidsarbetande lokalombud som fanns inom Södra distriktet.

Det nya med Ollén, enligt Rune Ruhnbro, var att han såg potentialen i varje lokalombuds personliga talang och kunskap. Det handlade ju om bildade, verbala personer med goda kontakter och intresse för folkbildning. De var vana att uppträda, de gillade att göra radio och tack vare Landin och inspelningsbilen kunde han nu också ge dem mycket bättre teknisk assistans. Det gällde bara att uppmuntra dem och sälja in programförslagen till rätt redaktion i Stockholm.

Centrum och periferi

När Ollén samlade "sina" lokalombud till ett möte i Malmö i början av hösten 1951 kom Erik Frisk från Halmstad och Nils G Enert från Helsingborg, båda läroverkslärare. Kristianstads ombud var köpmannen C A Lewin, i Karlskrona fanns Sven-Öjvind Swahn, i Kalmar seminarieläraren Eric Bojs och i Växjö landsantikvarien Jan Erik Anderbjörk. Till kön, utbildning och yrke representerar de säkert rätt väl den grupp som skötte radion utanför de tre största städerna, och deras utbyte av jobbet var nog snarare nöjet än extraintäkten.

Mötet refereras av Röster i Radio, och vid sidan om kraven på bättre teknik och lokaler märks en viss optimism inför framtiden. Man såg ett ökat intresse för landsorten hos både ledning och programfolk i Stockholm och nu hoppades man att det också skulle leda till större resurser och fler program. Men att konflikten mellan centrum och periferi inte på något sätt var borta visar ett skarpt inlägg från ett annat lokalombud tidigare samma år*./ *Se mer om motsättningen mellan det provinsiella och det centrala, bakgrundskapitlet sist i boken./

Var ligger egentligen Provinsen?

– Provinsiell betyder enligt Svenska Akademiens ordlista landsortsmässig, småstadsaktig. Det har därför sina naturliga risker att i vidare sammanhang framföra "provinciella" synpunkter. Färgen är grumlig och tonen oklar hos det landsortsmässiga,

det småstadsbetonade. Man anser det som självklart, att den dominerande storstadens större materiella och personella tillgångar också medför andligt och kulturellt ledarskap. Tillämpat på Radiotjänst och dess provinsorganisation skulle det närmast innebära, att den centrala programledningen i Stockholm betraktar sina medarbetare i landsorten - ombud - som kusiner från landet, visserligen personligen högst aktningvärda men dock med ett något skumt och omtöcknat omdöme i väsentliga programmatiska frågor. [- - -]

Frågan om landsortens rätta och förtjänta plats i radioprogrammen kommer säkert inte att lösas förrän Radiotjänst i varje distrikt får heltidsanställda programledare med tid, ekonomiska möjligheter och talang att finna melodin. Till dess får vi nöja oss med att i stort sett vara verkställare av en central vilja, även om det medför risk för "provinsialism".

Tedde Swedberg, lokalombud i Linköping, citerad i Röster i radio 1951:4.

Krisvarning

Det var förstås nästan ett reptrick som Gunnar Ollén försökte sig på när han ville öka både volym, aktualitet, kvalitet och variation på programmen från Malmö. Ett stort hinder var att hela budgeten låg i Stockholm, och därför måste han sälja in varje enskilt program till någon redaktion där uppe, givetvis helst innan det producerades. Ett annat problem var bemanningen. Han hade visserligen lyckats få fram ett par egna radiotekniker och en sekreterare, men efter två år var han fortfarande den ende fast anställde programtjänstemannen.

Trots att Thorild Anderberg fick fast anställning som producent 1953 var Malmö fortfarande starkt beroende av frilansar och lokalombud. Olléns egna arbetsdagar är det nästan svårt att föreställa sig, för samtidigt som han själv producerade en stor del av programmen, från teater till eko-inslag, måste han vara distriktschef med ansvar för ekonomi, planering och utbud. Inte minst betungande var "programförsäljningen" som krävde många telefonsamtal och ständiga stockholmsresor, och det är ofattbart att han dessutom hann och orkade ta på sig radiobearbetning och/eller regi av ett rätt stort antal teaterpjäser.

En liten glimt av situationen får man av hans kontorsalmanackor där snart sagt varje millimeter är täckt av pyttesmå, kryptiska anteckningar om rubriker, medverkande, frilansar och hallå, programidéer, gager, platser, inspelningstider, redigeringstider, sändningstider, sända timmar, minuter och sekunder, tjänstebilar, flygbiljetter, kontaktpersoner... ja "fullskriften" räcker inte långt, "tapetserad" kommer sanningen närmare. Om man till allt detta lägger det faktum att han hade familj, då bestående av fru och två döttrar i den yngre skolåldern, förstår man att livet ibland måste ha varit granne med Kaos.

Men det som till slut fallerade var inte Olléns tempo utan radioledningens tålmod med de räkningar som ständigt flöt upp från Malmö. Ju fler program, desto högre totalkostnad, och Malmö producerade dessutom mycket teater, som ju oundvikligen var en dyr genre. Ovanpå det kom den höga frilansandelen, som stack i ögonen eftersom den hamnade som rörlig programkostnad i stället för att döljas i en fast personalbudget. Gunnar Ollén började få dåligt rykte på Kungsgatan 8.

Budgetöverdragets orsaker

I radions dokumentarkiv finns ett intressant PM från 1953. Det är daterat och undertecknat av Gunnar Ollén, och även om adressaten inte nämns kan man anta att det var "höga vederbörande i Stockholm". PM:et är en kommentar om det nyss avslutade budgetåret i Malmö.

Ollén noterar först att han visserligen hade överskridit den kalkylerade årsbudgeten med nästan 40 %, men att Malmö faktiskt också nästan fyrdubblat produktionen – från ca 85 timmar till omkring 300 – jämfört med Anderbergs sista budgetår. Samtidigt hade den genomsnittliga timkostnaden sjunkit från 427 kr till ca 200 – alltså gott och väl halverats.

– Bakgrunden till denna utveckling är följande. När jag tillträdde befattningen i Malmö, fick jag i uppdrag av Radiotjänsts ledning att söka intensifiera sändningsverksamheten från södra distriktet, enär detta ansågs underrepresenterat i riksprogrammet med hänsyn till sin betydelse i kulturellt, agrart och industriellt hänseende. Jag satte följaktligen i gång med att på bred front uppspara lämpliga motiv och medverkande,

jag erbjöd med andra ord programavdelningarna i Stockholm en mångfald programförslag.

Sedan en viss procent av dessa förslag accepterats, producerade jag programmen så omsorgsfullt som möjligt. I början satt det hårt åt att få förslag från södra distriktet placerade i riksprogrammet och antalet accepterade förslag var procentuellt ringa. Men efterhand växte de stockholmska programavdelningarnas intresse, delvis under tryck av den allmänna opinion som i pressen krävde rikare landsortsrepresentation i riksprogrammet och reducerad stockholmsdominans.

Alltnog, antalet beställningar av sydsvenska inslag ökade. I samma mån som jag fick mer att göra som producent, minskade antalet förslag från min sida. Medan i början kanske 9 av 10 sändningar från Malmö baserades på förslag av mig, är idag knappast en sändning av 10 tillkommen på förslag av mig. Orsaken är helt enkelt, att Stockholm på eget initiativ återkommit till medverkande som lanserats av det sydsvenska distriktet.

Stockholm bestämmer

– På Stockholms initiativ och val har jag endast kunnat öva ringa inverkan, eftersom blott de centrala programavdelningarna har tillfälle att väga programalternativen från landet i dess helhet mot varandra och avgöra vilka som är förmånligast för riksprogrammet.

Då Malmö t ex denna säsong liksom de tidigare haft Max Hansen vid Stadsteatern, har Stockholms underhållningsmän tyckt att det blev för mycket Fürst och Järrel och föredragit att blanda upp med Max Hansen. Malmö har följaktligen fått producera två serier Max Hansen-program. Uppläsningssektionen behövde omväxling för sina serier i fråga om uppläsare – de stockholmska började bli slitna – men valde då Rune Turesson, som fick läsa två gånger i veckan hela våren.

Musikavdelningen har på eget initiativ återkommit till de nya radioensembler, var och en med sin särart i riksprogrammet, som bildats i Malmö och ansetts tillföra riksprogrammets musikinslag den av allmänna opinionen begärda omväxlingen. Eftersom Harry Arnolds orkester anses vara den i sitt slag bästa dansorkestern i landet, tar musikavdelningen regelbundet modern dans från Malmö, där sagda orkester är engagerad.

Samma är förhållandet med föredragshållare – Hans Ruin, Knut Lundmark, Carl Fehrman, Axel Bringmark, Sten Broman – skolradions sångstunder – Hult – och musikstunder – Sjökvist – skådespelare – Gertrud Fridh, Karin Kavli – regissörer – Ingmar Bergman, Laestadius – och frilansreporters – Ruhnbro, Ericson, Kjellgren. Sedan Stockholm funnit dem nödvändiga att ha, återkommer Stockholm på eget initiativ med beställningar av nya program med dem.

I samma mån blir givetvis dessa medverkande alltmer radiatorutinerade, vilket knappast gör dem mindre åtråvärda. Samtidigt har, då medverkande av skilda slag i sydsvenska distriktet funnit att Stockholm värdesatt sydsvensk medverkan i betydligt högre grad än tidigare, dessa personer på eget initiativ i ökad omfattning sänt programförslag direkt till avdelningarna i Stockholm, förslag som ofta resulterat i programrekvisitioner.

Smakar det så kostar det

– Min och mina medarbetares roll i detta skeende är som synes av sekundär betydelse. Sedan vi väl vidgat programverksamheten och skapat en användbar medverkandekader, har själva programinitiativen i allt högre grad tagits i Stockholm och vår insats blivit av övervägande producerande karaktär, d v s vår huvudsakliga uppgift har blivit att försöka effektuera beställningarna.

Denna uppgift har inte stött på några större svårigheter vad programpersonalen beträffar. Däremot har den tekniska och tekniskt- administrativa personalen inte räckt till. Då jag – vilket många gånger skett – meddelat Stockholm, att vi på grund av sådan personalbrist inte har kunnat åta oss program som Stockholm velat ha, har Stockholm vanligen föredragit att sända ner assisterande tekniker till Malmö framför att ta programmen från annat håll. Detta har för övrigt ofta inte varit möjligt, det finns till exempel bara en Max Hansen, bara en Harry Arnold.

För den tekniskt- administrativa verksamheten använde vi till att börja med teknikerna själva, men då de arbetade långsamt med skrivmaskins- och registreringsuppgifterna och på så vis fick stora övertidslistor, visade det sig både redigare och betydligt mer ekonomiskt att för några timmar om dagen engagera timbetald och mer än dubbelt så snabbt arbetande kvinnlig kontorshjälp.

Teknikernas övertidsersättning kunde på så vis nedbringas högst väsentligt (jämför Göteborg) och vad kanske viktigare var, de kunde beredas en jämn sysselsättning med ordinarie arbetstid. Deras arbetsförhållanden blev sådana, att de kunde trivas i Malmö och inte ansåg sig sämre lottade än sina stockholmskolleger.

I samma mån som personalen ökats – först bestod den av Gunvor Blomquist och undertecknad, sen kom Landin, sen Åkeson och slutligen Anderberg – uppstod behovet av en tredje studio och av kontorsrum.

Mitt rum styckades till tre; dessutom inreddes två teknikerrum, verkstad, förråd, pentry och studio med kontrollrum. Kostnaderna för denna av beställningstrycket nödvändiggjorda utvidgning utgör huvudparten av utgifterna under budgetöversiktens rubriker 'Lokaler' och 'Inventarier'.

Stockholm bestämmer ju

– Eftersom Malmö-kontoret inte låtit verkställa några arbeten eller inköp annat än på order från Stockholm, inte heller något år beretts tillfälle yttra sig innan kostnadskalkylerna uppgjorts, måste överskridandet av de kalkylerade posterna ha berott på, att vederbörande i Stockholm själva funnit utgifterna vara för lågt kalkylerade.

Malmö-kontorets roll har ju ifråga om dessa dominerande utgiftsposter endast varit förslagsställarens. Önskemål jämte motivering har uppsänts till Stockholm. Ibland har önskemålet avslagits, ibland skjutits på framtiden, ibland accepterats. I sistnämnda fall har Stockholm bett oss inforra anbud att uppsändas till huvudstaden. De förmånligaste anbuden har sedan Stockholm antagit.

Dessutom har inspektion företagits från Stockholms sida för att efter själva byggnadsarbetenas fullbordande bestämma, vilken inredning av möbler och teknisk utrustning som erfordrades för att de nya lokalerna skulle kunna användas. Till detta kan endast anmärkas, att de inköp som gjorts förefallit i hög grad effektiva och att de nya lokalerna redan blivit rikligt utnyttjade.

Beträffande särskilda utgiftsposter må nämnas:

att införande av snabbtelefon ersatt personell bemanning av en telefonväxel, vilket skulle blivit oerhört mycket dyrare.

att anlåtande av kioskbud för transporter blir billigare än anställande av vaktmästare.

att telefonkontots utgifter trots allt endast varit de oundgängligast nödvändiga – på denna punkt har personalen varit ytterst restriktiv och gått och väntat i timmar på samtal från Stockholm i stället för att själv ringa upp och ge av Stockholm fordrade snabba besked.

att kostnader för "Papper och blanketter" huvudsakligen beror på sådana dupliceringar som av (vanligen genom programändringar förorsakad) tidsbrist ej kunnat utföras i Stockholm. (I detta hänseende försiggår utredning angående eventuellt anskaffande av duplikator.)

att utgiftsökningen på kontot "Hyror för tillf. lokaler" sammanhänger med det ökade antalet utsändningar med större musikensembler, vilka måste spela från *Moriskan*, enär studio I är för liten för dylika.

Hur vill ni egentligen ha det?

– Det är ju alldeles givet, att Malmö-kontoret djupt beklagar att kostnaderna under den gångna säsongen överstigit de kalkylerade. Men det måste framhållas, att kostnadernas innersta orsak, över vilken Malmö-kontoret icke kunnat bestämma, varit de stockholmska programavdelningarnas ökade krav på bidrag från ett programområde, som tidigare varit underrepresenterat i riksprogrammet.

Ökningen av bidrag från Malmö har, i samma mån som riksprogrammets totala sändningstid varit oförändrad, motsvarats av minskat antal bidrag från framför allt Stockholms sida. Det är följaktligen naturligt att periodvis ett nedsändande av assisterande tekniker, ibland även av programpersonal, till Malmö från Stockholm med ty åtföljande ökning av de administrativa kostnaderna i Malmö måst äga rum.

Eftersom reaktionerna från press och allmänhet inför den successiva ökningen av sydsvenska inslag i riksprogrammet – inslag som till överraskande liten procent varit dialektalt präglade – blivit övervägande gynnsamma, har programavdelningarna i Stockholm inte funnit anledning att ändra den linje de slagit in på.

Eftersom det sydsvenska distriktet rymmer större befolkning än något annat, bortsett från Mellansverige med Stockholm, är dominerande inom jordbruket och flera industrier, kan det fortfarande inte anses att proportionerna mellan sydsvenska och stockholmska programinslag är tillfredsställande.

Det är självfallet att Malmö-kontoret inte beklagar när Stockholm beställer program från Sydsverige, förutsatt att beställningarna verkligen är bra för riksprogrammet. Men det är också självfallet, att denna lust att beställa måste åtföljas av motsvarande beredskap att göra viss justering av anslagsproportionerna mellan Stockholm och Malmö. En väsentlig synpunkt borde det under alla förhållanden vara, att Malmös kostnader för [per] program och programtimme trots utökning av personal och inredande av nya lokaler, och trots de ökande sammanlagda kostnaderna, dock minskats med mer än hälften under de senaste tre åren.

Radions dokumentarkiv: PM från Gunnar Ollén, daterat 30/6 1953.

Oskuld och retorik

Det finns självklart ingen anledning att misstro fakta i brevet. Möjligen kan man i efterhand dra lite på munnen – och det gjorde kanske somliga redan då – åt den oskyldiga förvåning som Ollén uttrycker över den märkliga Stockholmsledda expansionen i Malmö. Både han själv och vi som arbetade för honom vet ju vilket välplanerat, välталigt och energiskt arbete han lade ner på försäljningsjobbet i

Stockholm.

– Alltså, jag jobbade ju med frilans, och jag tog väldigt väl vara på Ruhnbro som jobbade på Arbetet, han fick omedelbart reportageuppdrag och så där. Men det är klart, dom måste ju betalas också, och sen grejade jag det så att jag låtsade att det var Stockholm som beställde allting.

Gunnar Ollén i bandad intervju.

Budgetunderskottet måste ändå ha varit ett bekymmersamt faktum för Ollén, och han tog säkert en medveten risk för sitt högre mål: Att få upp distriktets kvantitet och kvalitet till en proportionerlig nivå. I den matchen skruvade han, precis som vid pingisbordet, iväg en del luriga bollar.

Han har själv berättat om en sparmetod som han introducerade. Personalen fick då order om att aldrig ringa till radion i Stockholm utan bara spara ihop samtalen och vänta tills någon därifrån ringde ner till Malmö. Efter avslutat samtal skulle man begära växeln och sen tala i tur och ordning med dem man ville nå. När man ändå hade växeln på tråden kunde man också be om extern linje och ringa vart man ville i Sverige. Hela notan gick på så vis helt omärkligt till Stockholm.

Fast visst märktes den skånska aktiviteten på andra sätt.

– En av de högsta cheferna ringde ner och sa:

– Gunnar, har du hört ett ordspråk som lyder: "Skomakare, bliv vid din läst?" - d v s håll dig till den budget som har blivit tilldelad Malmö!

Men jag svarade:

– Vi effektuerar vad Stockholm beställer. Vi kan inte hjälpa att de vill ha så mycket.

Men nog kunde vi det. Efter att ha testat på bredden erbjöd vi talanger som Sten Broman, Fritjof Nilsson Piraten, Ivar Harrie, Ingmar Bergman, Benkt-Åke Benktsson, filosofen Hans Ruin, violinisten Max Skalka som lyssnarna ville ha mer av. De många dåtida radiorecensenterna likaså. Programkvaliteten och lyssnarnas bedömning var det primära, sen fick organisationen söka följa efter, inte tvärt om. Men det höll på att ta en ände med förskräckelse. I Stockholm spreds hösten 1953 ryktet att "Ollén kan inte sköta pengar, han har överskridit sin budget så det är snudd på skandal!"

Direktionen var oroad. En kommission på två man från teknik och ekonomi sändes ner till Malmö för att undersöka förhållandena. Det var fråga om att jag skulle avsättas och sändas tillbaka till Stockholm. Några nervösa veckor gick. Men när kommissionen hade undersökt rubb och stubb hade den kommit till det för många överraskande resultatet att Malmös kostnader per producerad sändningstimme så kraftigt understeg Stockholms att det egentligen vore mer rationellt att ge Malmö än mer programtid med tillhörande budget!

Detta rapporterades till styrelsen som beslöt att under 1954 utöka Malmöpersonalen från fem anställda till sju!

Ur Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Ruth Schönberg

Den ene som nyanställdes år 1954 var teknikern Lennart Lindqvist, och Malmö hade nu tre tekniker, mot noll innan Ollén kom ner. Den andra var sekreteraren Ruth Östh – senare Schönberg – som skulle bli företaget trogen i drygt 33 år och slutade som ställföreträdande distriktschef.

Men den karriären kan hon säkert inte ha föreställt sig när hon första gången steg genom porten på Djäknegatan 4. Det gällde då ett sekreterarjobb som behövdes eftersom Gunvor Blomquist hade fått allt mer att göra med program och ekonomisk administration.

– Jag sökte jobbet via annons och trodde på inget sätt att jag skulle få det. Gunnar ville att alla sökande skulle komma upp på radion och jobba, en i taget, så att han fick se vad vi gick för. Vi skulle jobba åt honom, skriva brev och över huvud taget serva honom.

– *Det som Gunvor Blomquist gjorde från början?*

– Ja, Gunvor var ju sekreterare från början, hon skötte kassan och hade hela den administrativa biten. Mitt jobb innebar att man var sekreterare för tekniken, bokade upp alla jobb och tekniker och allting sånt, samtidigt som man var Gunnars sekreterare. Min provtjänstgöring kom i slutet av veckan, och redan på lördagen ringde dom mig och frågade om jag kunde komma in samma dag och assistera vid inspelningen av ett stort underhållningsprogram som Thorild Anderberg gjorde...

– *Och då hade du inte ens fått besked om anställning?*

– Nej, jag hade inte hört någonting, så jag blev väldigt förvånad. Men visst, jag kunde komma, jag arbetade annars hemma i vår egen rörelse och hade inget annat jobb som band mig, och just den lördagen hade jag inget särskilt för mig. Så jag gick dit och tyckte ju att det var jätteroligt, för där fanns en massa musiker och

skådisar och det var en show, liksom... så man fick ju blodad tand!

– Vad fick du göra?

– Jag fick tajma och hålla reda på tiderna, och släppa ut och in folk...

– Som en sorts scripta då?

– Jo det kan man väl säga, det fanns ju inga särskilda scriptor då, men ungefär det som dom gjorde sen. Jaa... och sen, efteråt så tackade dom bara och jag gick hem och tänkte att nu blir det nog inget mer. Men bara en bit in i veckan ringde Gunnar och sa att om jag ville ha jobbet så stod det öppet för mig.

– Så den där lördagen var ett test från Gunnars sida...

– Javisst, han ville höra med dom som jag hade jobbat med, hur det hade gått. Han gjorde ju ofta så, han ville se folk i arbete innan han anställde, många fick börja som frilansar, och om det funkade så kunde man få fast arbete.

I alla fall så började jag den 1 juli 1954 och satte mig in i allt det som jag inte kunde. Det var ju mest det där tekniska, det kunde vara lite förvirrande men samtidigt spännande eftersom det var något nytt. Att hjälpa Gunnar och skriva brev åt honom, det var inget konstigt, för jag hade ju en sån utbildning efter studenten, jag kunde stenografera och allting sånt.

Ur bandad intervju med Ruth Schönberg

Oväntat julstök

Men så någon gång i december, när Ruth Schönberg hade arbetat på radion i knappt ett halvår, ringde det i Gunnar Olléns telefon. Det var Sven Jerring som meddelade att han tänkte komma ner till Malmö för att sända sitt traditionsenliga barnprogram med sång och dans kring granen.

Detta hade aldrig förut hänt under Jerrings alla år på radion, men att tacka nej var nog inget alternativ som fanns på kartan. Därför måste ju faktiskt någon i Malmö rycka in och producera den där sändningen – en julfest med enormt lyssnarvärde, lika omistlig i de svenska hemmen som skinkan på bordet och glittret i granen. Julledigheterna var redan utlagda, och de som närmast kom i fråga, Gunvor Blomquist, Rune Ruhnbro och Thorild Anderberg hade väl ingen större lust att ändra sina planer. Inte Gunnar Ollén heller – så vem skulle ta hand om Jerring?

Jo, Ollén löste sitt akuta personalproblem på samma oförvägna sätt som i augusti 1950, han satsade på sin duktiga sekreterare. Ruth Östh skulle ju ändå bemanna kontoret över julen ifall någon t ex skulle dyka upp eller telefonen ringde. Kunde hon tänka sig att hoppa in och hjälpa Jerring litet grand? Thorild Anderberg bodde i huset och skulle vara hemma över helgen, om det var något som Ruth behövde fråga om.

– Går du i land med det i så fall?

Joo, ja, det trodde hon väl...

– Ni ska få Wollmar Sandell som musikalisk ledare.

Ja, det var bra, för det skulle ju vara mycket musik i programmet.

Den lilla redaktionen sammanträdde, och de andra två sa till Ruth att hon fick ringa till Jerring och höra hur han ville ha det. Det gjorde hon, och Jerring sa lugnande att han bara behövde få ett körschema i handen när han kom, sen skulle allting ordna sig.

– Jaha... tänkte Ruth, avslutade samtalet och började fundera på hur ett *körschema* skulle se ut. Hon hade egentligen aldrig sett något sådant, men man kunde ju räkna ut att det handlade om en lista på allt som skulle hända, med tider på de olika inslagen så att man visste...

Då ringer det igen, och det är Husmor på Radiotjänst i Stockholm:

– Har ni nu utrustning så ni kan serva ett sextiotal människor, barn och föräldrar, med kaffe och glögg och nötter och godis och allt som ska finnas på den här julgransdansen?

– Neej... vi har väl bara en termos och några muggar till oss själva i pentryt...

– Då får du göra en lista på allt ni behöver så skickar vi ner en lastbil från Stockholm.

Och lastbilen kom med massor av termosar och porslin och skålar och uppläggsfat och en sån där stor glöggkokare, ljusstakar, juldukar och allt annat som behövdes. Efteråt skulle det packas ihop igen och returneras till Stockholm. Gran och julpynt, julgodis och annan förtäring fick Ruth ordna ihop på plats.

Till hjälp med det praktiska engagerade hon därför ett team med vaktmästaren, städerskan och frilansen Aina Behring som ofta fick rycka in i olika sammanhang. Och så måste det ju plockas ihop en massa glada barn för att sjunga och dansa runt med Farbror Sven, vilket ordnades genom bekantas

bekanta plus djungeltelegrafen.

Dukat för Farbror Sven

På julafton stod allting klart i studion: En strålande gran, festklädda, förväntansfulla barn och föräldrar, Wollmar Sandells musikanter och en lekkunnig barnbibliotekarie från Helsingborg.

Så dök Jerring upp.

– Hej, hej! Vad fint ni har gjort – vad ska nu hända här?

Han fick sitt körschema med låtar, lekar och hålltider, sändningen drog igång och med Jerrings rutin gick den förstås som smort. Efteråt bjöds gäster och medverkande att ta för sig vid gottbordet, barnen fick varsin ballong och alla var nöjda och glada, Jerring inte minst.

Nöjd var också Ruth Östh att hon hade klarat detta oväntade eldprov. Officiellt var det ju Thorild Anderberg som producerade, fast han var lindrigt intresserad av såväl barnprogram som praktiska arrangemang. Eftersom han ändå bodde i samma hus hade han tittat in av och till under förberedelser och sändning, men hans egentliga bidrag var på- och avannonsen.

Sven Jerring skulle sen komma ner ganska många gånger för att göra *Barnens brevlåda* från Malmö-studion, och då ville han alltid ha Ruth som assistent. Jerring valde själv ut de brev som skulle läsas och barnen som skulle sjunga, men han behövde någon på plats för att kontakta föräldrar och sjukhus. Jerring ville nämligen gå upp till sjukhuset och hälsa på dem som hade skrivit till honom, trots att programmet sändes från studio.

På så vis halkade sekreteraren Ruth Östh in på en bana där hon sen under namnet Schönberg skulle arbeta både länge och framgångsrikt. Gunnar Ollén lät henne gärna dubblera till en början och sen gå över helt till programsidan. När Bertil Norlander kom till Malmö blev han och Ruth ett team, framför allt när det gällde barnprogram, först i radio och sen också på TV. När Norlander sen flyttade till Norrköping i slutet av 60-talet var det Ruth som helt tog över barnprogrammen i radio, och via olika typer av underhållningsprogram avancerade hon slutligen till en chefsposition på Riksradiön i Malmö, uppskattad för sin kompetens och vänliga rättframhet.

Television till varje pris

Förutom Jerrings lyckade julgransdans hade Gunnar Ollén ytterligare ett skäl att njuta av sin julferie. I början på samma månad – december 1954 – hade det nämligen skrivits svensk, dansk och framför allt skånsk mediehistoria i radions lokaler på Djäknegatan 4.

Genom sitt arbete vid Radioteatern hade Ollén tidigt fått upp ögonen för TV-teater, och redan 1949 skrev han sin första artikel i ämnet: *"Radioteatern och televisionen."* Rubriken ger kanske en liten aning om hur man såg på relationen mellan radion och det nya mediet. Han gjorde också studiebesök på BBC i London, såg lite fransk TV och var en intresserad åskådare när Per-Martin Hamberg*/*Mångsidig medarbetare i SR-koncernen, underhållningschef på radion och programchef på TV men utåt kanske mest känd genom radioserien Tjuugo frågor./* demonstrerade tekniken på Liseberg år 1950.

Ett av Olléns allra första radiojobb i Malmö var ett reportage från Statsradiofoniens** /***Senare Danmarks Radio./* 25-årsjubileum den 11 augusti 1950. Man firade med en stor TV-uppvisning, eftersom Danmark låg i startgroparna för regelbundna sändningar året därpå. Här hemma fanns då inte ens en officiell utredning om TV, utan den tillsattes först i januari 1951 och pågick ganska länge. Bland annat var det osäkert vem som skulle få sändningstillståndet, Radiotjänst eller kanske en kommersiell aktör som Sandrews.

För Ollén gav besöket inspiration och viktiga kontakter, och givetvis var radioledningen i Stockholm också intresserad av hans rapporter. Efter att först ha följt sändningarna hemma hos radiopionjären Herbert Mårtensson började han bearbeta Stockholm om egen tjänsteapparat. Det tog sin tid, men i januari 1954 läser man i hans almanacka *"250 kr. Radiola, 17 tums bildrör. Bildyta 17 tums diagonal"*, och ett halvår senare ser man att både Ollén och Gotthard Landin hade beviljats tjänste-TV.

Nu hade Radiotjänst fått tillstånd till försöksändningar i Stockholm från oktober samma år, men i resten av Sverige kändes TV som en mycket avlägsen möjlighet. Utom för den olydige docenten i Malmö.

– Den 4 juli 1954 hände något för mig mycket avgörande. Jag hade via en transmission från Schweiz via

Köpenhamn fått se finalen i fotbolls-VM mellan Västtyskland och Ungern. Det regnade under matchen och folk försökte skydda sig med att hålla tidningar över huvudet. Jag kände folk som hade åkt tåg ner till Schweiz och köpt dyra biljetter för att se evenemanget. Och här satt jag skönt och bekvämt i Malmö och såg matchen perfekt utan att ha behövt betala ett enda öre!

Nu visste jag: "Det här med TV måste vi ha! Så fort som möjligt!"

Men hur skulle det gå till? Utan något anslag till television, utan sändare och med en personal som var hårt engagerad i den alltjämt ökande radioproduktionen?

Då kom jag att läsa en notis om att den danska televisionen hösten 1954 hade skaffat sig en OB-buss som möjliggjorde sändningar från andra lokaler än TV-studion. Jag åkte över till Köpenhamn och fick ett samtal med den danska TV-chefen Jens Lawætz. Undrade om inte den nya bussen kunde ta en tur över Sundet och sända något från Malmö via Köpenhamn.

Lawætz tände omgående på idén. Expansionen hade gått trögt i Danmark, man hade bara cirka 2 500 tittare, apparaterna var dyra och sändningstiden kort av ekonomiska skäl. Man var pigg på nya uppslag. Jag lovade att sätta ihop programmet och svara för eventuella programkostnader, Lawætz för tekniken.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Skeendet avspeglas via korta noteringar i Olléns kalender:

- 15 sept. 1954. *Ring Lawætz.*
- 29 sept. *TV- apparaten.*
- Sista v i okt. *TV. Poul Leth Sørensen transmission, Eeg Ole, film, Kjelstrup, studio.*
- Första v i nov. *Skriv Mts om [- -] och TV-planer. * / * Mts torde vara Radiotjänsts VD, Erik Mattsson./*
- 8 nov. *Besök av TV-kommitté (Utfall + 2) ** / ** Johan von Utfall var Radiotjänsts tekniske chef./*
- 21 nov. *11 bussen, 14.30 Lawætz, 9 Fåktscenen.*
- 1 dec. *TV*
- 2 dec. *TV-aftonen*

Men parallellt med denna kortsiktiga utveckling av Malmös TV-planer kan man samma höst se tecken i almanackan på en mer strategisk vision, nämligen ett helt nytt radiohus med plats för både radio och TV.

- 24 okt. *Dir Gösta Eklund, Tomt nr 16, 17 A, Ellenbogen.*
- 30 okt. *Liljegren ringer.*
- Samma v. *1 milj. brandförsäkringsvärde – 200 000 för tomten. 1,2 milj. 73½ [lång], 18 m bred, läktare.*

– 3 nov. *Tisd. 10 Liljegren Sjöfartshotellet.*

– Tis. 9 november. *Liljegren 10-tiden.*

Byggmästare J E Liljegren var Radiotjänsts hyresvärd i Malmö, och nu hade han planer på ett nytt, stort kontorshus i kvarteret Ellenbogen vid Baltzarsgatan, ett mycket bra, centralt läge strax intill de gamla studiolokalerna på Djäknegatan. Ollén föreslog Liljegren att specialanpassa en del av byggnadskroppen för radio och TV, en närmast oförskämt djärv idé med tanke på situationen i resten av landet.

Till och med i Stockholm låg radioproduktionen fortfarande spridd på diverse provisoriska lokaler, byggda för helt andra ändamål. Radiohuset på Gärdet hade inte ens hade börjat projekteras, utan det skulle stå klart först 1962. På TV-sidan hade man nätt och jämnt börjat provsända från nödortfött ombyggda artillerikaserner, och sitt riktiga TV-hus fick Stockholm 1969 i samband med TV2-starten.

Pressat läge

Hösten 1953, med allt vad den innebar av ekonomiskt ifrågasättande och extra revision från Stockholms sida, hade var en stor påfrestning för Gunnar Ollén, men ändå har han betecknat början av december 1954 som den mest nervösa perioden i sitt liv. Den 2 december sändes den tämligen vågsamma svensk-danska TV-premiären, och bara en vecka senare skulle Radiotjänsts styrelse besluta för eller emot hans hett åtrådda, nya radiohus.

Nu hade han dessutom låtit rita in en fullt utrustad TV-studio.

Vad skulle styrelsen säga om det?

Inom företaget var det dessutom många som skarpt ifrågasatte om Malmö verkligen borde få det första specialbyggda radiohuset i Sverige, före både Stockholm och Göteborg, och ännu mer

provocerade fräckheten att planera en specialritad TV-studio i landsorten. Teknische chefen i Stockholm, Johan von Utfall, var klart emot, och det skämtades grymt om det planerade "skrytbygget" som givetvis skulle stå mer eller mindre tomt och måste hyras ut till annat.

Och fortfarande hade Malmö inget eget TV-team inom synhåll. Över huvud taget bestod personalen år 1954 av 9 personer, varav ingen hade arbetat med TV. Oddsen såg med andra ord inte så bra ut, men under denna enda vecka ingrep en kedja av lyckliga omständigheter:

Dåvarande radiochefen Elof Ehnmark skulle avgå och hade egentligen varken makt eller intresse nog för att lägga sig i beslutet, och Olof Rydbeck hade ännu inte tillträtt. I detta vakuum styrde i realiteten den mäktige Erik Mattson, Radiotjänsts administrativa chef, som råkade vara personligen bekant med den tilltänkte byggmästaren Liljegren. Mattson var också tveksam till Olléns TV-idéer och bestämde sig för att resa ner och skärskåda situationen med egna ögon.

Av naturliga skäl kom han då att diskutera saken mycket med vännen Liljegren, som för sin del var eld och lågor för hela projektet. Byggmästaren insåg säkert vilken prestige och PR-effekt som låg i att bygga och äga Sveriges första riktiga radiohus, särskilt när det inbegrep TV, framtidens medium. Enligt Gunnar Ollén hade han också blivit väldigt stolt över den uppmärksammade svensk-danska TV-sändningen från hans egen fastighet på Djäknegatan.

Följaktligen gjorde Liljegren vad han kunde för att påverka Mattson, och mot alla odds lät sig Mattson övertygas. Ollén tror att Liljegren också kan ha rabatterat bygget en del som ytterligare argument. Och hur det nu kom sig gick styrelsen på samma linje. Framtiden var räddad, även om det skulle dröja till hösten 1959 innan "det enorma mediepalatset" kunde invigas.

"En afton i Skåne."

Så var rubriken på den skånsk-danska TV-premiären 2 december 1954, ett heltimmasprogram på bästa kvällstid som egentligen få danskar och ännu färre svenskar hade möjlighet att se. Sändningen gick från radions vanliga lokaler på Djäknegatan 4, och utanför huset stod OB-bussen som ett futuristiskt främmande föremål i stadens miljö.

Radiofrilansen Bertil Norlander, då på väg mot fast anställning i Malmö, var med som åskådare.

– Jag har ett mycket klart minne av hur det såg ut. Bilarna stod nere på gatan, det var ju vänstertrafik på den tiden, och sen hängde det kablage ner genom öppna fönster från studiolokalerna högre upp, ner till OB-bussen, och programverksamheten försiggick i två olika studior. Det var inslag med fiol eller möjligen nyckelharpa, och så var det en träskoslöjdare som satt och arbetade medan han intervjuades, och en ung flicka som spelade saxofon, ja det var lite olika saker, och det hela var väldigt spännande. Gunnar var ju eld och lågor, han gick omkring och myste som en tomte, det kommer jag alldeles säkert ihåg.

Bertil Norlander i bandad intervju.

Skånskt smörgåsbord

Ett körschema för det danska TV-teamet finns bevarat, och Ollén hade åstadkommit en rätt omväxlande buffé. Lennart Kjellgren med sin genuint skånska framtoning var engagerad som hallåman, och hans ansikte blev på så sätt det första som sågs i en skånsk TV-sändning.

Bakom kulisserna arbetade Aina Behring, Malmöradions dåvarande inspicient och diversearbetare, som nu för första gången fick känna på sitt blivande huvudmedium. Formellt stod hon uppsatt som scripta, men eftersom hon saknade kontrollrumsvana fick hon i stället en studiomannafunktion, lyssnade och förmedlade besked från producenten och den danska scriptan.

Aina minns bland annat att hon gav starttecken åt den världsberömda modedesignern Katja Geiger, känd som Katja of Sweden, som satt placerad vid en trappa i studion, tecknade och berättade medan modellerna visades upp av mannekänger. Publiken fick också se en bildsatt historik om den gamla danskstaden Malmö, som utmynnade i en fäktscen från Sigvard Mårtenssons "*Spel på Malmöhus*", regisserad på slottet av Gunnar Ollén under sommaren 1954.

Ett mer dagsaktuellt perspektiv gav Malmö stadsplanechef som berättade om den nybyggda motorvägen till Lund och om planerna på en bro över Öresund, förmodligen föga anande att det skulle dröja ytterligare 46 år innan den stod färdig. Han tog också upp badstränderna och den då akuta debatten om förorenande utsläpp i Öresund. Traditionell skånsk folkkultur fick sitt genom dansare och träskofiol, medan det mer moderna representerades av en balettscen ur *Glada Änkan* från Bergmans

färsk succé på Stadsteatern.

Lokalpressen bevakade givetvis både förberedelserna och resultatet.

– På tisdagskvällen var Lunds studenters folkdanslag uppe hos docent Gunnar Ollén på Radiotjänst i Malmö och inledde en epok. Torsdag kväll sänder nämligen Statsradiofonien i Köpenhamn ett en-timmars TV-program från Skåne. Programmet ska handla om Malmö, nutidsmalmö och gamla tiders Malmö. Anders Kölln och de andra färggranna dansarna ska illustrera Det Gamla [- - -]

Men så åstadkom regisserande Jens Lawætz plötsligt ett typiskt televisionscharmigt avbrott. Det nya, unga Malmö klev bakom en mikrofon. Symbolen, 11-åriga malmöflickan Ingela Brander stod där och spelade på saxofon, och sannerligen om inte den spädningen fyllde hela studion med virtuosaste välljud. I radio har hon spelat förr. Nu får hon bli med i televisionen från allra första början. [- - -]

I framtiden ska det verkligen televisionssamarbetas över Sundet, det lovade både Jens Lawætz och Gunnar Ollén. Det ska bli Skåne-program av allehanda innehåll, både studioinspelade och "In natura"-upptagna. Den glädjande utvecklingen kan man tacka sändarparabolerna för. Det är så här: På Radiotjänsts malmötak sitter en "parabol". Från den sänds det inspelade till en parabol uppe på Valskvarnen i Malmöhamn. Från valskvarnsparabolen gör man ett nytt hopp till sista parabolen, som sitter på Statsradiofoniens tak i Köpenhamn.

Nåja, det är i själva verket utomordentligt teknikkränsligt och obegripligt. Men i alla fall så är det på det viset som skåningarna i fortsättningen ska skutta sig över till de 2 500 televisionsrutorna i Köpenhamn.

Sydsvenskan 1 december 1954.

För tidningen *Arbetet* bevakades evenemanget av Rune Ruhnbro, som ju också frilansade flitigt på radion. Han ansågs nog alltför inblandad för att få recensera sändningen, men i förhandsreportaget var hans sakkunskap en fördel:

– Tio tekniker, sex programtjänstemän. Ja det är vad som behövs för att klara Malmö-sändningen. En journalist gör sitt reportage ensam eller med fotografens hjälp, en radioman klarar sitt program med hjälp av inspelnings- eller studiotekniker, televisionen behöver ett helt team, ett helt lag, där den ena vet på pricken var han har den andre och där alla är inriktade på att följa producerns eller producentens – TV rör sig i stor utsträckning med engelska termer – intentioner.

I Malmöfallet blir det t.o.m. två producenter. I studion sitter den danske TV-chefen Jens Lawætz och i bilen, som blir sändningens tekniska och programmatiska central, sitter chefen för danskarnas TV-reportage Poul Leth-Sørensen. I staben ingår vidare en regissör, eller studioledare om man så vill, tre TV-fotografer, en ljudingenjör, en dekoratör, två sminköser o.s.v. De sista får bl.a. ge årets Malmö-lucior lämplig make up.

Att göra TV-program är dyrt. Danskarnas cirka 400 timmar pr. år får kosta 3,5 milj. och Malmö-sändningen skulle som studioutsändning kosta cirka 2 000. Men så tillkommer transporter, traktamenten o.s.v. och så närmar sig summan de 4 000. Skall man lägga till avskrivningen på den dyrbara utrustningen blir summan den dubbla...

Arbetet 1 december 1954.

– Ambitionen var inte att misstaga sig på, det hade lagts ner mycket jobb på att få det första svenska televisionsprogrammet i dansk sändning så omväxlande som möjligt. Ambitionen var rentav i överkant, det var väl den som föranledde programherrarna att ta med både ett stycke malmöitisk historia och ett stycke nu, utan möjligheter att göra något levande och televisionsmässigt av någotdera.

Att stirra på kartor och modeller medan det pratas, pratas, pratas är inte att uppleva god television. T.o.m. den moderna malmöbebyggelsen presenterades via fotos för att danskarna inte som hemma kunnat filma stans rörliga liv med spårvagnar och bussar och uppfällda paraplyer [- - -] Och ställer man publikovant folk framför en kamera skall de åtminstone ha så mycket regi och hjälp av textförfattaren att de inte talar som de skriver [- - -]

Jämföra med de danska televisionsprogrammen bör man väl inte göra, där arbetas det med filmkameror också. Men en fråga malde inom en: Hur skall det bli, när televisionen körs varje kväll i vårt lilla land, tämligen fattigt på folk som tål både höras och ses? I radio har många stupat på sin dialekt eller på en tråkig röst, här ställs dessutom stora krav på mimik och plastik! Hur många kommer vi att ha som kan roa oss, mer än Stig Järrel och några andra redan hårt slitna? *Oli*.

Arbetet 3 december 1954.

– Detta var gammalt och nytt från Malmö i brokig blandning, för att citera annonsören Kjellgren. För egen del kan jag inte påminna mig ha sett ett danskt TV-program som varit så bra och så omväxlande som detta – trots reservationerna, alltså. Tekniskt gick sändningen perfekt i lås. Icke på någon punkt märktes klickning.

Bildkvaliteten (åtminstone på Radiotjänsts egen apparat) var förträfflig. Det nu etablerade dansk-svenska samarbetet förtjänar en lika lyckosam fortsättning som början varit! *Wbg.*

Sydsvenskan 3 december 1954. Signaturen var kulturjournalisten och författaren Bertil Widerberg.

Nästa steg

För Gunnar Ollén var frågan inte *om* utan bara *hur* han skulle gå vidare med televisionen i Malmö, där man saknade både utrustning, budget och TV-kunnig personal. Någon hjälp från Stockholm var inte att räkna med, för där handlade det om försökssändningar med mycket snål budget, 450 000 kronor för hela verksamhetsåret 54/55, och dessutom höll regeringen fortfarande valet öppet mellan public service och kommersiella bolag.

Att skaffa fram liveteknik var helt otänkbart, så film var enda chansen. En liten öppning fanns i det faktum att försöksgänget i Stockholm efterlyste nyhetsmaterial från andra delar av landet, och det tog Ollén fasta på. Köpa egen kamera gick inte heller, men han hörde sig för och fick kontakt med frilansfotografen Arne Ingers som hade en fin Kodak Cine Special.

Däremot hade Ingers just ingen aning om vare sig TV eller nyheter, och egentligen visste inte Ollén heller så mycket om film i praktiken, men sådant går att ta reda på. Av almanackan förstår man att han läste på och frågade runt om filmsorter, kostnader, framkallningsmöjligheter med mera, och först ut för det nya filmteamet blev några inslag från den stora bo- och designmässan H55 i Helsingborg.

– Hur tar vi oss upp till Helsingborg? Jag har scooter, sa jag.

– Ja men jag har bil, svarade Ingers. Du kan åka med mig.

Min tacksamma förväntan förbyttes till en viss undran när bilen kördes fram. Den var nämligen svårt krockskadad på ena sidan framtill. Hade kört in i en snövall under den gångna vintern, och Arne hade inte haft råd att laga.

– Stig in bara! sa han med sitt vänliga leende.

Jag gjorde så och föll omedelbart baklänges.

– Hoppsan! sa Arne. Ursäkta, jag brukar ha en väska bakom. Ryggstödet är lite opålitligt.

Nej, särskilt representativ var den inte, Malmötelevisionens första filmbil. Själv hade jag fått Malmö- TVs första filmpryl, en Viewer, med vilken man kunde avgränsa motiven till vad kameraögat såg. Den var jag en smula stolt över när jag gick omkring på H55 och plockade ut vad som kunde vara sevärt, medan solen sken över Sundet. Och filma kunde Arne. Det blev sex tiominuters kortfilmer, med särskilt snygga bilder av nordiskt konsthantverk.

Mottagandet i Stockholm måste ha varit någorlunda gott trots Malmöteamets bristande vana vid det nya mediet, för under hösten kom det sen beställning på ett antal sportinslag. Om sport visste Gunnar Ollén en hel del, men tyvärr inte fotografen Ingers.

– Han lyckades till exempel förevisa en viktig handbollsmatch, där det gjordes ett fyrtiotal mål, utan att ha ett enda i bild. Däremot långa sviter med spelare som efter ett skott rullade på golvet, vilket han uppfattade som den filmatiska poängen.

Och oförglömligt var hans besök på Forum i Köpenhamn när han skulle förevisa ett sexdagarlopp med cyklister snurrande runt, runt i velodromen natten lång, medan åskådare på läktarna ölade och rökte. Arne, som inte visste något om dem som tävlade eller vad det hela egentligen gick ut på, tyckte att detta snurrande var enformigt och kände sig sömning. Han lade sig på en av de hjulförsedda sjuktransportbåren som fanns i mitten av arenan, placerade kameran på magen och somnade. Vaknade vid att han och bären drogs runt av en cyklist under publikens jubel. Det var inget stort ögonblick för Malmötelevisionen!

Båda citaten ur Gunnar Ollén: *Det underbara som kom genom luften.*

Att vänta på Stockholm var inget alternativ

Av de stapplande försöken fick man ju ändå erfarenheter, och trots de organisatoriska, personella och ekonomiska begränsningarna var Ollén helt besluten att sätta Malmö på TV-kartan så snabbt det bara gick. Den officiella TV-starten i Sverige skulle dröja till september 1956, ett helt år, och i det läget insåg Ollén att det var meningslöst att tjata på "Stockholm" om TV-resurser, särskilt som de redan hade haft invändningar mot hans svällande radioproduktion.

Enda chansen var Köpenhamn, och Ollén tog än en gång kontakt med Jens Lawætz. Nu var idén en sydsvensk nyhetsjournal, gjord av Radiotjänst i Malmö och sänd via Danmark. Till Olléns stora glädje ställde Lawætz upp igen, och det med viss entusiasm.

Fördelarna var nämligen ömsesidiga, eftersom dansk TV hade ont om pengar och svårt att fylla sin

sändningstid, och här fick de ett tillskott som var i stort sett gratis. *Sydsvensk TV-journal* placerades först på torsdagskvällarna men flyttades sen till en av veckans bästa sändningstider, halv åtta på fredag kväll. Den 22 december 1955 kunde en svensk publik utanför Stockholm för första gången se svenska TV-nyheter. Den här gången var Bertil Widerberg inte lika snäll som han var ett år tidigare, efter OB-sändningen från Djäknegatan:

Ur Malmös radioproduktion 1955

På radiosidan fortsatte arbetet så vitt man kan se i vanlig takt trots distriktschefens heta TV-engagemang, och här är lite plock ur tablåerna:

Tji och tre. En ungdomsserie med ungdomar från Norrland, Svealand och Götaland. Serien redigerades från Stockholm av Ivar Ahlstedt och Günther Stiel, och Malmös bidrag gjordes av Gunvor Blomquist och Arne Ericsson men också Ingrid Schrewelius i Helsingborg.

Glada åttan gjorde comeback med bland andra Gunhild Ollén, dotter till Gunnar O. Som tidigare var Margreth Weivers programledare och hennes man Bertil Norström skrev manus.

Föredrag. Under året märks till exempel den då trettiofååriga Ingvar Holm, litteraturvetare i Lund, senare bland annat känd som pionjär inom ämnet Drama, film, teater men också för den famösa, stående repliken "Hur har veckan varit?" när han fram på 80-talet ledde *Kvitt eller dubbelt*.

I Lund upptäckte Gunvor Blomquist också historiedocenten Hans Villius, jämgammal med Holm. Att Villius både ville, fick och kunde göra radio märks på att han kom igen flera gånger, ganska snart med ett finger i själva produktionen redan under Malmötiden, och 1957 lade Stockholmsradion beslag på honom.

Uppläsningar. Många fina uppläsare fanns tillgängliga tack vare Stadsteaterns storhetsperiod med Ingmar Bergman, till exempel den gästspelande Gunnar Björnstrand. Lundapågen Max von Sydow läste ur lundensaren Adolf Anderbergs bok om likaledes lundensiske konstnären Carl Fredrik Hill.

Naima Wifstrand läste en novell av Halldor Laxness i samband med hans nobelpris och berättade i ett annat program om sitt eget långa liv, med rubriken *Teaterelev antas*.

Lite remarkabelt var väl också ett inslag om *Öresundsbron* som man i tidens oskuld trodde skulle stå klar ganska snart.

Tablåuppgifter, Röster i Radio 1955.

– Den sydsvenska TV-premiären tålde väl något att glädjas åt – men mer att begäspas ändå. Naturligtvis har alla vi som täcks av Gladsaksesändaren ingenting emot att utfordras med inhemskt stoff en halvtimme i veckan; men vi hade ju väntat oss *lite* viktigare varor i *lite* skickligare förpackning. [- -]

Först kom en testbild med en uggla; och inget ont om den. Det vore också stygt att lasta fotografen Ingers för hans häst-hantverk från Malmö Statsteater; fastmer skulle man vilja prisa det numret som premiärens bästa. Men sen kom något förskräckligt: en lång malande journalfilm om Sven Jerrings 60-årsdag, med slapp kameraföring, usla vinklar, utan tillstymmelse till komposition. En hop gratulanter utgöt sig, radiochefen värst; vartenda ord skulle med; och man gäspade. Sist uppträdde en karl med en bärbar hammondorgel. Det skulle han aldrig ha gjort. *Wbg.*

Det lilla TV-teamet lät sig inte avskräckas utan jobbade på, och så här skrev Kvällsposten några veckor senare:

– Riktigt glädjande var det att ta del av den svenska TV-journalen, den femte i ordningen, och den i särklass bästa. Tjugofem minuter hade anslagits (tack, Radiotjänst!) och tiden hade väl tillvaratagits med gods som sydsvenska skådare intresserat följde.

Riksdagens högtidliga öppnande kunde man följa i ett mycket fylligt reportage och den svåra järnvägskatastrofen i Ställdalen hade fångats i några talande bildsvep. Besöket på utställningen *På fritid* var icke oävet och glädde inte minst genom bildernas utomordentliga skärpa.

TV-folket i Malmö hade även gjort gott ifrån sig. Från brottningsarna på MFF-stadion vid veckoslutet kom en längre bildrække, som trevligt återgav de starka grabbarnas dueller, och rykande fårskt var reportaget om Miss Australiens besök i Malmö och visiten hos en leende S.A. Johansson. Bilderna från Bulltofta när Gösta Andersson*/ tog farväl av den sköna togs i går morse, och aktuella bilder kan man ju icke begära. *Elg.*

Kvällsposten 20 januari 1956, rec. Bengt Ellberg.

***/S.A. Johansson (s) var vid den här tiden stadsfullmäktiges ordförande i Malmö, och "Bulltoftakungen" Gösta Andersson var distriktschef vid SAS.**

Genom TV-journalen fick Ollén också möjlighet att pröva nya genrer, till exempel en liten kortfilm med rubriken *Vårstämning* som han skrev manus till och regisserade med amatörskådespelare i Malmö-miljö, enligt ett tidningsklipp från 1956.

– Det blir ju ytterst blygsamt, allting, framhåller Gunnar Ollén. Några toppgager kan som bekant TV inte betala, så därför håller vi oss till amatörer. Belysningsattiraljer har Stadsteatern varit så snäll och lånat ut. Men kamera håller vi oss med själva. Nu har vi två stycken fina Bell & Howell-apparater, båda med objektiv, så det går framåt.

SR:s dokumentarkiv, Stockholm.

Ur Malmös produktion 1956

Trots att TV-journalen tog så mycket av Olléns tid och intresse fortsatte radioproduktionen starkt och varierat genom de fasta producenterna Gunvor Blomquist, Bertil Norlander och Wollmar Sandell samt frilansarna Rune Ruhnbro, Arne Ericsson och Lennart Kjellgren. Den senare fick fast tjänst under året men redan i september valde han att gå tillbaka till frilansstatus. Bland annat producerades:

Språkspegeln med docent Bertil Molde. Moldes radiobegåvning upptäcktes under hans tid som redaktör vid *Svenska Akademiens Ordbok i Lund* (1950 – 1956) och man kan nog gissa på Gunvor Blomquists kontaktnät och goda näsa för populärvetenskaplig talang. När Molde flyttade till Stockholm fortsatte radiokarriären där i många år under rubriker som *Språklådan* och *Svar i dag*.

Föredrag och kåserier: Bland andra Knut Lundmark, Carl H. Lindroth, Gerhard Bendz och Fritiof Nilsson Piraten. Enligt en riksomfattande publikomröstning var den populäraste föredragshållaren i radio det året visserligen upptäcktsresanden Sten Bergman, men sen kom domprosten Nils Bolander och professor Hans Ruin, båda ur Gunvor Blomquists lilla låda.

Vildanden av Henrik Ibsen med bl. a Georg Årlin, Åke Fridell och Gun Arvidsson. Regi Lars Levi Laestadius.

Det gamla spelet om Envar av Hugo von Hofmansthal i ny översättning av Bertil Malmberg. Musik Ingvar Wieslander. Regi Ingmar Bergman. I rollen som Envar: Max von Sydow. Dessutom: Åke Fridell, Harriet Hedenmo, Naima Wifstrand, Eva Stiberg, Toivo Pawlo, Gunnel Lindblom och Benkt-Åke Benktsson.

Tunneln av Pär Lagerkvist i regi av Ingmar Bergman. Medverkande Åke Fridell och Toivo Pawlo.

Reflexer i skivsplittret. *Leif Andersson jazzkåserar*. Utan större uppmärksamhet debuterade den med tiden legendariske ”Smoke Rings” i maj detta år.

Tablåuppgifter, Röster i Radio 1956.

Vad tyckte Rydbeck egentligen?

– Efteråt har jag tänkt många gånger - vad tyckte egentligen den nye radiochefen Olof Rydbeck om det här? Det var ju något som Lawætz och jag kom överens om på egen

hand. Stockholm ställdes mer eller mindre inför fullbordat faktum. Men jag har förmodat att det för Rydbeck som f d diplomat var avgörande att det var något som Danmark ville ha, alltså en form av nordiskt kultursamarbete. För det var det ju.

Men det var också en annan sak som för oss i Malmö var mycket viktig: För första gången på flera decennier var det vi själva som fick bestämma vilka inslag som skulle sändas eller icke sändas. Vi var inte beroende av vad man tyckte i Stockholm. Vad som intresserade i Skåne blev riktmärket.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Kritik mot Stockholm

Radio-tjänstens organisation var uppenbart inte gjord med tanke på en aktiv och expansiv programchef i Malmö, vilket tydligt framgår av en spetsigt formulerad promemoria med påskriften "*Konfidentiell*" från hösten 1955 som finns i SR:s dokumentarkiv, och där Ollén pläderar för mer personal, mer programtid, mer pengar och större egna befogenheter. Tonen är genomgående hövisk och behärskad men kritiken skarp i sak, och Olléns åtta punkter säger en del om förhållandet mellan centrum och periferi och om den kamp han förde för sin och Södra distriktets räkning.

För lite sändningstid, för mycket övervakning

Först påpekar Ollén att Södra distriktet hade en femtedel av landets folkmängd och radiolicenser men bara sände ca en tjugondel av riksprogrammet, det vill säga 300 timmar per år. Som den taktiker han är preciserar han den summa – ca 1200 årstimmar – som egentligen borde gälla i förhållande till folkmängden, och sen nöjer han sig ändå med att begära 600.

Han efterlyser också kvotering, det vill säga ett bestämt antal Malmöprogram per månad i varje genre. Det skulle ge både stimulans och en jämnare, mer förutsägbar arbetsrytm. Stockholm skulle "givetvis" få ange den önskade karaktären på programmen, sen skulle Malmö utforma dem på sitt sätt och på eget ansvar. Producenten för ett malmöprogram bör inte sitta i Stockholm, hävdade Ollén. Det var omständligt, dyrt, omodernt och – anar man mellan raderna – rätt förolämpande för en person med tio års producerfarenhet från kulturavdelningen i Stockholm.

– Spelar jag in ett föredrag av professor Hans Ruin, så ska inte, som dock skett, detta föredrag behöva spelas upp på ledning för någon av föredragsavdelningens damer, som råkat placeras som "producent" på det.

Otydlig organisation

Gunnar Ollén efterlyste också en precisering av distriktschefens ställning: Vem lydde han egentligen under: Direktionen, radiochefen, VD eller programdirektören? Hade han rätt att ta plats i chefskollegiet när han var uppe i Stockholm?

Motsvarande oklarheter i befälgången fanns det när det gällde teknikerna, och det ledde till stora problem för bokningar, studioutnyttjande, ledigheter och övertid och inte minst för kostnadsansvaret. Som det nu var kunde både provinsombud och besökande Stockholmsproducenter boka tid direkt hos tekniken, även på övertid, vilket gav distriktschefen stora bekymmer med budget, komplidigheter och ordinarie produktion. I det sammanhanget påpekar Ollén också att han aldrig under sina fem år i Malmö hade fått tillfälle att yttra sig under budgetprocessen, medan avdelningscheferna i Stockholm hade både insyn och yttranderätt.

För mycket sommarjobb?

Gunnar Ollén klagar också över distriktens hårda arbetsbelastning under sommaren. Då drog man nämligen ner produktionen i Stockholm, men samtidigt belastades Södra distriktet i samma mån, detta på grund av alla stockholmare som använde sin sommar till reportageresor och begärde assistans i Malmö. Därför behövdes fullgoda sommarvikarier så att malmöpersonalen, inklusive distriktschefen, kunde få ut sin semester.

Säkert korrekt i sak, men Ollén förbigår smidigt en annan sida av saken:

Stockholmarnas semestrar gav fint utrymme för Malmö att få in sina egna projekt och synas ordentligt i tablåer och tidningsreportage. Inför varje sommar uppmuntrades alltså producenterna – också långt senare – att passa på och förverkliga sina favoritidéer, vilket man givetvis gärna gjorde.

Resursbehov

För att fortsätta Malmös expansion krävdes det ständiga ansträngningar på personalsidan, både för att nyanställa och för att kunna behålla de duktiga personer som redan fanns. Det framgår mycket tydligt i en serie brev som Ollén skrev under 1955 och 1956, dels till nye radiochefen Olof Rydbeck, dels till personalchefen Nils Ragnå.

När Rydbeck tillträdde drev han igenom en organisation som ändrade rejält på maktsituationen i företaget. Under företrädaren Elof Ehnmarks tid rådde ett lite märkligt dubbelkommando med Ehnmark som radiochef och Erik Mattsson som VD. Mattson var stark, inte minst för att han satt på de ekonomiska resurserna, och det var honom som Ollén hade uppvaktat i viktiga frågor som bygget på Baltzarsgatan.

Men nu hade Rydbeck krävt att få chefskapet samlat på en hand, och hans titel var *Radiochef och verkställande direktör*. Mattson blev administrativ direktör, chef för den nyinrättade Administrativa avdelningen, underställd radiochefen men jämställd med tekniske direktören och programdirektörerna för radio respektive TV.

Redaktör Blomquist

Dittills hade Gunvor Blomquist delat sin tid mellan administration och program, men det blev allt svårare eftersom båda sidorna svällde i takt med expansionen. I ett brev till Rydbeck tar Ollén därför upp behovet av en heltidsanställd kontorist. ***/Redan 1956 blev han bönhörd genom att Doris Warnold anställdes som ekonomiansvarig.**

– Fru Blomquist har ju allt mer glidit över åt producenthållet och blir nödvändig som komplement till Sandell, anser Rabe.** ***/Julius Rabe, tidigare bl. a radiochef, vid den här tiden chef för Musikavdelningen.** Hon behärskar A-musik i erkännansvärd utsträckning och är van att ta hand om utländska artister. Dessutom är hon hallåkvinnor, har hand om kyrkliga program, är van att producera föredragshållare och gör då och då egna reportage. Som programredaktör skulle hon bilda team med Sandell och vara behjälplig inom de övriga tre programområdena på liknande sätt som Orup på aktualitet och Wallbom på föredrag. **Ollén till Rydbeck, 23 september 1955. Radions dokumentarkiv.**

– Så här vid årsskiftet känner jag ett behov dels att få tacka Dig för den gångna hösten, dels rapportera hur organisationen fungerat i Malmö hittills. Det är med glädje jag gör det. Tack vare en rad kloka och framsynta personaldispositioner från Din sida har programverksamheten kunnat drivas i en anda av ambition och energi. Du har säkert märkt att vi spottat program som aldrig förr.

Norlander har visat sig vara en helt förträfflig reporter, flitig som en myra och idérisk, Sandell är plikttröhet och ambition personifierade, Gunvor Blomquist, som från 1 januari helt övergår till programverksamhet, har gjort förträffliga insatser inom företagsproduktionen. Vi saknar en underhållningsman men prövar oss fram frilansvägen, lundaspexaren Hans Alfredson förefaller vara en påläggskalv.

Det tekniska teamet – Landin, Lindqvist, Åkeson och Schönberg – är förmodligen den allroundkunnigaste kvartetten i landet just nu bland de underordnade teknikerna, fru Östh och Erik Svensson* är förträffliga på sina poster. ***/Vaktmästare.**

Ja, jag är mycket nöjd med den nuvarande personalen, och andan är ljuvlig. Jag är bara rädd att jag ska förlora någon av dem, eftersom jag noggsamt fått erfara hur svårt det är att få lämpliga nya och hur lång tid det tar att lära upp dem.

Jag vill också tacka dig för åtgärderna beträffande televisionen. I början var jag förklarligt nog lite avundsjuk på Nisse Dahlbeck** – i synnerhet när den sydsvenska pressen började trycka på hur Malmö i tv-hänseende var bortglömt för Gbg – men nu är jag enbart tacksam. Tacksam att tv i Malmö fått glida igång på det stillsamma och efter de faktiska resurserna avpassade sätt som skett. ***/Distriktschef i Göteborg.**

Även om den första journalsändningen vid Statsradiofonien var rätt skralt redigerad, var vi dock igång, och den andra sändningen, nu i torsdags, visade genast bättre takter. Personligen måste jag säga att det är både nyttigt och roligt att få koncentrera sig på en tv-gren i taget, som nu journalfilmningen, och inte ha mera än att man kan kombinera radio och tv.

Slutligen vill jag framhålla att samarbetet med Stockholms programavdelningar och tekniska avdelning

varit mycket friktionsfritt och trivsamt. Det är sannerligen något att sätta värde på, eftersom man vet hur lätt avstånd skapar missförstånd.

Ja, jag skriver det här brevet helt enkelt därför att jag känner mig mycket tacksam och glad och vill bringa Dig ett speciellt tack för det gångna året, för kloka åtgärder och angenäm bekantskap och önskar Dig ett mycket gott och framgångsrikt 1956.

Ollén till Rydbeck, 30 december 1955. Radions dokumentarkiv.

– Året 1956 skulle bli mitt dittills arbetsammaste. Personalen hade visserligen den 1 januari vuxit till tio anställda, men alla var hårt engagerade i radioproduktionen som också hade vuxit. Det här med televisionen var Olléns påfund, det fick han sköta själv.

Helt plötsligt kom för mig livet bland medverkande i en ombonad radiostudio med stängda fönsterluckor och koncentrationsljus över mikrofonen att bytas mot ett nästan ständigt jagande, ofta över Sydsveriges vida slätter, till slott med högtidliga spegelbilder i karpdammen, till bullriga motortävlingar, dvärghönsutställningar, Ungern-demonstrationer, stormhärjade skogar på Österlen, Högsta Sovjet på Skånebesök, modevisningar, Jussi Björling-premiär, orienteringstävlingar och rikskansler Adenauer på bröllopsvisit i Kalmar.

Jag var producent, scriptboy, passare, chaufför, drog sladdar och höll i lampor. Fotografen filmade och spelade in effektljud. Samtidigt skulle jag sköta det vanliga radioarbetet med produktioner, sammanträden och ständiga flygpendlingar till Stockholm som handelsresande i sydsvenska programvaror.

Lördagen och söndagen efter en TV-journalssändning gällde det att filma evenemang som kunde lämpa sig för nästa journal. Sen blev onsdagar och torsdagar hektiska, då skulle man fånga så färskt nyhetsstoff som möjligt. Eftersom det inte gick att framkalla i Malmö måste alla filmer först över till Ankerstjernes laboratorium i Köpenhamn för att på torsdagskvällen sändas tillbaka till Malmö med flyg eller färja. Isbekymmer och flygtrassel gjorde många streck i våra uträkningar.

Ofta gick hela natten till fredagen åt i fotografens lya, med primitiv liten handskarv, grovklippning och tidtagning av bildsekvenser som jag sen skulle tala in text till i Köpenhamn. Det hände inte sällan att vi blev klara först frammot tvåtiden. Sen körde man hem genom folktomma Malmögator, kastade sig i säng för att stiga upp när väckarklockan ringde halv sex och man skulle med morgonfärjan till Köpenhamn. Ombord på den satt jag med tidtagarur, författade texterna och provtalade in dem.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

13.9.56

Poliskommissarie Alarik Benskiöld

Polishuset

Malmö.

Vid reportage och inspelningar med mobil inspelningsmateriel användes min bil, en SAAB - 93, gulvit, M79253, som tjänstebil.

Det har därvid ofta visat sig, när det gällt brådskande aktualiteter, som krävt omedelbar överspelning till Stockholm eller direktutsändning i radio, att jag kommit i svårigheter när det gällt att klara den halvtimmesgräns som gäller för parkering på sträckan utanför Radiotjänst, Djäknegatan 2 - 4, mellan Rundelsgatan och Snapperupsgatan.

Någon överträdelse har jag inte gjort mig skyldig till, men en redan i sig nervös arbetsform har blivit betydligt nervösare eftersom jag också måst ha tidsgränsen i tankarna. Att parkera längre bort är ofta ogörligt, då det kan vara en fråga om sekunder för att få brådskande nyhetsstoff utsänt.

Jag får därför vördsamt hemställa om speciellt tillstånd att parkera min bil på ovannämnda sträcka längre tid än vad som för detta gatuavsnitt är stipulerat.

Med utmärkt högaktning

Gunnar Ollén

Fil Dr. Programchef.

Sveriges Radios dokumentarkiv.

En mer direkt och intensiv bild av Gunnar Olléns tillvaro under 1956 får man i ett brev som man kan se att han har skrivit själv, utan den vanliga sekreterarhjälpen, till personalchefen Nils Ragnå:

– Efter vad jag hört stundar nu de tider, då de nya löneavtalen och löneplaceringarna ska göras. Jag vet att Radiotjänst har ont om pengar. Jag vet att det måste sparas. Och jag vet att Du har som en av Dina betydelsefulla uppgifter att söka genomföra och rationalisera detta sparande.

Men jag vet också – av erfarenhet – att det är lättare att skjuta ifrån sig önskemål från dem som bor långt bort från Stockholm, i synnerhet om de bor så långt bort som vi i Malmö, än från dem man har omkring sig och som uppvaktar en personligen, mer eller mindre träget och påträngande. Jag vet också, att det från Stockholms horisont kan vara mycket svårt att få en rättvis uppfattning om våra personals arbetsinsatser och inbördes kvalitetsförhållanden.

Därför skriver jag det här brevet. Jag har inte stora förhoppningar att Du ska bry dig så mycket om det, att Du **kan** bry dig så mycket om det och de önskemål som framställs i det, men jag skriver det ändå, för att Du skall vara informerad om hur jag som distriktschef sen sex år i Malmö och med jämförande erfarenhet från tio tidigare år på Radiotjänst i Stockholm bedömer förhållandena. Först sex tjänstemän, ifråga om vilka förbättrade löner förefaller mig vara rättvisa önskemål.

Höjning för personalen...

Ollén redogör mycket värtaligt för sina anställdas förtjänster och börjar med Gunvor Blomquist och Ruth Östh, som han anser vara betalda långt under kompetens och arbetsuppgifter, och som han ytterst ogärna vill bli av med. Rejäl höjningar krävs. Producenterna Bertil Norlander och Wollmar Sandell jämför han med deras motsvarande kolleger i Stockholm och Göteborg och menar att båda bör höjas från Lgr 21 till Lgr 25 för rimlighetens och rättvisans skull. Samma typ av jämförelse och krav hävdar han för teknikchefen Gotthard Landin och teknikern Harry Schönberg, båda mycket skickliga och med lång erfarenhet i både Stockholm och Malmö.

... och för chefen

– Jag har haft nuvarande grundlön sen 1950 och inte haft anledning yttra mig om den, eftersom den syns mig tillfredsställande. Nu har emellertid vissa omständigheter tillkommit.

Jag har fått ett förmånligt anbud från pressen, som jag kommer att ta ställning till under våren. Samtidigt har det meddelats mig, genom [radio-]teaterchef Grevenius, att den extraersättning jag haft i åtta år för amatörteaterkrönikor – först i tre år som anställd på teateravdelningen i Stockholm – skulle strykas, jämte ersättningen för Teaterfoajé- programmen.

Personalen har utökats starkt. 1950 var vi inalles tre personer. Nu är vi 11 anställda vid Malmöstationen. Dessutom har jag att leda arbetet för fyra fasta freelance-krafter, två hallåmän och två TV-fotografer. Vidare skall jag övervaka arbetet för de sex lokalombuden och deras sex biträdande ombud samt tekniker och fyra kontaktmän. Inalles har jag att arbetsmässigt leda och ekonomiskt granska verksamheten för 36 personer, bortsett från ombudsstationernas tekniker.

Som producent har jag arbetat och arbetar fortfarande inom såväl reportage som föredrag, men har teater och underhållning att ensam handlägga som producent. Till detta kom i och med inrättandet i december av en TV-journal en ytterst arbetskrävande uppgift att varje vecka producera, skriva text till, speaka och övervaka 3 – 6 TV-program i veckan. Sedan nyåret tas min tid till $\frac{3}{4}$ eller hälften i anspråk för TV, där jag genom min utbildning är ensam producent. Vilket också är nödvändigt, då uppbyggandet av denna nya verksamhet förutsätter att man dels är inarbetad på Statsradiofonien, dels på TV-avdelningen i Stockholm.

– Kombinationen av TV-producent och distriktschef för radio slukar praktiskt taget all min fritid. Den senaste månaden har jag till exempel inte haft någon enda söndag och knappast någon kväll ledig. Någon kompensation i ledig tid har aldrig varit att tänka på, eftersom jag är ensam på TV-fronten och fotograferna endast undantagsvis kan klara sig utan producent, som talar om för dem vad som är lämpligt att ta, lägger upp bildkontinuiteten, gör bildbeskrivningslista, intervjuar och skriver texter, klipper och speakar på Statsradiofonien i Köpenhamn.

Per-Martin Hamberg som under två dagar haft tillfälle att följa mitt arbete kan säkert intyga vad det innebär och måste innebära. Nu i fredags till exempel fick jag börja kl. 5 på morgonen i Köpenhamn och hålla på i ett sträck – med en kvarts lunchpaus – till kl. 20, varefter jag var hemma i Malmö med första lägenhet, dvs. kl. 23.45. För att sen på lördagen arbeta på radion med inspelningar och dyligt från 9.30 till kl.

16 utan lunchpaus. Samt ha juren på söndagen, först TV 10 – 12, sen radio 13 – 18.

Det här brevet skriver jag nu på söndagsnatten. I morgon har jag radio, hela dan bokad från kl. 9 till kl. 18. På tisdag skall jag göra inspelningar i Halmstad hela dan. På onsdag har jag, liksom på torsdag, såväl radio som TV hela dagarna, plus kvällarna. På fredag skall jag upp med väckning halv sex på morgonen för att komma med 6.25-färjan till Statsradion i Stockholm, där jag har finklippning, synkronisering och speakning till kl. 16 – 17, varefter jag kan vara hemma i Malmö vid 21.30 – tiden. Så går vecka efter vecka.

Jag klagar inte, men jag talar om hur jag har det. Arbetet är intressant, men det tar sin man hundraprocentigt och jag är trött som en trasa mycket ofta.

Sen följer ett avsnitt med anteckningar ur Olléns almanacka från den närmast föregående perioden:

- fre 27 jan: TV-journalarbete i Köpenhamn. Därefter flyg till Stockholm.
- lör 28 jan: Redigering och intalning av *Teaterfoajé* på Radiotjänst i Stockholm.
- sön 29 jan: Dito
- mån 30 jan: Red. av Ibsens *Vildanden* i Malmö, på kvällen leda teaterkurs i samarbete mellan Radiotjänst och Kursverksamheten i Lund.
- tis 31 jan: Kl. 9.15 leda talprogramsammanträde. Därefter genomgång av diverse skrivelser, ekonomiska rapporter etc.
- ons 1 feb: Med isbrytaren Björnen på TV-expedition, på kvällen inspelning av professor Ruin.
- tors 2 feb: Sammanträde med Lundevall hela dagen och kvällen till kl. 24
- fre 3 feb: Med morgonfärjan till Statsradion i Stockholm, TV-arbete där till kl. 15. Avresa med tåg, 6 timmars resa, till Kalmar.
- lör 4 feb: Radiokonferens i Kalmar med landshövdingen, Essvik m fl, hemma vid 23-tiden i Malmö [- - -] Ollén redovisar ytterligare en vecka, och pläderingen fortsätter:
- Och så vidare, och så vidare. Nu är klockan snart 1 på natten och jag hinner inte dra mer ur dagboken. Du förstår nog av detta, att en distriktschef som ska förena radio och TV har en smula att göra, om allt ska gå i lås. Arbetet är roligt, men jag bävar för hur det skulle gå om jag bleve sjuk en enda dag.

– Till detta kommer sådant som Hamberg häpnade över: Att när jag var hemma ringde telefonen i ett angående radio- och TV-ärenden – helt enkelt därför att vi är för få för att kunna ha någon kvällsjourhavande. Jag vågar aldrig gå ut utan att ha telefonbevakning hemma.

Dessutom representationen hemma. Till den finns inte motsvarighet i Stockholm. Men gästande radiomän – och vi har stockholmska radiogäster ett par i veckan – väntar sig att programchefen ska ta hand om dem. Så är det i en mindre stad. Det är en stor glädje och en viktig kontaktmöjlighet att få ha radiogäster, men det är också en detalj som inte bör förbises vid lönesättningen. Vad telefonen beträffar, tycker jag att den borde bekostas av Rtj. så höga som räkningarna blir, beroende på att cirka 75 % av alla samtal är tjänstesamtal.

Att kompensera med ledig tid går inte under någon del av året. Den förlorade fritiden hade jag i stället tänkt mig kompenserad genom de extraersättningar som nu dras in. Jag sparar inte för något annat än att under semestern kunna resa utomlands med familjen och koppla av riktigt grundligt. Tidningarna tjar på mig om artiklar, välbetalda en del, folk vill ha mig att hålla föredrag, ett par i veckan under högsåsong – men jag säger nej till allt, praktiskt taget, eftersom radio och TV inte ger mig någon fritid.

Det är mitt eget fel, att jag har det så ordnat, menar du. Javisst. Jag kan lägga om alltihop, ge fasen i TV, jobba bara på kontorstid, ta ut varenda lunchrast, sluta två på lördagen och hålla styvt på varje söndag. Men då skulle jag inte passa för mitt jobb.

Och sydsvenska pressen är mycket uppmärksam i sin bevakning. Varje avslappning noteras. Varje brist på framåtanda på TV-fronten, varje schablonmässighet i radioproduktionen. Skåningarna vill vara stolta över sin radio. Det är självmedvetet folk, som fordrar att deras representanter i det offentliga ska vara lika framåt som stockholmarna och helst lite mer. Och man har opinionen mycket mer in på sig än i Stockholm – hos portvakten, i tobaksaffären, folk man möter. Man är igenkänd och följd på ett helt annat sätt än i en storstad.

– När Grevenius talade med mig, blev han förvånad över att jag inte hade avdelningschefslön. Det hade han trott. Han kunde inte förstå, varför inte min verksamhet lönemässigt borde jämföras med hans egen och Eiworths*/**Roland Eiworth, då chef för radiounderhålningen, senare för TV-underhålningen.**/ Själv måste jag säga, att jag de perioder jag vikarierade som teaterchef under Hjalmar Gullbergs tid tyckte arbetet var betydligt mindre påfrestande än det jag nu har, utan alla jämförelser i övrigt.

Alltså: Anser Du det inte skäligt att de omständigheter som tillkommit:

- A. Fast TV-produktion varje vecka
- B. Personalens ökning till nuvarande numerär

– C. Indragningen av extrainkomsterna motiverar en lön i paritet med avdelningschef?

Anser Du det inte, kan Du nog förstå att jag känner mig hårt frestad att lämna Radiotjänst. Teaterfoajéer och amatörteaterkrönikor slutar jag med – att utan underhandlingar bara dra in en ersättning, utan motsvarande lönekompensation, en ersättning som under åtta år ansetts fullkomligt skälig och acceptabel, eftersom det både är fråga om manuskriptförfattande och kontinuerlig orientering inom ett område där jag är specialist, men som inte har ett dugg med distriktschefens ordinarie arbete att göra, anser jag vara ett misstroendevotum.

När jag kom till Malmö för sex år sen hade jag till huvuduppgift att rycka upp radioverksamheten i Sydsverige och vända på den kraftigt negativa kritiken där nere, vilken till och med tagit sig uttryck i riksdagen. En stagnation kan när som helst arrangeras, men för en framåtsträvande aktivitet, som länder Radiotjänst till heder, vill jag känna att jag har företagets helhjärtade stöd. Jag har hittills hoppats att jag haft det, men nu har jag börjat tvivla. Det här med extrainkomsterna gjorde mig verkligen nedslagen.

Ja, det blev långt det här. Och längst om mig själv, vilket förmodligen inte ser vackert ut. Men vem skulle annars ha kunnat informera Dig om de andras och mitt arbete i Malmö? Och det är informationer jag i första hand velat ge. Jag har fått intrycket, att Du handlägger sådana här ärenden med oväld. Därför har jag också skrivit så här rakt ut.

Ollén till personalchefen Nils Ragnå. 19 feb 1956. Radions dokumentarkiv.

Mannen på taket

Ett stort lyft för TV-filmen i Malmö var det utan tvekan den dag som frilansfotografen Jan Andersson kom in i produktionen, och ganska snart var han den ende som gällde för Gunnar Ollén:

– Han var mannen som hade bilden innan de andra hade fått fram kameran. En ögonblickets mästare. Blixtnabb, totalt orädd, spänstig, drog sig aldrig för svårigheter, hade en enorm kondition, fin bilduppfattning. Blev inte arg för att jag kunde ringa och väcka honom mitt i natten. Ställde alltid upp, opretentiös och redobogen. Skånsk TV i pionjärskedet har honom att tacka för mycket.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Och förvisso gällde det omdömet inte bara pionjärtiden. Jan Andersson blev ett begrepp vid Malmö-TV under decennier, och historierna om honom är otaliga. Gunnar Ollén har till exempel berättat hur Jan och han i tidernas begynnelse ryckte ut för att rapportera om en stor fabriksbrand. Väl på plats hade Ollén just börjat orientera sig om situationen när han upptäckte att Jan var försvunnen.

Han såg sig om och frågade de närliggande om någon möjligen hade sett en fotograf.

– De e nock han där oppe...

Ollén vände sig i pekningens riktning och såg en gestalt röra sig på den brinnande byggnadens tak, med kameran riktad ner mot det flammande infernot där under, lugnt och stadigt backande efter hand som allt rasade framför honom. När Andersson fått det han ville tog han sig till takkanten och ned på marken.

Bilderna blev bra, förstås.

Bilden framför allt

Bertil Norlander kom ihåg ett reportage som han gjorde om en höststorm på Österlen med Jan Andersson som fotograf. Det var en kraftig storm som hade blåst upp mitt i ålatiden medan garnen stod ute, och de ekonomiska konsekvenserna kunde bli stora. Teamet åkte till Vårhallarna vid Simrishamn, där vågorna bröt in med stor kraft över kusten.

Jan Andersson, klädd i stövlar, ställer sig med stativ och kamera precis i strandkanten och börjar filma, medan Norlander håller sig på betryggande avstånd lite längre upp. Därifrån ser han hur vågorna kommer in, högre och högre, tills de går över stövelskaften på Janne, som ändå inte stannar kameran och går i land. Varje gång en våg drar sig tillbaka lyfter han bara ett ben i taget och tömmer stöveln, och kameran går tills han fått precis de bilder han ville.

Efter bandad intervju med Norlander.

Radioproduktionen rullar på ändå

Frågan är hur Ollén skulle ha klarat av TV-projektet utan de nya resurser som lite oväntat blev följden av hans befarade ekonomiska Ragnarök hösten -53. Under 1954 hade staben förstärkts med ännu en tekniker plus sekreteraren Ruth Östh som dels avlastade Gunvor Blomquist i administrationen, dels själv kunde rycka in på programsidan. Nästa år kom ljudteknikern Harry Schönberg ner från Stockholm, och Wollmar Sandell fick fast tjänst som musikproducent.

1955 anställdes också Bertil Norlander på en ny, fast tjänst i Malmö. Han var mångsidig och självgående och kunde avlasta Ollén både som radioproducent och administrativ ställföreträdare.

Direktionen
Radiotjänst
Stockholm 7.

Till den vakanta reporterplatsen vid Malmö-studion söker redaktör Bertil Norlander, vår kontaktman i Oskarshamn. Han är född 1925 och har realexamen men har kompletterat sina språkkunskaper genom ett flertal utlandsresor.[---]

Vi har fått en god erfarenhet av Norlander, eftersom han varit en mycket flitig programmakare. Han är rejäl, snabb och precis i sitt arbete, har ovanligt lätt att komma till tals med folk, hög som låg, har ett mycket angenämt sätt och ypperlig radoröst. Vi har överhuvudtaget de bästa erfarenheter av honom.

Rent motivmässigt spänner hans intressen över mycket vida fält med specialisering på reportage, konst, litteratur och underhållning. [---]

I sin nuvarande anställning på Oskarshamns-Tidningen har han 1120 kr. i månaden. Han står i begrepp att gifta sig och hans blivande fru har fått anställning som kammarskrivare vid tullen i Malmö, därför söker han anställning i Malmö. För att ytterligare meritiera sig praktiserar han på Dagens eko såsom vikarie för Ramsten mellan midsommar och 1 augusti.

Om denna praktik utfaller till belåtenhet, vilket är att förmoda - aktualitetsavdelningen har de bästa erfarenheter av Norlander - skulle det vara en stor glädje för mig om Direktionen kunde förorda Norlander till en anställning vid Malmö-studion.

En ytterligare fördel med Norlander är att han skulle kunna kombinera tjänsten som aktualitets- och underhållningsman. Sedan Anderberg helt övergick till musikavdelningstjänst, har vi inte haft någon speciell på underhållningen.[---]

Med utmärkt högaktning
(Gunnar Ollén)

Sveriges Radios dokumentarkiv.

Gänget på Djäknegatan

Norlander var tidningsjournalist i Oskarshamn och började sin radiobana som kåsör via studion i Kalmar. Men som journalist var han ju också intresserad av reportaget som form och prövade först på med korta inslag och sen längre, egna program. Reportagen krävde inspelningsbil på den tiden, och eftersom Kalmar hörde till Malmödistriktet var det Gotthard Landin som fick rycka ut med sin Snövit.

Det samarbetet visade på nya sidor hos Norlander, och efter ett bra inslag i Olléns amatörteaterserie *Kontakt med Thalia* fick han erbjudande om fast anställning.

– Jag kommer ihåg min entré på Djäknegatan 4. Kontorslängan låg högst upp i huset, och där innanför hissen var först Gunnars rum, och sen kom det som Ruth Schönberg – Östh hette hon på den tiden – hade ställt i ordning åt mig, det var väl sju kvadratmeter eller så. Man fick in ett skrivbord med vederbörliga pennor, och så en skrivmaskin...

– Hur stor kan personalen ha varit då?

– Ja, det var inte så många, det var Gunnar, och så Gunvor Blomquist och teknikerna Gotte Landin och Curt Åkeson, Ruth Östh som var sekreterare och framför allt skötte teknikbokningen, och så hade ju Wollmar Sandell kommit till som anställd den sommaren. Det var tydligen så att det saknades – förutom Gunnar själv – en "talande" programmerare, och det var väl det som jag skulle bli.

– Och trots din nyhetsbakgrund så var tanken den att du skulle bli allmänproducent?

– Det var väl så att det inte fanns någon direkt uppdelning, utan man gjorde allt mellan himmel och jord, det visade sig ju sen. Gunvor hade sitt revir inmutat för länge sen, och Wollmar sysslade med musik, men eftersom han aldrig på den tiden talade i radio – det gjorde han ju först senare i Moster Augustas pianoalbum och det där – så ville han alltid att jag skulle vara med honom och göra text och presentationer till musiken.

Wollmar verkade alltid lite stressad och gick framåt lutad med ett lite bekymrat utseende. Han var till en fantastisk hjälp genom sitt breda kontaktnät och framför allt sin fina näsa för repertoaren. Vare sig man gjorde barn- och ungdomsprogram, familjeprogram eller vad som helst så var det Wollmar man frågade om musikvalet.

Över huvud taget gjorde Wollmar en stor insats för att lyfta fram den så kallat lättare musiken i Malmö, och ofta var det tillsammans med Staffan Åkerberg. Det var också en otroligt användbar man trots att han satt i rullstol – alltid beredd och vänligt leende – för han satte ihop vilka kombinationer eller ensembler av musiker som man kunde tänkas behöva för ett visst ändamål.

Staffan Åkerberg, 1922 – 2004

Trots sitt fysiska handikapp – han var rullstolsburen – var Åkerberg en oerhört flitig och mångsidig musiker, både som dirigent, kompositör, arrangör, solist och ackompanjatör, och han behärskade såväl den klassiska musiken som jazzen och populärmusiken. På radio/TV i Malmö var han en institution under många år. Märkligt och sorgligt nog var följande den enda dödsruna jag kunde hitta på Google:

– Staffan Åkerberg, pianist och orkesterledare, Limhamn, har avlidit i en ålder av 81 år.

Han visade tidigt stor talang vid pianot och inledde redan som 15-åring sin långa bana som yrkesmusiker. På 1940-talet hade Staffan Åkerberg en egen radioorkester och när TV kom var han ofta ledare för orkestrar i olika program från Skåne, bland annat *Bialitt* och *Söndag vid Sundet*.

Han drog inga stilgränser för sitt arbete. Genom åren har Staffan Åkerberg kompat artister som Birgit Nilsson, Alice Babs, Lill-Babs, Lasse Lönndahl och Sonja Stjernquist. En av hans senare insatser var på Östen Warnerbrings album "Piraten, Bombi Bitt och jag.

Helsingborgs Dagblad

Men förutom de här programinsatserna skulle man vara nyhetsbevakare, och det var inte bara i Skåne, det gällde även Köpenhamn, och sen hade jag redan tidigare, innan jag kom till Malmö, haft kontakter med Barnavdelningen i Stockholm och gjort en del både åt dom och Skolradion. Det innebar att jag blev involverad i alla tänkbara funktioner här.

Konst, svett och stråkar

En viktig plats i Bertil Norlanders minnen från 1950-talet har den stora studion på Djäknegatan, exklusivt dekorerad med väggmålningar av Max Walter Svanberg, Anders Österlin och Carl-Otto Hultén. Studion användes framför allt till musik, vilket märktes på instrumenten som stod där, men det stora pingisbordet användes minst lika flitigt. Enligt Norlander var det mer eller mindre ett tjänsteåliggande att spela bordtennis. Själv var han ingen stjärna, men det gick bra ändå eftersom han fick bilda lag i dubbel med chefen. Ollén tog ju ändå alla bollar, oavsett var de hamnade på bordet.*

*/*Om Gunnar Ollén och bordtennisen, se bakgrundskapitlet sist i boken./*

Imaginister uppåt väggarna

– Den större av studiorna med sina nakna väggar gjordes mer inspirerande. Tre unga målare, då rätt okända, "imaginisterna" Max Walter Svanberg, Carl-Otto Hultén och Anders Österlin, inviterades att slå sig lösa på de skrikande tomma väggytorna. Det kunde vara reklam för dem, så mycket folk som nu vimlade i studio, hade Thorild Anderberg lockat dem med.

En dag i början av 50-talet, när de just hade haft en lyckad utställning av modern konst i hemmiljö, föll andan på dem. Under några veckor prydde de, uppkrupna på höga stegar, studion med sin fantasirikt dekorativa konst. Alldeles gratis! Men det var mycket som gick på lek i Malmöstudion, det hörde ihop med artistatmosfären. Skådespelarna trivdes.

Gunnar Ollén: Det underbara som kom genom luften.

Anm. När Sveriges Radio lämnade studiolokalerna på Djäknegatan räddades i varje fall en del av de där väggmålningarna över till radiohuset på Baltzarsgatan och sattes upp i receptionen.

Det producerades väldigt mycket musik i den studion, trots att ventilationen var dålig och luften inte alltid den bästa, särskilt inte efter ett intensivt bordtennispass. Musikerna satt ibland och spelade *Musik under arbetet* i bara underkläderna, och Norlander undrade vem som egentligen svettades mest, gubbarna på verkstadsgolvet eller gubbarna i studion.

Själv brukade han hallåa musiksändningarna, ofta långa och nästan alltid direktsända, och då satt han helt avskild i en mindre talstudio och "gick på lampa". En stor del av tiden var ren väntan, och det hände att han nickade till och vaknade av att det blev tyst i musiken. Då gällde det att snabbt bestämma sig för vilken låt som just hade spelats. Var det nu en skänklåt eller en brudmarsch... ja det gällde bara att hugga till med något, och det gick alltid bra, eftersom musikerna inte kunde höra felet och publiken förmodligen struntade i vilket.

Symfoni på bio

För större orkestrar räckte inte musikstudion till, och det gav radion vissa problem.

Konserthusstiftelsen i Malmö hade en symfoniorkester men inget konserthus, eftersom alla pengar hade satsats i den nya stora Stadsteatern.

Man hade tänkt sig att symfonikerna skulle fungera som teaterorkester och sen utnyttja den jättelika teatersalongen för egna konserter, men tyvärr hade akustiken där inte blivit så bra som den borde. Framför allt dög den inte för radiokonserter, och för klassisk musik i det större formatet valde man faktiskt bort Stadsteatern och använde i stället biografen Amiralen i Folkets Park.

Sambruket mellan teater och symfoniorkester satte sin prägel på spelsätt och repertoar. Stadsteatern gjorde många operetter, och det flitiga sysslandet med Lehar, Strauss, Kálmán och Benatzky gav en viss "wienerschwung" åt Malmösymfonikerna. Därför skilde sig radioorkestern i Malmö rätt tydligt från kollegerna på andra orter, och man spelade mer av klassisk populärmusik än nyare avantgarde.

Gunvors revir

– Gunvor Blomquist hade ju arbetat som sekreterare på universitetet i Lund och hade odlat upp ett stort kontaktnät med lämpliga föredragshållare. Den här verksamheten hade väl sin grund i den långa folkbildartradition som radion hade haft från starten 1925, och så fort Gunvor fick nys om någon föreläsning i Lund, där hon tyckte att "den här gubben skulle man kunna använda" så satte hon klorna i honom och pressade på om att nu borde han göra ett radioprogram.

På sitt rum hade hon ett stort vitt block, ett tjockt block med många blad, det var väl sådär femtio gånger femtio centimeter, och där skrev hon på olika ställen och i olika hörn om sina kontakter med föredragshållarna:

– Har talat med si och så, lovade manuskript till måndag, hördes icke av. Skitgubbe!

Eller:

– Den och den har lovat, kommer, jättefint!

Och sen, allt eftersom de här anteckningarna blev inaktuella så klippte hon ur dom, och då blev det ett hål i papperet så att hon kunde skriva igenom hålet in på nästa papper, tills hela första bladet var avverkat och kunde tas bort.

– *Hon hade ett kartotek också, med namn och uppgifter om föredragshållarna...*

– Ja just det, hon hade en väldigt minutiös ordning på detta, och när jag då talar om revir så innebar det att egentligen ingen annan fick ge sig in i den här verksamheten, den skötte hon som sin guldklimp. Och det gjorde hon ju med den äran, förstås.

– *Vad hade hon för rubriker – för då fanns väl inte Värt att veta?*

– Det var ingen serie utan enstaka rubricerade program, och framför allt så ägnade hon sig åt dom populära vetenskaperna, dom som gick hem... det var naturen, det var religionshistoria med Hans Ruin... fysik var väldigt populärt, och sen inte minst entomologen Carl H Lindroth... ja det var ju faktiskt en som man *möjligen* kunde få ta hand om. Honom var det helt ofarligt att släppa en diletant på, nämligen.

Lindroth gjorde ju regelbundna kåserier från insekternas värld, och det var en märklig man, för det krävdes inget mer än att man som producent gick in i i studion och satte sig mitt emot honom.

– *Han ville gärna ha in en klocka...*

– Ja, klocka och en åhörare! Han hade aldrig manus med sig utan han kom med ett litet pappstycke ungefär som ett vykort, och på det hade han skrivit diverse ord på fram- och baksidan, och så satte han igång... och sen var man tvungen att sitta och titta på honom, ha ögonkontakt med honom, för han berättade alltså fritt fram ur hjärtat, och så tittade han på sitt lilla kort och hittade väl en och annan ledtråd, och så berättade han för lyssnaren, denne ende som satt där hos honom.*

Han var nog nämligen en av de få som hade klart för sig hur radiolyssnandet egentligen går till. Många antog att dom hade en miljonpublik, och då kunde det låta som om man skulle tala på ett torg, men Carl H Lindroth han talade till radiolyssnaren, den ende och ensamme. Det blev väldigt lyckat – och inte nog med det, utan sen kunde han med hjälp av den där klockan sluta exakt på minuten, och det var aldrig frågan om att klippa eller förkorta.

*/ *Enligt ljudteknikern Harry Schönberg hände det, en gång när Gunvor inte var där, att han fick starta bandet och låta det rulla medan han själv gick in i studion för att agera åhörare till Lindroth. Det blev inga klipp den gången heller./*

Miks up

Fastän Gunvor Blomqvist hördes mycket i radion så fanns det genrer där hon inte kände sig hemma, till exempel dansmusiken. Där fick Bertil Norlander rycka in som hallå och programledare, eller konferencier som det hette på den tiden.

Bland annat gjorde han en del direktsänd underhållning från Malmö Folkets Park och Parapeten i Helsingborg. Där delade han ofta scenen med sydländska orkestrar, och då gällde det att hålla koll på hallåmikrofonen som stod på scenen tillsammans med orkesterns egna. Rätt som det var kunde nämligen någon av artisterna hugga tag i första bästa mik för sin sånginsats eller för att tala till publiken, och om det då råkade bli hallåmiken så var det, med Norlanders formulering, "*inte helt till fördel för sändningen*".

Att göra radio kunde alltså vara lite äventyrligt på den tiden, och man fick ta det med humor och improvisation för att över huvud taget klara jobbet. Norlander kallar det för "*en glad amatörism*", alltså inget lättsinne men ändå ett visst mått av chanstagnation, ofta på grund av de tekniska förutsättningarna som var så annorlunda då.

Mässfall

Mitt i en högmässa, till exempel, gick plötsligt strömmen och allt blev tyst i etern. En frenetisk felsökning började, och efter en stund visade det sig att en körmedlem på orgelläktaren hade blivit varm och hängigt av sig paletån på en bra krok som oturligt nog var huvudströmbrytaren. Under tiden gick högmässan vidare i kyrkan, och när teknikern hittat felet fortsatte sändningen som om ingenting hade hänt.

Någon förklaring fick lyssnarna inte, och enligt Norlander var det nog heller ingen som funderade så mycket över avbrottet, det var bara något som hände. Tekniken var som den var, och bakom den "glada amatörismen" låg egentligen en kallblodig yrkesvana hos både tekniker och programmedarbetare.

Ibland hänger det på en tråd.

Särskilt vid OB-sändningar fick man vara beredd på improviserade nödlösningar. Ljudteknikern Harry Schönberg har berättat om en gudstjänst i Filadelfia i Malmö, där en relativt nyanställd Lasse Holmqvist var hallåman och han själv var ensam tekniker.

Hallåets uppgift vid gudstjänster var dels en inledning där man berättade lite om kyrkan och annat som kunde vara intressant för lyssnarna, dels en liten avannons. Men då fick man inte synas och höras inne i kyrkan så att man störde andakten för de närvarande.

Med tanke på rundgången var det inte heller lämpligt att sitta med hallåmikrofonen inne hos teknikern där det ju måste finnas en högtalare för lyssning, så Lasse placerades i ett eget rum intill. Problemet var bara det att han varken hörde eller såg någonting av gudstjänsten. Påannonsen kunde han starta på klocka, men sluttiden var lite svår att förutse, så Harry tog till ett beprövat teknikerknep. Han fäste ett snöre i Lasses fot och berättade att när det ryckte i snöret var det dags för avannons.

Tyvärr hade inte Lasse orkat sitta stilla under hela den långa gudstjänsten utan varit uppe och promenerat, och snöret hade slitits av utan att han märkte det. Sluttonerna inifrån kyrkan förklingade, men ingen avannons gick ut i etern när Schönberg ryckte. Pausen hann växa till minst tio sekunder innan han hunnit resa sig från kontrollbordet, hasta fram till dörren och viska åt Lasse att sätta igång. Med dagens teknik hade incidenten knappast uppstått.

Efter bandad intervju med Harry Schönberg.

Stockholmare och köpenhamnare

När Norlander kom till Malmö hade han redan en del bra kontakter på stockholmsradion, som Birgitta Bohman på barnavdelningen. Samarbetet löpte i regel utan problem, och ibland var det han som kom med programförslagen, ibland var det något som Stockholm behövde.

Lite knepigt kunde det förstås bli ibland på nyhetssidan, där Norlander nu hade fått huvudansvaret i Malmö. Kunskapen om Skånes geografi var lite diffus i huvudstaden, och det hände t ex att nyhetschefen Per Persson ringde och sa:

– Hörrudu, det har visst vart en översvämning nere på Kullahalvön... kan du sticka dit och ge oss en treminutare om tjugo minuter?

– Ja... jo men först måste jag kolla om vi har nån bil tillgänglig, och sen är det ju en timmas restid dit och lika mycket tillbaka...

Sen bevakade vi ju Köpenhamn också, och jag vet inte hur många gånger man satt på den där båten över till det ena och det andra. Jag var till exempel där på danske statsministerns begravning, och när prinsessan Margrethe, den blivande drottningen, firade sin myndighetsdag så sprang jag med miken bakom kortegen genom nästan hela stan...

Ja, så var det ju den där grönlandsbåten *Hans Hedtoft* som krockade med ett isberg utanför Grönland och förläste, då blev man också överskickad till Köpenhamn med sin Maihak. Jag skulle få hänga på en dansk reporter som hade ordnat lift med militärflyg upp till olyckplatsen, och vi var just på väg till flygbasen när vi blev stoppade. Nån hade kommit på att det inte fanns nån möjlighet att ta sig hem i rimlig tid med materialet. Det enda flyg som gick från Grönland var en linje som öppnades en gång var fjortonde dag... så det reportaget blev inställt.

Tidiga medarbetare

Eftersom malmöradion fortfarande hade så få egna anställda var man mycket beroende av frilansande tidningsjournalister, berättar Norlander. Särskilt gällde det för sportreferaten på söndagarna, där den gamle sprintermästaren Lennart Strandberg på Arbetet förekom flitigt, liksom bröderna Birger och Gösta Buhre på Sydsvenskan.

Gary Engman fick fast anställning på Kvällsposten redan som sjuttonåring och började tidigt frilansa i radion. I början var det väl rätt naturligt att han fick syssla mycket med ungdomsprogram. Han jobbade envetet på att skaffa sig en position och lyckades bland annat tjata sig till ett vikariat i

Berlin. Andra har talat om den unge Engmans nervositet, men Norlander ville hellre karakterisera honom som "stirrig", alltså rastlös och otålig, med myror i kroppen.

I ungdomsprogrammen, som Malmö gjorde ganska mycket av på den tiden, medverkade till exempel skådespelaren Åke Jörfalk från Stadsteatern i specialskrivna sketcher. Gunvor Blomquist var också med en hel del, fast kanske mest med litet ambitiösare, kulturella inslag. Popen kom in på allvar först lite senare – på 60-talet i det nya radiohuset på Baltzarsgatan – när programserien *Tio i topp* började. Man sände topplistan med publik från olika ställen i landet, och Bertil Norlander och Wollmar Sandell tillbringade mycket tid i aulor och andra ställen där skolungdomarna skulle rösta fram de bästa poplåtarna. Men det hände en del minnesvärt även utanför själva programproduktionen:

– På den här tiden omfattade Södra distriktet inte bara Skåne och Blekinge utan också stora delar av Småland och Halland, med studior och lokalombud så långt borta som Kalmar, Växjö och Halmstad. Gunnar Ollén brukade ordna årliga konferenser för hela distriktet, och helst skulle alla vara med. Man stängde i stort sett hela radiohuset och inställde verksamheten den där dagen, så långt det var möjligt.

För att underlätta konferensen ekonomiskt brukade man kontakta någon lämplig stad som kunde lockas att ställa upp som värd, för det gav ju en viss ära och uppmärksamhet att hela radiodistriktet kom dit. Först sammanträdde radiofolket och diskuterade programfrågor och annat viktigt, och sen på kvällen bjöd värdstaden hela sällskapet plus sina egna representanter på något trevligt evenemang.

Särskilt minnesvärt blev det en gång när Simrishamns stad stod som middagsvärd på traditionsrika Hotel Svea. Det här var på hösten, i ålatiden förstås – ålen är ju närmast en symbol för Österlen – och det var mycket ål på bordet. Nu fanns det dock ett litet aber: Simrishamns stad hade tagit ett generellt beslut om spritfri representation, och det gick inte så bra ihop med ål. Lösningen blev en kompromiss, där radion stod för dryckerna och staden för resten.

Beslutet underlättades av att Olof Rydbeck var med på distriktskonferensen, för han såg det som otänkbart att äta ål utan rätt saker att dricka. Rydbeck var en sällskapsmänniska som gärna satt och diskuterade över en grogg till både ett och två på natten. Fast den här gången fick nog radiochefen en del att förklara för sina revisorer när det dök upp en nota från Simrishamn på 35 groggar, 35 snapsar, med mera, med mera – men icke en matbit!

Hur gick det egentligen till på de där programkonferenserna?

Bertil Norlander i bandad intervju.

Hans Alfredson

Karnevalsspexet i Lund 1954 hyllades redan vid uruppförandet som ett av tidernas bästa. Det hette *Djings Khan* och skrevs av ett gäng med Hans Alfredson i spetsen, och Hasse spelade titelrollen med stor bravur. Ollén noterade begåvningen och skrev upp telefonnumret i almanackan, men antagligen fanns det just då andra behov som kändes mer akuta, och någon omedelbar kontakt tycks det inte ha blivit.

För Hasse Alfredson hade det väl också varit för tidigt, eftersom han var långt ifrån klar med studierna. Två år senare, på våren 1956, satt han som redaktör för studenttidningen Lundagård och förberedde samtidigt sin sista tenta. Framtiden var ordnad, för efter examen väntade ett journalistjobb på Kvällsposten i Malmö.

Då ringde telefonen.

Det var docent Ollén som undrade om kandidat Alfredson var intresserad av en nyinrättad underhållningstjänst på malmöradion. Jaa... joo... tanken var ny, men det lät ju väldigt roligt, så kandidaten tackade ja och sa upp sin plats på Kvällsposten. Tyvärr ringde docenten igen någon vecka senare och berättade att han inte hade kunnat få loss de där pengarna som han behövde till tjänsten. Hasse Alfredson blev besviken, särskilt som tidningsjobbet redan hade gått vidare till Cilla Ingvar.

Men tanken på radio hade slagit rot, och när Hasse lite senare var i Stockholm för en konferens med andra studenttidningsredaktörer letade han upp radions underhållningsredaktion på Banérgatan 37, ringde på och berättade hur han just hade blivit snuvad på ett radiojobb i Malmö och nu undrade om det möjligen fanns något liknade att få i Stockholm i stället.

Ja, jo... meriterna var ju intressanta, och man hade just haft en tjänst utannonserad, men tyvärr hade den just gått till Jörgen Cederberg... fast man kunde kanske ordna någon sorts extra anställning över sommaren och sen se hur det gick?

Hasse accepterade villkoren och reste nöjd hem till Lund, gjorde sin sista tenta och fick sin

examen. Sen åkte han till Stockholm, började på radion och mötte bland de nya arbetskamraterna en lång, rödlett uppsalaspexare som hette Tage. Lite snopet måste det nog ha känts nere i Malmö när det missade fyndet började stiga allt högre mot stjärnorna, men i efterhand tycker Gunnar Ollén att det ändå var bäst som skedde – för vad hade hänt med svensk underhållning om inte Hasse och Tage hade träffats?

Fast, kan man tillägga, utan Ollén hade Kvällsposten fått en intressant medarbetare.

Efter telefonintervju med Hans Alfredson och samtal med Gunnar Ollén.

Lars Holmqvist

En förarglig miss, det där med Alfredson, men bara några månader senare skulle Gunnar Ollén hitta en annan begåvad lundensare, fast egentligen var det väl han som hittade Ollén. Så här gick det till enligt Lasse Holmqvists memoarer:

Det var ungdomsprogrammet *Fönstret* som väckte Lasses radiointresse, och i "lumpen" efter studenten skrev han till Åke Falck och frågade om möjligheterna till jobb. Svaret var vänligt men inte uppmuntrande, så Lasse satsade i stället på studier, nöjen och kåriffel i Lund. Men några år senare, på ett hotellrum i Italien, råkade han hitta Falcks brev i portföljen, och den gamla tanken dök upp igen. Det blev ett nytt, långt brev till Radiotjänst, men den här gången till Gunnar Ollén i Malmö, och nu gick det bättre.

Bara några veckor senare fick han träffa Ollén, och sen dröjde det inte länge till debuten. Lasse fick nämligen i uppdrag att ta med sig tre andra lundastudenter för ett radioinslag om sommarens resor, arbete och äventyr.

– Inte utan stolthet ledde jag lundadelegationen på resan till Malmö, lotsade den från Centralen till Djäknegatan 4 och presenterade den för Ollén. Inspelningen påbörjades. Ollén var själv programledare och intervjuade oss en efter en.

Min kärlek till radio, min längtan att få bli reporter och min positiva kontakt med Gunnar Ollén hade ändå inte gjort mig till någon redan färdig yrkesman. När samtalet var över bad Ollén mina tre vänner sitta ut i foajén så länge, medan han *gjorde om* hela intervjun med mig. Jag hade nämligen talat för tyst, för odistinkt och dessutom inte haft mycket att säga. Jag kanske inte visade det öppet men jag var mycket nedslagen på hemresan och hade väl redan övergett mina framtidsplaner.

Lars Holmqvist: *På luffen, 1967.*

Andra chansen

Men Lasse Holmqvist hämtade sig, och två månader senare var det dags för nästa försök. Han hade blivit starkt berörd av Kurt Anderssons radorapporter från Ungernupproret i november 1956 och engagerade sig därför i studentkårens hastigt anordnade demonstration mot det ryska intåget. Man arbetade under hela helgen med plakat, banderoller och stencilerade flygblad, och på måndagen ringde Lasse till Gunnar Ollén och berättade vad som skulle hända. Ollén nappade snabbt och skickade in en radiobil till Lund med direkt uppkoppling till nyhetsprogrammet *Journalen* i Stockholm.

Vid halv niotiden på kvällen var Mårtenstorget fyllt av 5 000 personer med facklor i händerna, och Lasse Holmqvist gjorde sitt livs första direktsändning. Gripen av stundens allvar och dramatik lyckades han betydligt bättre den här gången, och sen kom det ena frilansuppdraget efter det andra från nyhetsredaktionen. En lång och framgångsrik radio- och TV-bana hade börjat, men det som på allvar fick Ollén att se Lasses potential var ett annat och kanske inte lika självklart meriterande framträdande.

En gammal tradition i Lund är siste apriltävlingarna på centrala idrottsplatsen, och huvudnumret är dragkampen mellan lag från de olika studentnationerna, livligt refererade och påhejade av en skämtsam speaker. Valborg 1957 hette speakern Holmqvist, och ett team från Malmö var där och filmade för Sydsvenska TV-journalen. Reporter var Gunnar Ollén, som nog dittills hade tänkt sig Lasse som nyhetsjournalist, men nu gjorde han en upptäckt.

Den där store lundensaren kunde ju improvisera och säga roliga saker!

De repliker som Ollén hade fäst sig vid – t ex "*Ligg inte där och dra er, för då kan ni lika gärna dra åt helvete!*" – tonar Lasse Holmqvist klädsamt ner i sina memoarer, men det var kanske helheten som imponerade. Hur som helst hade distriktschefen fått en vidgad uppfattning av Lasses potential, och uppdragen blev fler och intressantare.

Holmqvist: *På luffen*. Ollén: *Det underbara som kom genom luften*.

Kand. Lars Holmqvist
Akademiska Föreningen 8
LUND

Broder!

Bekräftar vår telefonöverenskommelse att Du vikarierar på Malmöstudion under Gunvor Blomquists semester (12/8 - 30/8). Lönen blir i relation till en månadslön av 1100 kr. i månaden.

Samtidigt noterar jag, att Du gör jourtjänst torsdagen den 30 maj, kl. 13 - 18, på studion.

Vänner
(Gunnar Ollén)

Sveriges Radios dokumentarkiv.

Ur Malmöproduktion 1957

Radio:

Malmöveckan var en stor musikalisk satsning i januari -57 med det bästa som regionen kunde erbjuda, till exempel konsertpianisten Hilda Waldeland i Malmö, Ingvar Wieslander, kompositör och kapellmästare vid Stadsteatern och kompositören John Fernström, också verksam som violinist, dirigent och kommunal musikleddare i Lund.

Ett öga ser igen. Rune Ruhnbro's uppmärksammade och opinionsbildande reportage på plats vid Bo Strömstedts hornhinnetransplantation.

Följ med till Moriskan! Svensk-dansk sommarunderhållning som sändes i P2 torsdagskvällar från juni till augusti och återkom även 1958. Programledare var Rune Ruhnbro tillsammans med den danska radiostjärnan Vollmer Sørensen.

Pompeji. Föreläsningsserie av lundadocenten Hans Villius.

Besökstid, programmet för sjukskrivna, flyttas från Stockholm till Malmö, och programledare blev då redan från början Arne Ericsson, som sen skulle göra programmet ända fram till 1986, alltså i nästan trettio år och sammanlagt 1173 program, en av Sveriges längsta radioserier.

Bland det övriga: Sten Broman leder en musikfrågesport i P2 och Ingrid Schrewelius medverkar flitigt från Helsingborg.

TV:

"Vilken filmstjärna?" 12 frågor om film. 25 minuters TV-sändning från Malmö över Köpenhamn. Två filmkritiker från Malmö tävlade mot två medlemmar av Lunds studentfilmstudio. Enväldig domare var Ingmar Bergman.

Herr Sleeman kommer. Spel i en akt av Hjalmar Bergman. TV-manus och regi av Ingmar Bergman. Medverkande: Naima Wifstrand, Jullan Kindahl, Bibi Andersson, Max von Sydow och Yngve Nordwall (som Herr Sleeman). Sändes 18 april 1957.

Det här var Bergmans – och Malmö - allra första TV-teateruppsättning, och eftersom både regissör och skådespelare fanns i Malmö gjordes repetitionsarbetet där. Men SR Malmö hade varken liveteam eller studio så pjäsen måste sändas från Stockholm, där även dekoren byggdes och stod klar när ensemblen kom upp.

Missförståndet av det årets nobelpristagare Albert Camus producerades också av Malmö för TV-teatern, och både regissören Lars-Levi Laestadius och skådespelarna – bland andra Naima Wifstrand, Ingrid Thulin och Rune Thuresson - hämtades från Malmö Stadsteater. Även nu repeterade man i Malmö och sände från Stockholm, lämpligt nog den 13 december, så att Camus kunde vara med i studion.
Tablåuppgifter, Röster i Radio 1957.

Lasses lärospån

Efter att på olika sätt ha skaffat sig ljudradiovana fick Lars Holmqvist under hösten 1957 prova på det som sen skulle bli hans liv – televisionen. Då avlöste han nämligen Ollén och Norlander som redaktör för Sydsvenska TV-journalen, i stort sett den enda chans som fanns i Malmö för att känna på mediet.

Det är möjligt att Lasse började med enstaka inslag åt de erfarna kollegerna, men hans första egna produktion sändes den 29 november -57 med inslag om Malmös luciakandidater, en lappländsk utställning i Limhamn och en studentafton i Lund. Trots att tidningskritiken var rätt sval fick Lasse fortsätta och lärde sig tydligen snabbt, för redan i slutet av januari -58 skrev Sydsvenskan:

– Svenska TV-journalen var mycket omväxlande. Från "Kröningspremiären" i Lund* visades en episod av stark dramatisk kraft. Stormens härjningar i bl. a. Trelleborg och Halland med den egendomliga konstellationen åska – snö var väl påpassat. Exportartikeln grekiska hembiträden visade en provkarta på både välväxta och trevliga damer, som undergick läkarkontroll. En dramatisk helikopterfärd och förmodligen relativt smärtfri tandläkarebehandling var intressanta inslag. [- - -] Det var en bra journal.

/* *Kröningen* är en pjäs från 1956 av Lars Forsell!

Ljusen från Lund

Med Malmös lilla redaktion och stora ambitioner gick det inte an att bara göra TV-journaler. Den 10 maj 1958 berättar Röster i Radio om ett P2-program som Lasse Holmqvist gjorde tillsammans med sin tidigare studentkollega Hans Alfredson, då anställd på radiounderhållningen i Stockholm. Det var ett 45 minuter långt program kring lundakarnevalen där båda för övrigt var aningen jäviga, Hasse som en av författarna till karnevalsrevyn *Doktor Knaustus* och Lasse som Karnevalskommissarie för Radio och Television. Programmet fick 3½ sida i programtidningen, med många bilder från Lund.

På tal om insiders kan man nämna att i karnevalsrevyn uppträdde de blivande radio/TV-medarbetarna Cilla Ingvar och Gertrud Hemmel, medan Karnevalsamiralen hette Jan-Öjvind Swahn. Man kan fråga sig hur många av dessa lundensiska talanger som hade kommit fram i media utan Gunnar Olléns energi och känsliga väderkorn?

Mera Lund blev det sen i P2 under rubriken *Lunna pågar och några till. Litet kvällsnöje från Lund*. Medproducent var Bo Strömstedt och Cilla sjöng spexvisor, fast för balansens skull fick hon göra det tillsammans med Uppsalas revyrottning Lena Granhagen.

Ur Malmös produktion 1958

Radio:

Besökstid. Program för sjukskrivna med Arne Ericsson

Teatern – mitt liv. Kvällsbesök hos Poul Reumert. Intervjuprogram av Gunnar Ollén.

Karneval i Lund. P2 den 10 maj. Hans Alfredson och Lars Holmqvist. Dessutom medverkande bland andra revyprimadonnan Cilla Ingvar, karnevalsamiralen Jan-Öjvind Swahn och förre karnevalsgeneralen Knut Borglin.

Vårvandring i Malmö. Allan Edwall läser ur Bo Widerbergs roman *Erotikon*.

Sydsvensk TV-journal går på sista varvet, nu med Lars Holmqvist som ordinarie redaktör. Avslutas i och med att TV-länken från Stockholm och Göteborg byggs ut till Malmö, påskyndad av fotbolls-VM, där en del matcher spelades i Malmö.

En lycklig människa. Rune Ruhnbro besöker kyrkoherde Gunnar Rosendahl, den karismatiske "Fader Gunnar" i Osby.

Lunna pågar och några till. Kvällsunderhållning i P2 av lundensarna Bo Strömstedt och Lars Holmqvist. Spexvisor med mera av kören Lunna pågar, medverkan också av studentrevyernas Lena Granhagen och Cilla Ingvar. Lunna pågar är annars det gamla namnet på domkyrkotornen i Lund.

TV:

Sommar-Sverige, underhållningsserie med fyra program vardera från Malmö och Göteborg. Programledare i Malmö var Lars Holmqvist

Venetianskan. Komedi av okänd 1500-talsförfattare. Regi Ingmar Bergman, medverkande bland andra Folke Sundqvist, Eva Stiberg och Sture Lagerwall. Eftersom Malmö fortfarande inte hade några resurser för liveproduktion producerades och repeterades uppsättningen i Malmö – liksom tidigare *Herr Sleeman kommer* - och direktsändes sen från Stockholm.

Dansk-svensk underhållning från Pantomimteatern på Tivoli. Transmission från Danmarks Radio, kommenterad av Lasse Holmqvist.

Sagan av Hjalmar Bergman. Regi Ingmar Bergman. Bibi Andersson, Folke Sundqvist, Ingrid Thulin, Gunnel Lindblom, Max von Sydow och Toivo Pawlo.

Spetälska. Filmad dokumentär. Malmöfotografen Bertil Rubin besöker en etiopisk spetälskekoloni.

Rabies av Olle Hedberg. Regi Ingmar Bergman. Med Max von Sydow, Gunnel Lindblom, Åke Fridell, Bibi Andersson, Folke Sundqvist, Tor Isedal, Axel Düberg och Toivo Pawlo.

Tablåuppgifter, Röster i Radio 1958.

En profil tar form

Vårsäsongen 1959 börjar man se ett drag som skulle prägla Lasse Holmqvist under hela hans karriär, nämligen intresset för det personliga samtalet, gärna med originella människor i udda yrken och miljöer. Det började med några enstaka program: En hattmakare i Kristianstad, en träskomakare i norra Skåne och mästebrottaren, dubbla OS-guldmedaljören Johan Richthoff, frejdig frikyrkopastor på Limhamn.

Höga vederbörande i Stockholm gillade mixen av intervju och dokumentär och ville ha hel serie i samma stil - eller om det möjligen var Gunnar Ollén som än en gång hade fått dem att inse vad de ville. Hur som helst säger Lasse i sina memoarer att hans yrkeslivs intressantaste och mest avgörande ögonblick var när Per-Martin Hamberg ringde och bad honom göra en serie.

– Ut på luffen bara, du och en fotograf! sa Hamberg, och det var väl där som rubriken föddes. Det allra första *På luffen* sändes den 30 juni -59, och många luffarfärder från Malmö skulle det bli, i decennier framöver. Lasse lånade också titeln till den memoarbok som kom år 1967.

Publik och press gillade programmen, och för Malmöradion var det ett stort och viktigt lyft med en serie som hela Sverige talade om, nu när utbyggnaden av länknätet började bli klar. Allting brukade ju annars hända i Stockholm, men tack vare Lasse kunde nu "landsorten" både se och synas.

När jag intervjuar gamla kolleger märks det tydligt att det var något speciellt att ha gått på luffen med Lasse, särskilt i "förstaupplagan". En av dem var Aina Behring.

– Jag hade aldrig i mitt liv jobbat med film tidigare, men jag hade sysslat med teater ända från gymnasiet och läst mycket, så jag visste ju precis vad en scripta skulle göra. Nu fanns för all del en stockholmsproducent med i början, det var Åsa Holmsen, gift med Egil Holmsen som var filmregissör.

– *Var det ingen som kunde film i Malmö?*

– Jo, fotografen förstas, Janne Andersson, och ljudteknikern. Lasse själv kunde inte så mycket, och programmet var väl fortfarande betalat av Stockholm, så det var ingen malmöproduktion i den bemärkelsen, men det var ändå ett programförslag från Lasse och Gunnar.

Luffarminnen

Aina Behring berättar att det allra första Luffen-program som spelades in handlade om de verkliga vagabonderna och deras liv. Dem fann man på glasbruken i Småland, där luffarna fick sova vid ugnarna. Teamet filmade i Åfors, Johansfors och Strömbergshyttan, och Lasse intervjuade luffarna.

Då var Aina helt utestängd från inspelningen, vilket inte var alldeles ovanligt när det gällde vissa manliga intervjuobjekt: *"Inga fruntimmer här inne!"* Hon vet ändå att Lasse – icke helt reglementsenligt – hade med sig en "halva" vodka eller liknande dryck för att få fart på samtalet.

Vid en annan intervju var kvinnor också förbjudna, nämligen det internt legendariska besöket hos "gubben Blixt" i norra Skåne, men där var Aina närmast lycklig att få stanna utanför stugan, eftersom odören där inne, artigt uttryckt, var mycket intensiv. Ljudteknikern Harry Schönberg minns också hur glad han var över att inspelningsapparaturen fanns ute i bilen. Intervjuare och fotograf fick hårda ut bäst de kunde.

Till doften bidrog möjligen Blixts originella sätt att duka bordet. I stället för duk använde han tidningspapper som aldrig togs bort utan bara täcktes över med nya blad när de blev alltför solkiga. Lagret var uppskattningsvis en decimeter tjockt vid filmteamets besök.

Bland de andra som presenterades i programserien fanns den småländske poeten och författaren Josef Högstedt i Stenberg, mer känd som Pälle Näver, en diktande lantbrukarhustru på Kalmarsslätten, en fiskare på Öland och Lasses speciella favorit, vissångerskan Vendela Johansson i Delary, som fick två program för att presentera sin skatt av ouppptecknade folkvisor. Nittioåringen som bland annat hade träffat operasångerskan Kristina Nilsson flera gånger får ett par smått förälskade sidor i Lasses bok, På luffen:

– Vendela var en underbar kvinna. Sina 90 år till trots hade hon en fantastisk feminin utstrålning. Hon var helt betagande när hon sjöng den romantiska visan "Säg minnes du den första gången" och jag kommer aldrig att glömma när vi i en inspelningspaus satt och drack kaffe och Vendela sa:

- Sen kan jag en visa som inte går å filma.
- Varför det då?
- Den e lite fräck.
- Hur fräck då?
- Ja, inte värre än att man har rolet å den.
- Då kan vi väl spela in den.
- Nä minsann. Det vet en väl att en allri få ha redet rolet i TV å radio.
- Men en ljudinspelning kan vi väl få göra?

Det fick vi och jag hoppas att ljudingenjör Harry Schönberg fortfarande har kvar Vendelas förtjusande tolkning av Stumpen, en liten fräckis från sekelskiftet. Visan var betydligt obscenare än Per Oscarssons föreställning Annandag Jul 1966 men inte alls så fräck som de danska sänger härliga Cleo hade sjungit i en tidigare Hörna och som svenska folket kraftigt applåderat utan att ha förstått vad de handlade om.

Fotograf vid det tillfället var Åke G. Nilsson som kunde berätta att eftersom kameran saknade zoom fick man lägga ut räls på golvet för att kunna åka mellan bordet och kaminen fram till utdragssoffan, där Vendela satt. Mikrofonen som hon sjöng i fick gömmas i en blomvas. När det andra programmet med Vendela Johansson sändes var vi inne på 60-talet och Lasse Holmqvist var ett namn inte bara i Lund och Malmö utan över hela Sverige.

Moriskan

På luffen var kanske det mest uppmärksammade som kom från Malmö i slutet av 50-talet, men det hände en hel del annat också. I radio gjorde man till exempel en stor underhållningsserie 1957/58 med rubriken *Följ med till Moriskan!*

Det var en svensk-dansk samproduktion med musik och artister från båda länderna. Programledare var Malmös Rune Ruhnbro tillsammans med Volmer Sørensen som då var lika stor i Danmark som Hyland i Sverige. I övrigt var Sørensen sångare, skådespelare och regissör, och en mycket framstående text- och manusförfattare. Bland annat satte han ord till *Dansevisen* som vann Eurovisionsfinalen 1963 med Grethe och Jørgen Ingmann.

Den tretton veckor långa programserien sändes direkt i båda länderna med levande publik kring scenen på Moriska paviljongen i Malmö Folkets park. Moriskan byggdes i sagoinspirerad stil i början av 1900-talet och lär på många sätt sakna sitt motstycke i Sverige, med bland annat sju orientaliska

tom. Anläggningen är fortfarande i fullt bruk med scen, dansgolv och restaurang.

Tvåspråkigheten var naturligtvis ett experiment men tycks inte ha ställt till något större problem för vare sig publik eller medverkande. Programledarna översatte då och då, och ibland fick det bli någon sorts skandinaviska, berättar Aina Behring som fanns med bakom scenen som en kombination av scripta, studiovärdinna och studioman.

– Det var musik och prat i skön blandning, och det fungerade lite som Allsång på Skansen på så sätt att det fanns folk som kom tidigt med matsäck och tittade på hela repetitionen. En del tanter kom varenda vecka och hade handarbete med sig och virkade och sydde medan de väntade – jag minns särskilt en dam som hette Vendela, tror jag, jag fick flera grytlappar av henne...

– *Det fick Rune Ruhnbro också – fast han var osäker på namnet, möjligen hette hon något i stil med Zenobia ... men hur som helst så uppvaktade hon honom flitigt, påstod han.*

– Sådant hände.

– *Vilka medverkande minns du när du tänker tillbaka?*

– Ja definitivt Zarah Leander... att vi fick henne med berodde säkert en hel del på hennes gode vän Harald Lindwall, som var chef för Folkets Park på den tiden. Han hjälpte mig att ta hand om henne, och det behövdes, för jag har aldrig sett nån så nervös före ett framträdande. Hon stod där och nästan skalv bakom scenen, och vi fick turas om att hålla henne i handen.

Sen, precis när hon skulle in så stod Lindwall där mycket påpassligt med ett glas konjak, som hon svepte, och sen var det bara rakt in genom den där dörren i fonden och... full magnificens! Primadonna!

– *Hon kanske behövde det där adrenalinet?*

– Ja, på något sätt... och sen var hon ju väldigt rar. Och Hülphers hade hon förstås med sig, han ackompanjerade. Annars var det väl Wollmar som höll i musiken.

– *Vilka andra artister hade ni med?*

– Max Hansen var väl där, och Grete Sønck som var en väldigt populär sångerska i Danmark på den tiden. Hon levde ihop med Volmer Sørensen och de gifte sig senare. Och naturligtvis hade vi Raquel Rastenni, som var den riktigt stora danska schlagersångerskan då.

– *Var det mest danskar?*

– Nej då, tanken var ju att det skulle vara någorlunda jämnt mellan danskt och svenskt. Vi hade Åke Grönberg som var en oerhört folkjär skådespelare, och Malmöradions egen Leif "Smokerings" Andersson, som började slå igenom på allvar med sina jazzkåserier.

– Och alldeles speciellt minns jag Monica Zetterlund som var precis i början av sin karriär – hon var väl nätt och jämnt tjugo och hade just varit i Amerika och sjungit. Hon hade ju en makalös röst, men det märkvärdigaste var nog att hon sjöng jazz på svenska. Det var faktiskt lite sensationellt på den tiden, man var van vid att det alltid skulle vara på engelska.

– *Vem hade skrivit de svenska texterna åt henne? Beppe Wolgers?*

– Det kan ha varit Beppe redan då... jag kommer inte ihåg vad hon sjöng, men jag vet det här att hon sjöng på svenska och det var ändå jazz. Och så kom Ann-Louise Hansson, en ung liten tjej – vad kan hon ha varit, sjutton-arton kanske? Och sen... ja, vi hade en del utländska artister också, som kom och jobbade på Tivoli eller något sådant.

– *Ni måste ju ha haft en redaktion också, utöver dig och programledarna, för att ragga fram alla de där gästerna och sätta ihop ett bra körschema.*

– O ja! Det var Allan Schulman som var producent, han var utlånad från Stockholm, där han jobbade till exempel med Sigge Fürst i Frukostklubben – det var då innan han gick över till TV och producerade Hylands hörna. Volmer och Rune var också aktiva i förberedelserna, och så hade vi Arne Ericson som satt och skrev manus, och Bertil, min man, var med och skrev... i några fall gjorde de sångtexter också, fast i regel sjöng artisterna ur sin repertoar, ungefär som de brukar nu.

– *Vad fanns det utöver musiken då?*

– Det var väl mest mellansnack... det här var ju ren underhållning, inga seriösa intervjuer och så. Lite tema Sverige – Danmark och dagsaktuella saker. Vänskapligt snack, förståelse mellan länderna och så vidare.

Utlandet som hemmaplan

Det svensk-danska temat var ingen tillfällighet. Närheten till Danmark och kontinenten var ett av Gunnar Olléns ständigt återkommande argument för resurser åt Malmö. Man kunde ju inte sitta i Stockholm och veta vad som hände i Köpenhamn, lika lite som stockholmarna hade koll på händelser och talanger i Sydsverige.

Rune Ruhnbro menade också att den stora samproduktionen på Moriskan hade kommit till tack vare Olléns goda försäkringar på den danska radion och särskilt genom Sydsvenska TV-journalen som gav danskarna massor av bra programstoff praktiskt taget gratis.

En viktig roll i planeringen hade Arne Ericsson haft, enligt Olléns kommentar i Sveriges Radios årsbok 1957, och succén med Moriskan bidrog till att Arne fick ta över sin blivande långkörare, *Besökstid*, som tidigare hade sänts från Stockholm. Både radio och TV i Malmö skulle sen fortsätta sitt aktiva samarbete över Sundet i många år och många olika genrer, inte minst genom danskvännen Lasse Holmqvist.

TV-teater med Ingmar Bergman

Aina Behring hade arbetat mycket med Bergman vid radioteatern, och nu, år 1957, fick hon vara med om hans TV-teaterdebut.

– *Så pass tidigt? Vad hade ni för faciliteter för det?*

– Ingenting. Vi repeterade allting nere i Malmö, skådespelarna var härifrån och det var *Herr Sleeman kommer* som var hans första TV-uppdrag. Och vi repeterade uppe på teatern.

– *Vad gjorde du då?*

– Då var jag scripta, repetitionsscripta, och när vi sen gick i direktsändning var jag sufflös, för kontrollrumsarbete hade jag ju liksom inte provat på. Scenograf var Martin Ahlbom som annars fanns på Malmö stadsteater, en fin och blid gammal man, och han gjorde den naturligtvis tillsammans med Ingmar.

Och så var det Yngve Hallberg som TOM uppe i Stockholm. Han kom ner hit för de tekniska diskussionerna... så det var bara torrepetitioner här nere, men på den tiden var det ju så, vet du, med låsta positioner och vinklar, allting var liksom bestämt. Det var fasta objektiv, och det var vissa saker som var givna, som att man inte kunde åka på en niogradare* och såna där saker. /***Ett snävt avgränsat objektiv med närbildseffekt, där eventuella skakningar mycket lätt märks i bilden***/ Jag satt ju med och hörde på de där diskussionerna, och man hade ju vinkelhakar och alla möjliga saker...

– *Och det fick dig intresserad?*

– O ja, det var ju jätteroligt! Men då var det alltså Jullan Kindahl och Naima Wifstrand som spelade de gamla damerna, och Bibi Andersson spelade Flickan och Max von Sydow var Jägaren, och så var det Yngve Nordwall som gjorde Herr Sleeman. Så vi repeterade, och Martin Ahlbom, scenografen, han till och med ritade teckningar på kakorna som skulle stå på bordet, och dom skickade vi upp till ett bageri i Stockholm.

– *Man fick alltså bara tänka sig scenografen vid repetitionerna?*

– Ja, vi tejpade upp den på golvet så vi hade den precis. Det var ju det som behövdes, att någon tog måtten och tejpade så att man visste att här tar rummet slut, här är dörren och så vidare. Det gällde att stå på rätt ställe eftersom kamerorna stod på sina fasta positioner.

– *Vem var producent för pjäsen?*

– Producent var väl TV-teaterchefen, Henrik Dyfverman själv, och bildproducent var Gertrud Björklund som också jobbade i Stockholm. Hon hade varit nere i Malmö för att göra kameralösningarna. Sen flögs alla upp till Stockholm – mitt livs första flygresa – och så repeterades det en dag och direktsändes på kvällen. Det gick från Studio B på Valhallavägen och jag minns hur varmt det var, 42 grader blev det med alla dessa lampor.

– *Så skådespelarna och regissören fick i alla fall en chans att känna på den riktiga dekoren innan det skulle sändas.*

– Ja, men som sagt, dom här gamla damerna – jag tyckte ju då att dom var urgamla, fast Naima och Jullan var väl i sextioårsåldern – men ändå! I dessa 40-gradiga temperaturer – och dom klarade det ändå, gamla cirkushästar. Dom behövde inte ta sufflering en enda gång.

Två TV-pjäser till hann Bergman göra på samma sätt – med ensemble från Malmö Stadsteater och repetitioner på hemmaplan och dekorbygge, studio, team och sändning i Stockholm. Båda sändes under 1958, och den första var *Venetianskan*, en komedi av okänd 1500-talsförfattare om den vackre ynglingen Julios (Folke Sundqvist) kärleksbekymmer och intrigerna mellan hans båda beundrarinnor, spelade av Eva Stiberg och Gunnel Lindblom. Övriga medverkande var Maud Hansson, Helena Reuterblad och Sture Lagerwall.

Den sista Malmö-föreställningen innan Bergman flyttade till Stockholm i början av 1959 som regissör vid Dramaten var *Rabies* av Olle Hedberg. Där bestod ensemblen av nästan idel Bergmanstjärnor som Max von Sydow, Gunnel Lindblom, Åke Fridell, Bibi Andersson, Folke Sundqvist, Tor Isedal, Axel Düberg och Toivo Pawlo.

Nobelföreställning

Men TV-teatern i Malmö på 50-talet var inte bara Ingmar Bergman. Aina Behring var med hösten 1957 när Lars-Levi Laestadius regisserade *Missförståndet* av det årets nobelpristagare Albert Camus, med Naima Wifstrand, Ingrid Thulin, Eva Stiberg och Rune Thuresson. Pjäsen sändes påpassligt nog medan författaren var i Stockholm för att hämta priset.

– Den repeterade vi också här nere och åkte sen upp i vanlig ordning och sände direkt. Camus var med och satt i studion, så jag har faktiskt en dedicerad version av *Missförståndet*! Han var med både på repetition och sändning, och Henrik Dyfverman gjorde en intervju, där i Stockholm, innan direktsändningen tog vid. Det var en fantastisk föreställning med Ingrid Thulin och Naima Wifstrand, det var så man fick gåshud.

– *Men det var fortfarande så att man importerade folk från Malmö för att göra föreställningar i Stockholm?*

– Ja, och sen när vi kom ner till Malmö igen så överfördes föreställningen till Intiman på Stadsteatern eftersom den redan fanns instuderad. Malmöpubliken hade ju inte kunnat se TV-sändningen, för länken från Stockholm var inte klar då. Vi spelade väl sju-åtta föreställningar på Intimans scen, och då fick jag vara inspicient där.

– *Vilken roll spelade Gunnar i allt detta? Var han aktivt pådrivande för att få hit produktionerna eller blev han tillfrågad? Det verkar som lite mer än en tillfällighet.*

– Ja, i och för sig fick jag bara veta att nu ska vi göra det och det... men o ja! Gunnar var ju alltid uppe i Stockholm och drog i trådarna, det är till mer än 99 % Gunnar som ligger bakom alltihopa.

Mer än tre TV-pjäser blev det alltså inte för Bergman i Malmö, men både radio- och TV-teatern skulle fortsätta att vara Olléns skötebarn. Han grundlade och underhöll en lång dramaträdning i Malmö med både inlånade regissörer och fast anställda, regisserande producenter som Jan Hemmel, Håkan Ersgård, Rune Formare, Bengt Gustafsson och Sten Lundström.

Genom åren skulle Malmö lyfta fram ett stort antal dramatiker, inte minst landsändans egna, och på 70-talet var Max Lundgren och Bo Sköld till och med fast anställda ett tag som husets egna manusförfattare. För att inte tala om den långa rad av toppskådespelare – för lång att räkna upp - som skulle känna sig hemma i radio- och TV-husen på Baltzarsgatan och Jägersro. Olléns teatertradition vårdades länge av hans efterföljare men togs till slut av daga genom olycksaliga centraliseringsbeslut från högre ort.

Nu växer Malmö

Under större delen av decenniet hade personalen ökat ganska långsamt, och vid slutet av 1957 fanns fortfarande bara sexton anställda. Sen tog det fart, och två år senare var man tjuugoåttå. Tillskotten låg mest på teknik, ekonomi och administration, men programsidan fick också sitt genom Gary Engman och Lars Holmqvist 1958 och Rune Ruhnbro som blev fast anställd 1959.

1959 kom den skicklige filmfotografen Åke G. Nilsson ner från Stockholm som den förste renodlade TV-medarbetaren i Malmö och en tydlig markering av Olléns ambitioner för det nya mediet. En intressant bild av hans argumentation får man i ett par arkiverade PM.

I det första, från 1958, beskrivs den snabba utvecklingen i Malmöregionen:

Malmö växte nu snabbare än både Stockholm och Göteborg, samtidigt som Lunds universitet expanderade med nya handels- och tekniska linjer. För att inte tala om Köpenhamnsbron – snart klar, anar man mellan raderna – som skulle göra Öresundsstaden till Nordens ekonomiska och industriella centrum med sina fyra miljoner invånare.

Det här kräver framför allt en ökad TV-produktion i Malmö, menar Ollén, och särskilt behövs ett dagligt utrymme för lokala och regionala nyheter.

Till och med tre minuter om dagen skulle kunna

"... lätta det påtagligt ökade lokala trycket och motverka kverulansen över den oundvikliga stockholmsdominansen i TV."

Han ser det också som angeläget att

"... förekomma radio Mercur, som synes ha hunnit rätt långt i sina TV-förberedelser och givetvis kommer att satsa på sydsvenskt stoff av liknande slag som visade sig bli livligt uppmärksammat redan 1955 – 58, då Sveriges Radio i Malmö sände sydsvenska TV-journaler via Köpenhamn."

På radiosidan är Ollén däremot nöjd

"... sedan de synnerligen värdefulla och välkomna regionala nyhetsprogrammen införts."

Några fler regionalprogram behövs egentligen inte, tycker han, fast det vore ju önskvärt att få sända regionalnyheterna utan sommaruppehåll, och att budgeten för en kvart kunde höjas från 200 till 250 kronor.

Radions Dokumentarkiv: Yttranden från distriktschefer. Södra distriktet, Gunnar Ollén, Malmö (1958).

Plan och verklighet

Det andra dokumentet är formell organisationsplan för Södra distriktet, daterad i november 1959, men en plan som är närmast komiskt stor för en stab på 28 personer. Personalen är uppdelad på fyra olika programsektioner, en teknisk avdelning, ett kansli och en central programredaktion, och det vimlar av chefer. Medräknat förmannen för vaktmästeriet, distriktschefen själv och alla utnämnda ställföreträdare så kommer man upp i 13 chefspersoner, alltså drygt 46 % av personalen.

Jag blev tvungen att ringa upp Gunnar Ollén och fråga honom om denna orgie i organisation, som kändes lindrigt sagt otypisk för hans ledarstil. Han skrattade gott och berättade att det bara var Rydbeck som ville ha det så, vilket också framgår av en liten brasklapp:

– De nämnda posterna är icke förenade med löneförhöjningar. Den skisserade organisationen kommer efterhand att träda i kraft vid tidpunkter, som senare kommer att anges, och först sedan individuella arbetsinstruktioner diskuterats och utarbetats. Tills vidare gäller alltså vår hittillsvarande organisation.* /

***Verkligheten framgår i rutan Allmän instruktion./**

Termer som programsektioner, kansli och central programredaktion (CPR) hade säkert en funktion i Stockholm med sitt tusental anställda, men i Malmö var det flexibilitet, mångsyssleri och samarbete som gällde, alla fick i princip vara beredda att rycka in och göra det som behövdes.

Radions dokumentarkiv: Blivande Malmö-organisation. PM 1959.

Allmän instruktion:

Följande ärenden handläggs direkt av distriktschefen:

Personalfrågor (engagerande av fast personal, extra personal, frilansmedarbetare, vikarier; frågor rörande övertid, lön, studieresor, kompensationsledighet, semester samt spörsmål rörande ändring eller tolkning av vederbörande tjänstemans instruktion.)

Förfrågningar från pressen (om dessa inte avser enbart upplysningar rörande offentliga programuppgifter).

Ärenden som avser distriktscentralens budget, t.ex. anskaffande av materiel och kontorsinredning (rekvisitioner) förhyrande av tillfälliga lokaler, representation, prenumeration etc.

Sveriges Radios dokumentarkiv.

Full koll och fria tyglar

De här dokumenten – yttrandet från distriktschefen år 1958 och organisationsplanen från 1959 – ger också en intressant bild av Gunnar Olléns sätt att fungera som chef. Även på 70-talet, när vi var bortåt tio gånger så många på SR Malmö (TV och radio), klarade vi oss med ett minimum av souschefer. Ingen tvekade om vem som hade det egentliga avgörandet, och jag tror att de flesta tyckte att den slimmade organisationen fungerade bra.

För Gunnar Ollén var det uppenbarligen naturligt att hålla allt väsentligt i egna händer och delegera chefskapet bara där han saknade intresse och egen kompetens, till exempel i tekniska frågor eller när det gällde musik. Det dröjde t ex ganska länge innan han – möjligen efter synpunkter från högre ort – utnämnde en redaktionschef på TV-sidan. För radions del hände det tidigare, men Ollén fanns fortfarande i högsta grad med i beslut och verksamhet, och han ledde båda redaktionernas

obligatoriska veckomöten ända till sin pensionsavgång 1979.

På producentnivå var det en helt annan sak. Gunnar lyssnade och såg på praktiskt taget allt som vi gjorde, samtidigt som han bevakade utländsk produktion och det som gjordes av "konkurrenterna" i Stockholm och Göteborg. När han hade sett ett program sökte han gärna upp producenten och talade om vad han tyckte, men själva produktionsprocessen lade han sig inte i.

När det gällde repertoaren föreslog han väldigt få program, beordrade aldrig något vad jag minns, men inför varje budgetår begärde han in en lista med programförslag från var och en av oss. Sen valde han ut de förslag som han gillade bäst och bestämde Malmös utbud med hänsyn tagen till genrer, sysselsättning och budgetens krav. Som producent fick man inte göra allt man ville, men det man gjorde var nästan alltid ens egen idé.

Under arbetets gång kunde han ta kontakt via telefon eller vid tillfälliga möten i korridorerna, frågade och uppmuntrade, men när idén var accepterad och budgeten spikad var det producenten själv som "hade bollen". Som chef hade Ollén annat att göra, och han utgick från att både program- och teknikpersonal kunde sitt jobb.

Den långa vägen till Baltzarsgatan

Den 1 oktober 1959 stod nu äntligen det nya TV- och radiohuset klart att invigas, men vägen hade varit lång och svår. Startskottet var den djärva OB-sändningen via Danmark i december 1954, den som väckte intresset hos byggmästare Liljegren och genom honom hos Radiotjänsts VD Erik Mattsson.

Fortsättningen kan delvis avläsas i en serie brev och tidningsklipp från radions dokumentarkiv. Där hittar man en utförlig inlägga, daterad redan i maj 1955, till radions direktion från Gunnar Ollén som givetvis gjorde vad han kunde för att påverka besluten.

– Man har uppskattat antalet televisionsmottagare i Skåne till ca 2000, de flesta inom Malmö. När nu om ett par veckor den nya sändaren i Gladsaxe träder i funktion, beräknas antalet mottagare stiga avsevärt. Apparatinnehavarna är inställda på att ta in Danmark, men den danska sändningstiden är ju för det mesta bara en timme per dag kl. 20.00 – 21.00, och allt tal är på danska. Eftersom dessutom tal i television inte alltid blir förstklassigt, så kan även för skåningar det danska språket ibland te sig svåruppfattbart.

Härtill kommer att en del danska program är ganska lokalbetonat köpenhamnska eller behandlar helt interna danska problem, exempelvis av politisk natur. Detta har skapat en växande opinion för att Skåne så snart som möjligt måtte beredas tillfälle att sända svenska program. Denna opinion har förstärkts efter rapporterna om den senaste säsongens försökssändningar i Stockholm och meddelandet att Göteborg tänker börja till hösten med hjälp av Chalmers.

– I Skåne är faktiskt förutsättningarna både för apparatköp och provsändningar gynnsammare än kanske på något annat håll i landet för närvarande. Jensen och Lawætz har ju vid flera tillfällen förklarat att de – utöver det samarbete inom de danska sändningarnas ram som inletts med Malmö denna säsong – gärna såg att svenska program fördes över via länk till Köpenhamn och sändes i anslutning till de danska kvällssändningarna, d v s antingen före kl. 20.00 eller efter kl. 21.00.

Eftersom apparatinnehavarna under alla omständigheter har ett reguljärt program säkrat, d v s det danska, skulle fordringarna på de skånska försökssändningarna inte bli så stora som om de ensamma skulle motivera ett dyrt apparatköp. Vad vi skulle behöva vore anslag till en kamera och en länk, så att vi kunde starta med försöksverksamheten i Malmö i blygsam skala redan nu i höst. En mindre lokal borde också hyras, även om studio 1 tillfälligt kunde användas.

På förslag av Dyfverman har jag sonderat terrängen en smula beträffande möjligheten att få kommunalt anslag. Jag har ännu inte fått något besked angående möjligheterna, men förslaget mottogs mycket välvilligt. Det kan dock här inte röra sig om några större summor, möjligen 30 000 kronor.

– Givetvis är en kamera i minsta laget, och resultatet kan möjligen ge anledning till ogynnsam jämförelse med de danska programmen, men å andra sidan har man ju i "TV från Teknis" sett hur mycket som kan åstadkommas med bara en kamera. Man skulle ju kunna inleda malmösändningarna med en motsvarighet till "Club 100", förslagsvis med Benkt-Åke Benktson som centralfigur, och dessutom presentera kortare filmade aktualiteter.

Under alla omständigheter synes det angeläget att inte Skåne kommer efter i den allmänna svenska televisionsstarten. Pressen här ägnar stor uppmärksamhet åt televisionsprogrammen, och sänder Skåne ingenting, medan Danmark redan kommit långt, växer kritiken. Har därför äran vördsamt anhålla att

Direktionen måtte beakta frågan om anslag för skånsk försöksverksamhet samtidigt med de göteborgska önskemålen.

Direktionsprotokoll 158, bilaga, signerad Ollén 2 maj 1955. Radions dokumentarkiv.

Väntans tider

Det är svårt att veta vad Gunnar Ollén förväntade sig av brevet. Hade han fått det han ville så hade han säkert blivit mycket nöjd, men det kan också ha funnits en taktisk baktanke: Att först be om lite för mycket kan vara en bra grund för en blygsammare begäran. Den modellen var väl känd och uppskattad av hans personal i Malmö.

Men den här gången blev det varken livekamera, länk eller TV-studio – anspråkslöst benämnd "*mindre lokal*". Malmö fick nöja sig med sina filmresurser, även om man då i stort sett måste begränsa sig till aktualiteter och dokumentärprogram. Ollén sedvanliga optimism märks ändå när Kvällsposten intervjuar honom om hans nyårsönskningsar i december 1956.

– Gunnar Ollén vet inte riktigt i vilken ände på önskelistan han ska börja men stannar inför ett önskemål som i sig omfattar alla de övriga: Folk och materiel i tillräckliga mängder för att fylla det nya radio- och TV-hus som ska stå färdigt i slutet av 1957 eller början av 1958. I samband med det önskar han också att länkförbindelserna till TV-sändarna i Stockholm, Köpenhamn och Göteborg ska bli klara så snabbt det över huvud taget är möjligt. Malmö skulle på så sätt komma att bli medelpunkten i en "stjärna" av TV-länkar.

Men redan en dryg månad senare var det bekymmer med tidsplanen, vilket framgår av ett brev till byggmästare Liljegren. Man väntade tydligen fortfarande på byggnadstillstånd, och enligt Ollén fanns det flera skäl att skynda på:

1. Enligt TV-utredningens och regeringens planer skulle det finnas TV-sändare i Malmö från våren 1958, med länk till Stockholm och Göteborg. Då gällde det att ha studiolokaler och andra funktioner klara för att kunna göra egna program i Malmö, viktigt både med tanke på sydsvenska licensbetalare och rikspubliken. Ollén betonar att detta också var något som ledningen i Stockholm ville.

2. Radiotekniken på Djäknegatan var delvis föråldrad, och det skulle bli väldigt dyrt att installera ny utrustning i det gamla huset och sen göra om alltsammans igen vid flytten.

3. Malmöradion hade ingen musikstudio för moderna krav, utan man fick låna konsumentföreningen Solidars hörsal om och när den var ledig. Det var givetvis ingen bra och tillförlitlig lösning, och om inte det nya huset på Baltzarsgatan stod klart som planerat våren 1958 riskerade man att få ställa in en stor del av musikproduktionen. Det skulle ta viktiga arbetstillfällen från Malmös musiker och skada hela stadens musikaliska liv.

4. Ett försenat bygge skulle drabba både Malmös filmproduktion*, som ju redan var i gång, och den utvidgning av P2 som riksdagen hade beslutat. */***Framför allt Sydsvenska TV-journalen./**
Ollén 7 feb 1957. Radions dokumentarkiv.

Ur Malmös produktion 1959.

Radio:

Kvällsbesök hos Max von Sydow. Intervju Arne Ericsson.

Kungsled mot kontinenten. Reportage av Rune Ruhnbro om färjelinjen Trelleborg – Sassnitz.

Nordiska ungdomsorkestern repeterar. Dirigent John Fernström. Ett program från Lunds Universitets aula.

TV:

På Luffen med Lasse Holmqvist. Uppmärksammas dokumentärserie med originella människor i Skåne och Småland. Vid sidan av detta gjorde Lasse bland annat en film om träskor och träskomakare och en där han träffade *Pastorn med karusellgreppet*, Johan Richthoff, gammal OS-brottare och frikyrkopastor från Limhamn.

Europamästerskapet i gymnastik. Kommentator Lars Holmqvist.

Röster på rullar. Bertil Widerberg berättar om fonografer och fonografrullar.

Kulturjournalisten och författaren Widerberg hade Nordens största samling med sju fonografer och 6 – 700 vaxrullar.

Örestad. Rundabordssamtal om den framtida utvecklingen på båda sidor om Sundet. Programledare Gunnar Ollén. Sändes från den då inte inredda Studio 8 med hjälp av inlånad OB-buss från Göteborg. Bussen fanns tillgänglig i en vecka november-december och användes då också till en rad andra liveprogram, bland annat de två närmast följande.

My Lady, Lundastudenterna hälsar hösten. Direktsänd revy från Stora salen på Akademiska Föreningen i Lund.

Vet ni vad? Föregångare till den populära TV-serien *Fråga Lund*. Idén var sedan länge etablerad i Malmö/Lund på radiosidan. Som frågeledare hade Nils Erik Baehrendtz lånats ner från Stockholm, och övriga medverkande var en blandning av lundensare och utsocknes: Ernst Barany, Carl H Lindroth, Anna Munck-Falck, Mats Rehnberg, Kjell Stensson och Bernhard Tarschys.

Födelsedagskalaset. Det första TV-program för barn som gjordes via Malmö. För idé och manus stod den blivande TV-producenten och författaren Margareta Strömstedt som då fortfarande bodde i Lund och lät programmet handla om en liten grannpojkes födelsedagsfirande. Programmet filmades i hemmiljö, och producent lånades in från Stockholm.

Tablåuppgifter, Röster i Radio 1959.

Väntans lön

Något svar på det brevet hittade jag inte, men enligt samtal med Ollén var dröjsmålet inte Liljegrens fel, utan den berodde på diverse betänkligheter hos radioledningen i Stockholm. Bundsförväntan Erik Mattsson hade ju förlorat mycket av sin maktställning.

Till Personalen.

Visning av nya radio-TV-huset.

Söndagen den 20 september kl. 15.00 är anhöriga, vänner och bekanta till anställda och fasta frilansmedarbetare vid Sveriges Radio i Malmö mycket välkomna till en förhandsvisning av det nya palatset som offentligt skall invigas den 1 okt.

Undertecknad inleder med några orienterande ord, varefter följer rundvandring. Efteråt bjuder Sveriges Radio på en kaffetår i lunchrummet. Meddelande om deltagande till Doris Warnold senast fredagen den 18 sept. kl. 11. (Palatsets ordinarie invånare är självfallet också hjärtligt välkomna!)

Invigningsdagen 1 oktober.

Kl. 12-14 bjuder Sveriges Radio på lunch (restaurang Malmborgen)

för hemmavarande personal.

Från 15.30 – 17.30 kommer den personal som icke är avdelad för radio- och TV-bevakning av invigningen att få ta hand om de c:a 200 gästerna enligt direktiv som senare lämnas.

Kl. 16.15 inviges radiohuset i studio 8 av kommunikationsminister Skoglund. Invigningen

beräknas ta 45 minuter. Därefter sker gruppvis visning av huset under en halvtimme, varvid de anställda tjänstgör som guider. Till själva invigningen 16.15 – 17.30 inbjudes varje tjänsteman att, om vederbörande så önskar, invitera en anhörig.
(Gunnar Ollén)

Sveriges Radios dokumentarkiv.

Trots förseningarna fortsatte arbetet, och den 1 oktober 1959 invigdes både huset på Baltzarsgatan, den viktiga Hörbymasten och en nordvisionslänk till Norge. Invigningen förrättades av kommunikationsminister Gösta Skoglund i närvaro av radiochefen Olof Rydbeck och stor samling skånska, svenska och nordiska honoratiores. Rydbeck höll ett tal som särskilt måste ha glatt Gunnar Ollén:

– Malmöhuset har sin betydelse inte endast därigenom att det är vårt första rationellt utformade produktionscentrum. Det utgör också ett viktigt led i de långsiktiga planer för ljudradion och televisionen som Sveriges Radio lagt upp. Planen förutser nämligen för båda media en förstärkning av produktionsresurserna i våra distrikt och en i förhållande till tidigare omständigheter relativt långtgående decentralisering av produktionsverksamheten. [- -]

Syftet med distriktsorganisationens utbyggnad och den därav följande partiella decentraliseringen är för ljudradions del tvåfaldigt: Dels att tillföra de båda riksprogrammen ett så rikt och allsidigt material som möjligt från hela landet och skapa möjlighet att utnyttja till äventyrs ännu inte utnyttjade programresurser, dels att lägga grunden till en regional programverksamhet. [- -]

– Det är emellertid klart att TV lika lite som ljudradion kan få bli någon uteslutande stockholmsangelägenhet, och det är lika klart att ett utbyggt TV-program i Sverige inte har råd att undvara det programstoff som finns att hämta ute i landet. [- -]

Malmö blir ett utomordentligt viktigt tillskott och ingår som en väsentlig hörnsten i de närmaste årens TV-planering. Vi vet att vi har ett rikt programtillskott att vänta från Malmö, hela Skåne och omliggande landskap utöver de fina bidrag som Malmö redan via film kunnat lämna.

Det kanske emellertid här är på sin plats att betona, och det gäller ljudradion lika väl som televisionen, att vi inte ser vår distriktsorganisation som furnissör bara av regionalt stoff. Vi väntar och hoppas av den en verksamhet som spänner över ett lika brett område som centralen i Stockholm. Sin speciella betydelse får Malmö som TV-produktionscentrum genom närheten till den stora programkällan Köpenhamn.

Ur referat i Arbetet 2 oktober 1959.

Detta var verkligen "landsortens" revansch, och Gunnar Ollén kunde knappt ha sagt det bättre själv. Det var precis det här som han hade jobbat för under sitt oerhört strävsamma decennium i Malmö. Nu kunde han ta ett djupt andetag och koncentrera sina ansträngningar på nästa mål:

Live-TV-starten efter nyåret 1961.

Slut

Appendix

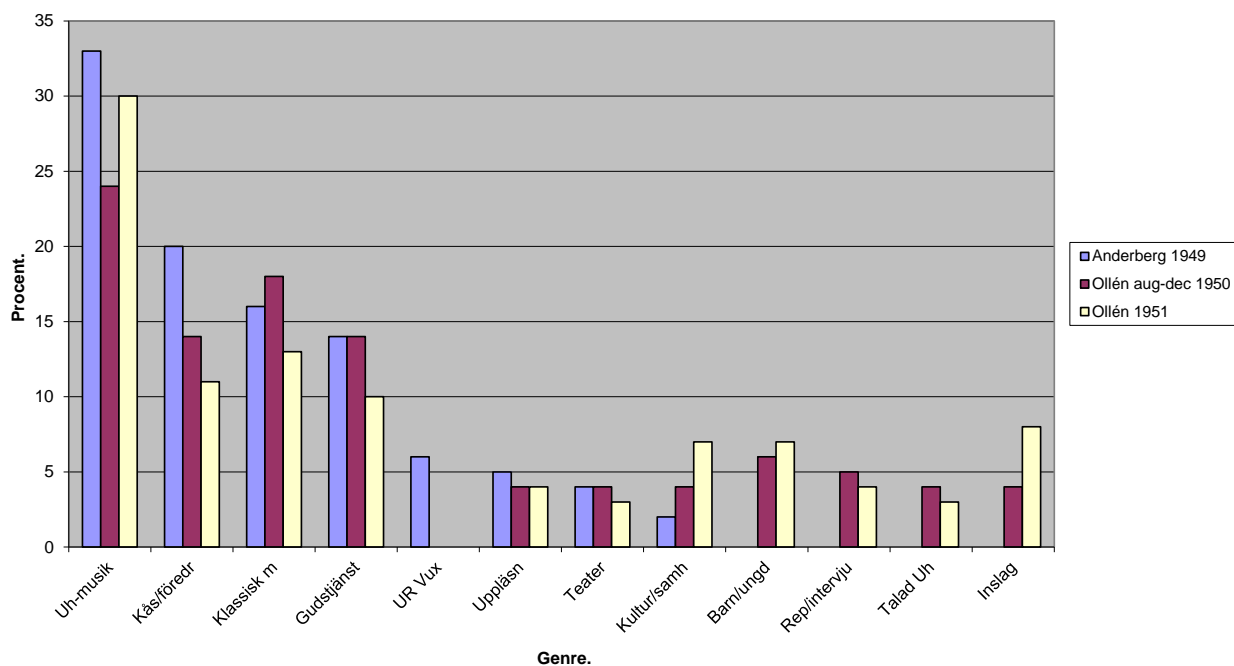
Produktionen i Malmö före och efter Olléns tillträde

Som källor för nedanstående diagram har jag använt *Röster i Radio*, årgångarna 1949, 1950 och 1951, samt Olléns almanackor från 1950 och 1951. I radiotablån står i regel produktionsorten utsatt, och till Malmö har jag lagt de andra produktionsorter som hörde till distriktet på den tiden, nämligen Halmstad, Helsingborg, Kalmar, Karlskrona, Kristianstad och Växjö.

I regel var det lätt att kategorisera programmen efter rubrik och medverkande, och ibland fick jag hjälp av almanackan eller en notis/artikel i *Röster i Radio*. Ett mindre antal rubriker fick uteslutas från jämförelsen eftersom de inte gick att klassificera.

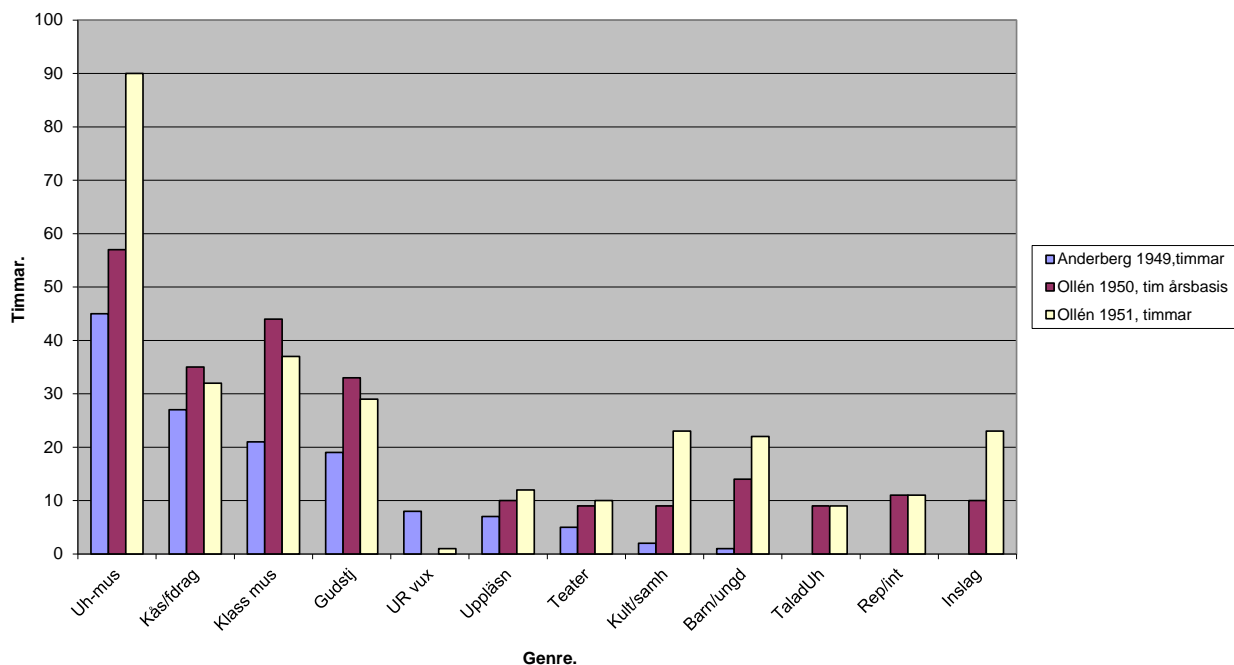
Genreindelningen bygger på intuition och min egen erfarenhet som producent vid Sveriges Radio. Den behöver inte stämma överens med någon officiell statistik från radion, eftersom syftet bara är att ge en rimlig bild av de *förändringar* som blev när Gunnar Ollén hade tagit över.

Procent per genre.

(Just i den här kopieringen blev texten i sidorutan otydlig. Staplarna gäller från vänster Anderberg 1949, Ollén aug-dec 1950 omräknat till helårsnivå, samt Ollén 1951.)

Timmar per genre.

(Samma betydelse på staplarna som i procentdiagrammet)

Familj, barndom och uppväxt

Gunnar Olléns farfar, Per Ollén, hade först tänkt bli präst men blev i stället psalmförfattare*/**Hans mest kända verk är "O hur saligt att få vandra."/** och tidningsman och startade år 1890 *Svenska Morgonbladet*, Sveriges första kristna dagstidning. Utan att vara samfundsägd stod tidningen åsiktsmässigt nära Missionsförbundet och nykterhetsrörelsen, och politiskt kan den närmast karakteriseras som frisinnat liberal.

Efter Per Olléns död 1904 drevs Morgonbladet vidare av hans fyra söner, Natanael, Jonatan, Johannes och David. Johannes var redaktionschef och far till Gunnar (f 1913), som på ett rätt självklart sätt kom att ta till sig familjens intresse för nyheter och publicistisk verksamhet.

Gunnar Olléns mor hette Lydia och arbetade i mer än 40 år som lärare, till största delen vid Maria folkskola på Söder i Stockholm. Det var framför allt hon som stimulerade sonens tidigt väckta intresse för läsning, kunskap och studier.

Under större delen (1915 – 1940) av sin barndom och studietid bodde Ollén i föräldrahemmet på Krukmakaregatan 46, i östra delen av Södermalm och praktiskt nära mammans arbetsplats. Han hade bara ett syskon, den två och ett halvt år yngre Gertrud. Hemmet präglades av stillhet och flit, föräldrarnas arbete, trötthet och upptagenhet, av nödtvungen sparsamhet och opretentiös fromhet, men också av en påfallande generositet.

– Lägenheten, som 1919 kom att ingå i fastighetens bostadsrättsförening, hade fyra rum. Ett av dem hade egen ingång och var ständigt uthyrt till främmande hyresgäster. I de tre andra bodde vi i början av 20-talet inte mindre än åtta personer. I sängkammaren föräldrarna och de båda barnen, i matsalen den till läkare studerande farbror Teodor, i gårdsrummet Moster Julia, som fått epilepsi efter en hjärnhinneinflammation, i köket hembiträdet, från en bondefamilj i Småland som hade elva döttrar, samt i ett fönsterlöst korridorutrymme gamla Mia från Värmland, en gång barnjungfru som hade skött pappa Johannes (en av tio syskon). Hon hade aldrig lärt läsa eller skriva och undertecknade sitt testamente med tumavtryck i blod, gick bort 1922.

[- -]

Vi hade aldrig några gäster, bortsett från ett och annat besök av Johannes fastrar eller Lydias lärarinnekolleger. Ett frireligiöst hem blir lätt isolerat i en genomsektulerad omgivning.

Jag hade aldrig någon lekkamrat, saknade heller aldrig någon, var alltid fullt sysselsatt. Jag lekte med byggklossar, väldiga komplex, krigade med tennsoldater, klippta ur Allers familjejournal, och spelade dockteater. Mina fastrar Elsa, Ingrid och Anna var publik. Gertrud lekte med dockor, som kläddes av och på, vilket jag fann ointressant.

Föräldrarna var alltid upptagna med sitt, lekte aldrig med barnen. Pappa kom ofta hem dödstrött, hade svåra sömnlöshetsproblem på grund av sin känslighet. Uppmuntrade däremot idrott, jag spelade fotboll i Tantolunden och åkte skidor. Far och son gick ibland på Stadion.

Ekonomi krävde den yttersta sparsamhet, många munnar skulle mättas. Johannes lön var låg eftersom tidningen gick dåligt. Han avstod frivilligt från full lön, eftersom hans fru till skillnad från hans tre bröders hustrur var yrkesarbetande. Vilken chef i våra dar skulle ha gjort något liknande? Lydias ganska beskedliga lön var därför betydligt högre än hans, vilket också avspeglades i pensionen. När han avled 1969 hade han i årlig pension 6 756 kr, Lydia 14 880.

[- -]

Livsglädjeräddningen i familjens lite skygga slutenhet – rökning, sprit och dans något otänkbart – var för mig sporten. Där fanns leken, spänningen, möjligheten till kontakt också med jämnåriga ur andra sociala miljöer. Kombinationen studier och sport kom tidigt att prägla mitt liv.

[Jag] spelade fotboll i en sörmlandsserie på somrarna, sysslade med backhoppning på vintern, avancerade till fjälledare för stockholmsstudenternas påskresor, blev elitpelare i pingis, tränare i Mäster Olofsgården, landslagskapten, turnerade med laget i Tyskland, Holland, England och Frankrike, deltog i VM i Bombay. Var med i pistolskyttetävlingar, spelade tennis på somrarna, vann C-klassen i Hangö i en tennisturnering utomhus.

Efter studentexamen i Södra latin i maj 1931 började jag hösten samma år att studera nordiska språk vid Stockholms högskola. Därmed inleddes en tioårig akademisk bana. Efter att med familjen ha semestrerat i närheten av nuvarande Kaliningrad (Königsberg) började jag hösten 1933 med tyska på Högskolan. Redan 1934 var jag i gång med mitt huvudämne: litteraturhistoria.

Blev fil.mag. 1936 med A i litteraturhistoria (lärare Martin Lamm) och tyska (Erik Wellander). Följande Lydias önskan provade jag ett halvår våren 1936 som lärare i tyska och svenska för en realskoleklass vid

Solbacka internatläroverk i Södermanland [- -] men var mer intresserad av att litteraturforska vidare på Kungliga Biblioteket.

Ur opublicerat, självbiografiskt manus.

Strindberg – en livslång passion.

Gunnar Ollén disputerade i litteraturhistoria i maj 1941, 27 år gammal, på en avhandling om August Strindberg, och direkt efter det anställdes han av Hjalmar Gullberg på radions kulturredaktion. Han skulle bli kvar i företaget ända fram till pensionen 1979, och fast han älskade både radio och TV var det säkert med stor glädje som han då tog upp sin forskning på allvar igen. För Strindbergs vänner blev återkomsten en stor tillgång, och pensionstiden skulle ge honom en mycket aktiv andra karriär på drygt 20 år.

I anledning av Olléns 90-årsdag år 2003 gav Strindbergssällskapet ut hyllningsskriften *Forskarliv – sex decennier med Strindberg*. Den innehåller ett urval på 16 artiklar, skrivna av jubilarer mellan 1942 och 2001. Det enda decennium som saknas är femtiotalet, vilket är högst begripligt med tanke på arbetsvillkoren under hans första tid som chef i Malmö.

Med generöst tillstånd från Strindbergssällskapet citerar jag ur introduktionen till *Forskarliv*, skriven av redaktören, Catharina Söderbergh:

Gunnar Ollén var Strindbergssällskapets förste ordförande 1945 – 1954 och har varit delredaktör för 19 volymer av Strindbergs Samlade Verk. I över fyra decennier följde han och skrev om alla Strindbergspremiärer. Gunnar Ollén har också författat ett epokgörande verk om Strindbergs dramatik, som utkommit i flera upplagor. Under många år var han radio/TV-chef i Malmö och kom på så sätt att introducera Strindbergs verk i radio och på TV. Han har vidare skrivit många artiklar om Strindberg, om hans verk och hans liv.

Redan som nioåring i Södra Latin i Stockholm kom Gunnar Ollén att intressera sig för Strindberg:

– Vi skulle spela en scen ur Mäster Olof i skolan, och jag fick spela Olofs gamla mor. Jag övade mina repliker på min mamma hemma. När vi skulle spela upp i skolan, tog jag i och röt av alla krafter:

– Du går på villovägar, min son!

Gunnar Olléns lärare log, klasskamraterna flinade, men för Gunnar blev det en stor upplevelse. Tänk att ord kan ha en sådan makt! Vilken stor författare Strindberg måste vara! Intresset höll i sig genom skolåren, och efter studenten började han läsa litteraturhistoria på Stockholms högskola. Hans professor, Martin Lamm, var den store Strindbergskännaren på den tiden, så det föll sig naturligt att Gunnar Ollén valde Strindberg som tema både för sin magisteruppsats och sin lic-avhandling.

Strindbergs dramatik – det stora intresset

Det märks att Strindbergs dramatik är Gunnar Olléns stora intresse. Men Lamm hade redan analyserat hans pjäser i två tjocka band. Så i stället valde Gunnar Ollén Strindbergs lyrik som ämne för sin doktorsavhandling som kom 1941. För övrigt var det den första avhandlingen där det på talspraksvis stod "vi kan" och inte "vi kunna", vilket väckte en del kommentarer.

Men inför 100-årsminnet av Strindbergs födelse 1949 gav Gunnar Ollén ut *Strindbergs dramatik* på Sveriges Radios förlag. Det var också den första större redogörelsen för hur pjäserna tagits emot i olika länder. Redan den första upplagan var på 445 sidor och den fjärde och sista, som kom 1982, var på drygt 600 sidor! Flera generationer litteraturstudierande har på detta sätt kunnat närma sig Strindbergs dramer genom Olléns sakkunniga och engagerade handledning.

Precis vid krigsslutet 1945 bildades Strindbergssällskapet med Martin Lamm som en av initiativtagarna. Gunnar Ollén utsågs till ordförande, och Torsten Eklund – Strindbergsbrevens förste redaktör – till sekreterare. Tillsammans började de ge ut *Meddelanden från Strindbergssällskapet*. Gunnar Ollén var ordförande fram till 1954, då Torsten Eklund tog över ordförandeklubban.

Strindbergsrecensent

Under drygt fyra decennier rapporterade Gunnar Ollén om årets svenska och utländska Strindbergspremiärer i dagspress, fackpress och inte minst i *Meddelanden från Strindbergssällskapet*.

– *Är det någon uppsättning som du särskilt minns eller som du tycker har varit epokgörande?*

– Ja, Olof Molanders Ett drömspel på Dramaten år 1935 med Isaac Grünewalds underbara dekor och Lars Hanson mot Tora Teje som Indras dotter. Det var en stor upplevelse!

[- -]

Strindbergsredaktör

Efter pensioneringen 1979 satte Gunnar Ollén igång med ett nytt mastodontverk, nämligen att vara redaktör för ett stort antal volymer i Nationalupplagan av *Strindbergs samlade verk*. Totalt har det blivit nitton volymer med 52 av Strindbergs verk. Den senaste var *En blå bok III-IV*, som kom år 2000.*

– Lars Dahlbäck, som är huvudredaktör för utgivningen, är utomordentligt uppslagsrik och väldigt ambitiös, påpekar Gunnar Ollén med beundran. Det var han som kom på det geniala draget att ha en redogörelse för tillkomsten som stående rubrik i kommentaren till varje verk. Det har gett upphov till mycken grundforskning om Strindbergs produktion, ett verkligt detektivarbete, där det gällt att anlita alla upptänkliga kontakter.

Ta *Fröken Julie* t.ex. Jag hade tillgång till Strindbergs originalmanuskript. Man i det hade både Strindberg och hans förläggare Joseph Seligmann gjort många ändringar. Men vem hade ändrat vad? Tack vare att de använt olika bläcksorter kunde jag med hjälp av en kriminalfotograf och infraröd genomlysning se vem som gjort de olika ändringarna.

Gunnar Ollén berättar hur han en annan gång genom sina skånska kontakter lyckades påvisa hur Strindberg fått uppslaget till episoden i *Ett drömspel* där de båda älskande kommer seglande men infångas och sätts i kolerakarantän. Bakgrunden var det på 1890-talet mycket omtalade Marsvinsholmsdramat, som i dag är helt bortglömt, men som Amelie Posse berättat om i sina memoarer och som sedan Strindberg odödliggjort i sitt drama.

– Min utgångspunkt var att Strindberg praktiskt alltid tar avstamp i verkligheten innan han släpper fantasin loss! Samma sak var det med "Doktor H" i Lögnväven i *En blå bok I*. Vem var egentligen han som för 30 år den bevitnade avrättningen av en mördare? Med hjälp av Polismuseet i Stockholm och en tidningsnotis fick jag så småningom fram att läkaren hette Salomon Henschen, morbror till den kände hjärnforskaren David Ingvar!

På Gunnar Ollén låter det som om det varit idel tillfälligheter som gjort att han kunnat dra rätt slutsatser som Strindbergsforskare. Men sanningen är att det ligger mycken, nästan livslång, inlevelse i Strindbergs liv och verk bakom. **

* När man tittar på sammanställningen (<http://www.strind.su.se/allbs.htm>) av det 70-tal volymer som var färdiga i januari 2012 ser man att Olléns insats fortfarande står i en viss särklass med sina 17 band. Av de övriga 31 redaktörerna har de flesta gett ut eller samarbetat om ett eller två band, som mest har det blivit fem.

** Alla de tre exempel som Gunnar Ollén nämner i det här avsnittet skildrar han närmare i särskilda artiklar i *Forskarliv*. Intressant är också – till exempel - hans berättelse om hur det gick till när Strindbergssällskapet grundades år 1945. Strindbergssällskapets hemsida hittar man lätt på Internet.

Bordtennis - mer än en hobby

Gunnar Ollén blev tidigt biten av bordtennis fast det i början inte sågs som en riktig sport utan mer som ett stillsamt sällskapsspel. För honom blev det ett stort nöje som gav både motion och avkoppling från studierna, och som frivillig ungdomsledare på Mäster Olofsgården i Gamla stan hade han stor nytta av sin "pingis".

Så här blev hans första möte med "grabbarna", som artonårig student:

– Första intrycket var ju ganska förfärande, för när jag kom upp i Stadsmissionens hus vid Stortorget så hade Mäster Olofsgården fått lokaler fyra trappor upp, där vi skulle hålla till. Jag hörde ett oerhört liv där uppför, ända ner på gatan. Det var ju grabbar mellan sådär åtta och femton, en del ganska stora, och strax innan jag kom dit så hade det varit stor skandal och polisanmälan, för dom hade hållt ner sylt från fönstret på amerikanska turistdamer...

När jag kom där uppför trappan så fick jag se den andre frivillige ledaren ligga på golvet under en rockhängare med glasögonen av, och ovanpå honom satt det fyra killar. Han försökte le då som om det var något roligt i situationen, men det var det ju inte, han var skräckslagen... så det första jag gjorde var att jag smällde till dem allihopa, den ene efter den andre, och befriade ledaren.

Nån ordning blev det ju inte för det, utan dom bara rusade runt, men så såg jag att dom hade skaffat ett pingisbord, av ohyvlade bräder på bockar. Tjugo grabbar var det, och alla bara slogs om vem som skulle få spela, men jag hade ju hållit på och tränat bordtennis på Södra latin och visste att jag var ganska bra.

– Vem är bäst av er? frågade jag.

– Det är Berra.

– OK, då kör vi ett set. Flytta på er så vi får plats!

Då blev det tyst, för alla ville ju se hur Berra, en storvuxen femtonåring, skulle pulverisera den här nye ungdomsledaren. Men Berra, han fick inte många bollar... och sen var det lugnt.

– Det gällde alltså att ta ettan ...

– Javisst! (Skrattar) Sen bildade vi Storkyrkopojkarnas bordtennissektion där grabbarna fick träna under ordnade former och spela i Stockholmsserien. Jag deltog som spelande tränare, och det där ändrade ju deras beteende, när dom hade nåt vettigt att syssla med. Det var till och med så att när vi hade sommaruppehåll så ringde polisen och frågade om vi inte kunde börja med träningen igen, för nu var det några av mina grabbar som hade börjat spåra ur...

– Har du använt samma taktik senare, i andra sammanhang också? I jobbet? Komma in i en kaotisk situation och vara tvungen att improvisera...

– Jomen den där erfarenheten har jag haft en väldig nytta av, jag vet ju att i kritiska ögonblick så gäller det bara ta det lugnt och sega sig fram...

Ur bandad intervju med Gunnar Ollén.

På den här tiden var bordtennis, kanske sport över huvud taget, ett rätt avvikande intresse i de akademiska och "finare" kretsar där Gunnar Ollén hörde hemma. Hans "excentricitet" bemöttes till en början med allt från välvilligt överseende till riktiga sarkasmer. Attityden ändrades nog efterhand som bordtennisen vann anseende genom de svenska spelarnas internationella framgångar och Olléns eget avancemang inom idrottsrörelsen, som sekreterare och ordförande i BT-förbundet och ledamot av Riksidrottsförbundet styrelse.

Men hans ovanliga kombination av Strindberg, kulturradio och pingis fortsatte att väcka uppmärksamhet, som i den här artikeln från 1943:

– När Radiotjänst skall presentera något djupsinnigt skådespel av Strindberg händer det ofta att en lärd ung man, docent Gunnar Ollén, i en inledning klarlägger styckets innebörd för lyssnarna. Han gör det bra, imponerar både på lekt och lärd, men vem visste att man någon timma senare mycket väl kan finna honom i en bordtennissalong ute på söder, där hans finurliga defensivspel imponerar ännu mera på kisarna.

Denna 30-åring, som är nästan lika intresserad av bordtennis som litteratur, kan till stor del räkna sig till godo att "pingpongen" på senare år har blivit en storsport, att den blivit bordtennis. Nu är Gunnar Ollén betrodde litteraturoldotter hos Radiotjänst, men hans hobby sitter i. Han missar inte en seriematch för sitt lag, Storkyrkopojkarna, och som sekreterare i Svenska bordtennisförbundet har han gjort det till ett av Sveriges bäst skötta. [- -]

Nu är bordtennisen som sagt en storsport, och vid svenska bordtennismästerskapen i den förnämliga Alvikshallen i dagarna kommer Gunnar Ollén, litteratur- och bordtennisdocenten som vanligt att befinna sig i händelsernas centrum. Mikrofonen sköter han med yrkesvana, och mellan de sakkunniga kommentarerna till mästerskapens gång går han själv ned och deltar i det spännande spelet om celluloidbollen.

Allers 5/1 1943.

Tävlingsmässigt nådde Ollén svensk elitnivå och blev landslagskapten och ledare för t ex den legendariske Tage Flisberg. Vid 25 års ålder, 1938, blev han invald i Svenska BT-förbundets riksstyrelse där han satt i många år, både som sekreterare och ordförande, och han gjorde ett stort arbete för att öka sportens status, bland annat med böckerna *Bordtennis* och *Bordtennisboken*.

I Riksidrottsförbundet var man först mycket skeptiska till bordtennisen, men då ordnade Gunnar Ollén en uppvisning för RF-styrelsen med två elitspelare, vilket ledde till att BT-förbundet togs in som medlem, och själv blev Ollén, då 31 år gammal, ledamot av RF:s överstyrelse och arbetsutskott.

Internationellt var han Nordiska bordtennisunionens förste ordförande och satt också som styrelseledamot i Internationella bordtennisförbundet.

Källor: Svenska Bordtennisförbundets hemsida samt Gunnar Ollén i samtal och opublicerade papper.

Sportintresset råkade också bli hans inträdesbiljett till mediekarriären:

– En kväll, det var 1938, hade vi vunnit med 5 – 0 över Litauen. Då ringde Sven Jerring från Radiotjänst. Han hade hand om sportbevakningen i radio, visste mycket om tennis men ingenting om bordtennis. Han undrade om jag kunde komma upp till studion och berätta om matchen.

Jag gjorde så. Det var spännande. Det fanns ju ingen TV och bara en enda radiokanal. Man hade en känsla av att hela Sverige lyssnade. Det måtte ha gått hyfsat, för när det blev nästa landskamp så ringde Jerring igen. Och så kom en landskamp till och en till och jag började känna mig smått hemmastadd i studiorna på Kungsgatan 8.

Någon föreslog att jag skulle prova som extra hallåman. Jag hade ont om pengar, det fanns inga studielån på den tiden. Så jag gjorde ett hallåprov 1940 och blev antagen.

"Det provinsiella och det centrala – en kulturkamp"

Gunnar Olléns tid som distriktschef i Malmö präglades i hög grad av hans ständiga fejd med den centrala ledningen i Stockholm om programtid och resurser. På ett plan var ansträngningarna personligt motiverade – av publicistisk ambition, av känslan för hans adopterade landsända, Skåne, och säkert inte minst av hans naturliga tävlingsinstinkt:

Malmö skulle vara så bra som möjligt, och helst bäst.

Men kampen var också en del i en större konflikt mellan centrum och periferi, som bland andra massmedieforskaren Gunnar Hallingberg har beskrivit och belyst i sin stora historik över radion i Sverige. Rubriken här ovan har jag lånat från sjunde kapitlet (s.101- 116) i verkets andra del, *Tidens tusende tungor*, som behandlar tiden från 50-tal till 90-tal.

Med författarens tillåtelse citerar jag några stycken därifrån, markerade med indrag. Mellanliggande stycken står jag [B.L.] för, även om några av faktauppgifterna finns i Gunnar Hallingbergs bok.

– Radion hade från början en tydligt markerad målsättning: den skulle ha en förankring ute i landet och det förutsattes att lokala och regionala sändningar skulle höra till rutinerna varje vecka. Så blev det inte. Det fanns just inga medel anslagna för produktion ute i landet. Anropet "Stockholm – Motala" med allt vad det stod för var dessutom något som de flesta trivdes med. Under radions genombrottsår låg mycket av det nästan magiska i att man dagligen kunde stå i kontakt med Stockholm var man än bodde. Det verkade också vara en folkhemstanke att alla skulle ha tillgång till samma program och att "det moderna samhället" var något eftersträvarsvärt för alla. Under hela 30-talet kunde man visserligen några gånger i veckan hitta lokala program på en del orter, men de upphörde av säkerhetsskäl vid krigsutbrottet 1939.

Efter beredskapsåren gjordes det upp en plan för en ny ombudsorganisation, baserad på 32 "radiostäder", efter prestationsförmåga uppdelade i sex grupper. I den första låg Göteborg, Malmö, Sundsvall och Uppsala. I dessa städer fanns det anställda och de förväntades bidra med vardera 150 sändningar per år till riksprogrammet. De övriga 28 hade endast ombud på fritidsbasis. Av dem väntade man sig 10 – 30 inslag per år.

Allt detta gällde dock bidrag till riksprogrammet. Det var inte tal om regionala eller lokala program. Trådradion kunde ha öppnat möjligheter för regionalprogram och små "slutna kretsar" av lokal programverksamhet, men detta verkar sällan ha varit aktuellt. [...]

Ombuden var till för riksprogrammet, men de klagade ofta på att deras många insända programförslag inte togs ad notam. Det var trångt i programtablåerna. Studiolokalerna ute i landet var ofta av hög klass men användes inte särskilt mycket. Det är egentligen förvånande att de inte med sin blotta existens lockade till nya initiativ.

Det låg också i företagskulturen – och i allmänhetens förväntningar – att om något av vikt inträffade i landsorten skulle någon av de kända herrarna på Kungsgatan 8 rycka ut och göra reportage. 50-talet blev landskapsresornas tid. Ett besök och ett program av en Forsén, en Madsén, en Olhagen eller en Hyland blev ett landskapsevenemang att minnas. Ombuden hade mindre glamourösa uppgifter och föga tid att på egen hand skapa kontakter och fördjupa sig i sitt områdes möjligheter. Men det finns många exempel på god samverkan mellan dem och de lysande stjärnorna. Det var deras chans att få utbildning för sin uppgift. Även om samarbetet mellan Radiotjänst och Televerket ofta kärvade på det centrala planet verkar det ha gått lätt ute i landet. Ombuden vittnade ofta om starkt stöd hos televerkarna. I radions programarkiv ligger det en skatt av provinsreportage, gjorda av dessa ombud.

Det är mot den här bakgrunden som man får se Gunnar Olléns 50-tal, och man kan förstå både hans otålighet å "provinsens" vägnar och den yrvakna reaktionen i Stockholm, när en ny typ av "landsortsombud" – som ju egentligen var en av deras egna - började ta sig ton, spruta programförslag och kräva utrymme både sändningsmässigt och ekonomiskt.

Men mot slutet av decenniet började det hända saker även på centralt håll:

– Våren 1958 lade Paul Björk fram den distriktsutredning som han fått i uppdrag att göra. Björk hade skolats som journalist i den socialdemokratiska landsortspressen innan han blev radions nyhetschef. Han såg inte landsorten enbart som en resurs för Riksradion utan ville också visa vad radion kunde komma att betyda för en ort. Egentligen var det en lokal radio som Björk skisserade. Sina inspirationskällor hade han i lokaltidningens engagemang i det som händer och sker på orten, inte minst i organisations- och möteslivet.

Björks vision om lokalradion som ett kulturcentrum på sin ort hörde dock till det man centralt lyssnade på med förströdd uppmärksamhet, och han sågs knappast som någon auktoritet i ett företag som gripits av TV- och nyhetsfeber. Att 1958 försöka få igenom ett lokalradiobeslut insåg Paul Björk vara en omöjlighet, och det förslag till omedelbara åtgärder han kom med blev något helt annat och mycket blygsammare. [Hbg]

Styrelsen tog visserligen beslut 1959 om en kraftig utbyggnad av distriktsorganisationen. De tidigare fem regionerna ersattes med ett finmaskigare nät av tio distrikt, vart och ett med en egen distriktscentral som fick en personal på minst fem personer en egen inspelningsbil och bärbar inspelningsutrustning. Både distrikten och deras respektive centralorter var i princip desamma som i dag, och Hallingberg påpekar att beredskapssynpunkterna spelade en stor roll för indelningen, det här var ju mitt under det kalla kriget, och likaså avspeglas faktorer som landskapstraditioner, radiohistoria och sändarnas placering.

Däremot tog man – fortfarande enligt Hallingberg - inte någon större hänsyn till hur befolkningen fördelades utanför Stockholm, och därmed inte heller till programpotentialen eller publiken inom respektive distrikt. Exempelvis omfattade Västra distriktet (Göteborg) 1,6 miljoner invånare i Halland, Västergötland, Bohuslän och Dalsland men jämfördes organisatoriskt sett med små distrikt på 230 000 – 300 000 som Värmland, Norrbotten och Västerbotten.

– Beslutet 1959 inledde en period då utvecklingen av radion ute i landet verkligen tog ett steg framåt. Publiceringen av en rad utredningar markerar viktiga milstolpar, men debatterna kring dem röjer också djupa interna motsättningar inom företaget och en diskrepans mellan offentlig retorik och företagsmässig handlingsvilja som mycket ofta hejdade och lamslog en sund utveckling.

I Malmöradions inlägga 1968 till Sveriges Radios interna utredning Regional utveckling 1970 – 1975 kommer problemet tydligt i dagen. Egentligen var de tio distrikten tillfrågade om vad de skulle kunna bidra till som underlag till den allmänna programverksamheten inom ljudradion. Eftersom de budgetåret 1969/70 för första gången fått egna medel för produktion av radio- och TV-program blev denna inventering angelägen för programledningarna i Stockholm, som hade denna programkälla till sitt föfogande. De flesta pekade på den profilering kulturlivet hade i hemmadiistriktet. Men Malmöradion kom med mer övergripande synpunkter: radions kulturprogram hade fått en för stark huvudstadsdominans, vilket enligt Skånedistriktet knappast kunde vara meningen "*i ett land, där mindre än en sjättedel av invånarna är bosatta i huvudstaden*".

Vidare:

"Särskilt frapperar bristen på landsomfattande kulturöversikter, vari bedömningen inte enbart eller företrädesvis görs av kritiker från Stockholm, ledda av Stockholmska värderingar. Teaterrondens redaktion t.ex. består enbart av Stockholmsbedömare, musiklivet ute i landet ägnas sporadisk uppmärksamhet. [...] Det kan inte heller vara meningen att ungdomsprogrammen skall vara totaldominerade av medverkande från Stockholm [- -] Radion, som har fört människor i Sverige närmare varandra, bildar i sådana fall onödiga klyftor och bidrar till en falsk bild av landets ungdom."

Utredningen citerade denna kritik från Södra distriktet och underströk att många distrikt påmint om att de hade folk som gott kunde utnyttjas i debattsammanhang och för expertkommentaret. Programunderlag fanns men personalen var dimensionerad efter en annan mall än den som användes centralt, enligt distriktschefernas uttalanden. [Hbg. Citaten från Malmöradion kursiverade av B.L.]

Den här stora obalansen i personal och resurser var uppenbart en av Gunnar Olléns starkaste drivkrafter för att lyfta fram skånska röster och utnyttja begåvningen i sydsvensk teater, musik, konst, litteratur och underhållning. Hans redaktion lärde sig se när det lokala och regionala stoffet – även på samhällsplanet med politik, ekonomi, jordbruk och teknik - kunde ha riksintresse, ibland som nyheter, ibland i mer genombetade program. Köpenhamn genererade många program, och när det gällde forskning, populärvetenskap och studentliv kunde Lund ledigt utmana både Stockholm och Uppsala.

– När Nils-Olof Franzen som programdirektör lade fram en PM om distrikten för styrelsen 1961, hänvisade han till den internationella diskussionen om radions roll i det moderna samhället. Radion hade fått en nisch att verka inom. Den diskussion som Franzén sedan förde om distriktens bidrag till riksprogrammen är betydande för det grundläggande dilemman. Musik, teater och underhållning hade en given koncentration till Stockholm. Något ljusare var läget för talprogrammen. Där tänkte man sig en utlokalisering av religiösa program, barnprogram, lantbruksprogram samt hem- och familjeprogram. Kostnaderna skulle emellertid bli betydande och det skulle uppstå praktiska och arbetstekniska svårigheter. Antingen måste man anställa nya

producenter eller få dem som kunde sina områden att flytta. Men Franzén visste att det inte var så många som ville det. Nyanställningar ute i landet hade kunnat bli en injektion för hela företaget och en kraftig stimulansfaktor lokalt. Men så långt vågade ingen tänka.

Alla decentraliseringsförslag är bra, menar Franzén, men hur ska man realisera dem? Andra skäl än de praktiska och ekonomiska måste hittas. Vilka? Franzéns svar citeras därför att det gång efter annan kommer igen och varierar under de kommande decennierna:

– *Det måste alltså föreligga mycket starka skäl av annat slag än ekonomiska och praktiska för att man skulle överväga mera betydande decentraliseringsåtgärder. [...]*

Säkert är dessa skäl tillräckligt vägande för att alltid hålla intresset för möjliga decentraliseringsåtgärder levande. Men de tänkta andliga vinsterna är dock ovissa, medan de ekonomiska konsekvenserna ter sig ganska vissa. Det förefaller därför riktigast att inte försöka dra upp några mer preciserade riktlinjer för en sådan decentralisering men väl stimulera den friare utveckling i positiv riktning som präglat de senaste årens verksamhet. [Hbg. Franzén-citaten kursiverade av B.L.]

– Motviljan mot avgörande förändringar av det givna innebär att man egentligen inte närmare vill gå in på de "andliga vinsterna". Franzén räknar upp en rad goda följder om det gick. Men nu gick det inte. I sitt vågmästarstycke för Franzén egentligen precis samma resonemang som kommersiella radio/TV-företag skulle göra och bortser därmed från en del av det som ligger i public service-begreppet.

"Andliga vinster" hör till det grundläggande i public service-filosofin. När radion en gång i tiden kring 1930 hade en tydlig inriktning på det regionala och lokala var motiven just "andliga", dvs. farhågor för att rundradion skulle bli "en ny kraft till spridande av huvudstadskulturen på bekostnad av det andliga liv, som har sina rötter i de gamla landskapens särskilda kinnen och miljöer." Mina styrelseår lärde mig tyvärr att varken radiochefer eller programchefer bekände sig till tyngden i dessa värden. Kanske hade de inte ens lust? Ekonomerna vann och politikerna samtyckte – tigande. Per Eckerberg bör dock gå till historien som en låt vara något okonventionell S:t Görän i strid för provinskulturen: lite rundare, även mentalt, klokare än originalet, men en kraftkälla och en uthållig kämpe. [Hbg]

Mot den här bakgrunden är det inte konstigt att Gunnar Ollén uppskattade samarbetet under landshövding Eckerbergs långa tid som ordförande i Sveriges Radios styrelse (1955 – 1976), som dessutom till stora delar sammanföll med Olléns egen tid (1950 – 1979) som distriktschef i Malmö. Den tiden präglas av en stadig förbättring för "periferin" i förhållande till centrum i Stockholm, och i något fall gick de båda herrarna ihop mot Rydbeck i något som Ollén själv har kallat för en kupp*/**Det underbara som kom genom luften, s. 68/**

Det gällde då frågan om regionala nyhetssändningar i TV, som Ollén såg som oerhört viktiga, medan Rydbeck menade att de måste skjutas upp i minst fem år, tills verksamheten i Stockholm var tillräckligt uppbyggd. Ollén ringde då upp Eckerberg direkt och bad att få visa två fingerade Sydnytt-program på vardera ca 5 minuter i en kaffepaus vid radiostyrelsens nästa sammanträde, våren 1970. Eckerberg sade ja till detta, och av någon anledning var Rydbeck inte med på just det sammanträdet.

Styrelsen gillade det de såg – med rutinerade Bo Sigheden som studioreporter – och efter två ytterligare styrelsemöten och häftiga diskussioner blev det klartecken för utsändning av Sydnytt, Sveriges första regionala nyhetsprogram, som började sändas den 2 november samma år. Visserligen bara med tillstånd för provsändning i ett halvår, utan extra pengar eller personal, men programmet blev en succé och fick fortsätta utan invändningar. Efter en tid följde de andra distrikten efter, sändningstiden utvidgades och nya tjänster inrättades, och sen dess har väl de regionala TV-nyheterna aldrig ifrågasatts.

Under 50- och 60- talen vidgades utrymmet gradvis för distrikten, en utveckling som kulminerade under 70-talets och det tidiga 80-talets breda intresse för decentralisering. Sen började en återgång till större prioritet för det Stockholmsbaserade, säkert till viss del betingat av ett successivt ökande konkurrenstryck från kommersiell radio och TV.

Distriktsproduktionen – i varje fall dess identitet och synlighet – har också blivit lidande på en ledningspolicy som går ut på att markera det sammanhållna företaget och i och med detta anonymisera distrikten. Produktionsorten för riksprogram nämns sällan eller aldrig i på- och avannonser, inte heller i programtablåerna eller på företagets hemsidor, och denna anonymitet påverkar givetvis både publiken och uppmärksamheten från andra medier. Distrikten blir ganska synonyma med sina rent regionala sändningar.

Tyvärr får omställningen också konsekvenser för de olika landsändar som har fått mindre utrymme och svagare röst på riksplanet jämfört med huvudstadsområdet. Under Gunnar Olléns tid – och ett tag framöver – fanns det goda chanser för sydsvenska forskare, artister, musiker, skådespelare, dramatiker och andra författare etc. att uppmärksammas i etermedia, eftersom det fanns ett antal kompetenta journalister och producenter som sökte medverkande på sin hemmaplan. Samma sak gällde för information och medverkande från näringsliv och förvaltning.

När nu tyngdpunkten återigen har flyttas till Stockholmsområdet – som på vetenskapssidan inkluderar Uppsala - minskar sannolikheten för upptäckt och medverkan på andra håll i landet. Både tid och reskostnad talar för att producenten väljer personer från sitt eget område, där man dessutom har lokalkännedom, personliga nätverk och andra informationskällor – t ex lokaltidningarna – som inte studeras lika noga i Stockholm.

Denna återcentralisering borde bekymra även ur andra synvinklar än de rent radio- och TV-mässiga, eftersom den lägger hinder i vägen för talang och begåvning, och på så vis försämrar utbytet av Sveriges sammanlagda potential.